

politički ZATVORENIK

Godina XXXIV. - listopad/studeni/prosinac 2023. BROJ **297**

AUSTRALSKA REVIZIJA HRVATSKE POVIJESTI

Tko je rekao da se Hrvati i Hrvatska ne će razračunati s jugoslavenskim državnim terorizmom?

Da, ovo je pitanje verbalna provokacija zbog toga što hrvatske vlasti ne poduzimaju nikakve korake u smjeru lustracije, nego to čine – stranci. Prije nekoliko godina to su bili Nijemci, danas na našu savjest posredno apeliraju – Australci.

Posljednjih mjeseci, naime, našu pozornost privlači drugi proces protiv zloglasne jugoslavenske UDB-e koji se opet događa izvan Hrvatske! Ovog je puta postupak pokrenut u dalekoj Australiji, na poticaj sudca Vrhovnog suda Robertsona Wrighta, da se istraže i preispitaju presude iz 1981., kad je „hrvatska šestorka“ presuđena na drastične zatvorske kazne zbog monstroznih optužaba. Kad se shvatilo da su vjerojatno osuđeni posve nedužni ljudi, to je za Vrhovni sud australske savezne države Novi Južni Wales postalo toliko važno pravno i etičko pitanje da se rješenje o obnovi procesa nakon četiri desetljeća naziva „povijesnom odlukom“.

U ono je doba optužba išla za difamacijom hrvatske zajednice u Australiji. No, kad je nekoliko desetaka godina kasnije australski sud došao do saznanja da je cijeli slučaj namjestila UDB-a preko svog agenta Vice Virkeza (pravim imenom Vitomira Misimovića), odlučeno je da se ispravi nepravda i priznaju pogreške koje su dovele do presude iz 1981., kojom je nanaesena nepopravljiva šteta šestorici optuženika, njihovim obiteljima, ali i cijelome hrvatskom narodu koji je stigmatiziran kao fašistički i zločinački.

Ne ćemo ovdje ulaziti u sam zakonski postupak koji će, kako vjerujemo, dovesti do povoljne odluke. Više želimo izraziti čuđenje i zgražanje da se tom događaju, obnovi procesa, u samoj Republici Hrvatskoj ne posvećuje nikakva pozornost. Ono što je za Australce povijesni događaj, u Hrvatskoj je prešućeno, iako su upravo hrvatske kože na bubnju!

Zapanjuje ta šutnja i ignorancija hrvatskih vlasti u situaciji kad obnova australskog procesa otvara put da se i domaćoj i inozemnoj javnosti zorno pokaže *modus operandi* jugoslavenskih službi, odnosno način na koji je Jugoslavija pletivom od laži, krivotvorina i izmišljotina uništavala egzistencije hrvatskih rodoljuba te preko njih diskreditirala hrvatsko iseljeničtvo, pa i cijeli hrvatski narod. Upravo zbog tih i takvih laži naša je povijest i u našim udžbenicima i u stranim priručnicima prikazana onakvom kakva nije bila, a cijenu tih laži plaćamo već desetljećima.

Umjesto da se aktivno uključi u postupak i pomogne raskrinkavanju Jugoslavije i njezinih razbojničkih službi, hrvatska država sve prepušta skrbi i dobročinstvima našeg iseljeničtva te odvjetniku koji osuđene i oklevetane ljude – a neki od njih, nažalost, više nisu živi – zastupa besplatno.

Mi, hrvatski politički uznici, vrlo jasno osjećamo kako je bilo našim progonjenim i osuđivanim sunarodnjacima, i više smo nego svjesni da je posrijedi iznimno važna stvar, usporediva s onim povijesnim oslobođenjem naših generala u Haagu, čime je skinuta jedna od stigma s hrvatskog naroda. Jer, ne radi se samo o ugledu prosječnog Hrvata u Australiji – premda je i to iznimno važno – nego se radi o razotkrivanju povijesnih laži koje su teško pritiskale cijeli naš narod i našu državu.

Malo je naroda koji mogu spasiti svoju povijest. Duboko vjerujem da ćemo mi Hrvati u tome uspjeti, i da ćemo njezine vrijednosti s ponosom predstavljati Europi i svijetu. Jer, mi ne smijemo dopustiti da sve iz naše povijesti bude ili zabranjeno ili zaboravljeno!

A čudan smo mi narod, narod koji brzo zaboravlja, s lakoćom prašta, lako biva potaknut na euforičnu radost i veselje, ali smo nadasve narod koji se tako lako nada, pa čak i plitke laži proguta kao istinu i prihvati kao obećanje koje će sigurno biti ostvareno. No, pred nama su novi izbori, koji možda pokažu da smo iz povijesti nešto naučili, ako ne iz one daleke, onda barem iz novije!

U toj nadi, dok u zajedništvu čekamo božićne blagdane i Novu godinu, želim u ime svih hrvatskih političkih uznika, ma gdje bili, od Australije do Rta dobre nade, i u svoje osobno ime, poželjeti svima sretan Božić te sreću, mir i Božji blagoslov u 2024. godini!

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica
Anđelko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel. (privremeno): 099/ 670 4175
e-mail: hdpz.podružnica.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK

Ivić design
STEGA TISAK d.o.o., Zagreb

Pretplata za Hrvatsku i zemlje Europske unije: 40,00 €
Pretplata za prekomorske zemlje: 66,00 €

...

IBAN: HR05 2503 0071 1000 0931 7
Nova hrvatska banka d. d., članica HPB grupe
Varšavska 9, 10000 Zagreb
(za devizne uplate vrijedi isti IBAN)

BIC: VBCRHR22

Nova hrvatska banka d. d., članica HPB grupe
Varšavska 9, 10000 Zagreb

...

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

...

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilogima

...

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom: hdpz1990@gmail.com

...

ISSN 1331-4688

...

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 530,00 €
predposljednja stranica u boji: 460,00 €
unutarnja crno-bijela stranica: 330,00 €
1/2 crno bijelo: 159,00 €
1/4 crno bijelo: 93,00 €

Slika na naslovnoj stranici:
Stjepan Perković, Sveta tri kralja

HRVATSKA j.d.o.o.

Najnovija afera, takozvana „afera Mreža“, koja je pokazala na koji način se kupuje medijski prostor i stvaraju pozitivne predodžbe o političarima i iskrivljene slike svijeta – to je ona Platonova špilja na koju je u svojim posljednjim trenucima mislio i protiv koje je i životom i smrću prosvjedovao pokojni Zvonko Bušić! – zapravo ni ne zaslužuje da ju se zove aferom, jer: događaj ni na koji način ne strši izvan okvira hrvatske svakodnevice, budući da je cijela hrvatska stvarnost jedna velika afera, jedan beskrajni koloplet kriminala i korupcije koji u najdoslovnijem smislu prijete rastakanjem hrvatske države i moralnim, a onda i svakim drugim – demografskim, kulturnim, političkim i gospodarskim – slomom hrvatskog naroda.

Već desetljećima naša država postoji kao jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću: predsjednik ju naziva slučajnim i uzgrednim proizvodom prestanka Hladnog rata; predsjedniku vlade važna je samo onoliko koliko pothranjuje njegovu taštinu i otvara izgled za europske birokratske sinekure; ministri se postavljaju po nesposobnosti, bezličnosti i poslušnosti, pa po istim mjerilima biraju svoje suradnike koji, kao i cijela ta nakupina suvišnih, bezbojnih tipova, svoju beznačajnost naplaćuju trgovinom utjecajem i skorojevičevskim, puranskim šepurenjem po provincijskim sajmovima.

To se u Hrvatskoj naziva društvenim uspjehom, to su kriteriji koji se kao poutokazi i uzori stavljaju pred mlade naraštaje.

A naravno, ne bi vlada bila takva, da nema takvu oporbu i – nemojmo se zavaravati! – da nema takve birače.

Jer, istinske želje i prave nakane najvećeg dijela oporbe ne svode se na želju za korjenitom promjenom sustava vrijednosti i za povratkom idealima za koje su ginuli toliki naraštaji, nego na želju da se uzme dio kolača koji je sebi prisvojila vlast.

Zato ni u oporbi nema ideja, nema prepoznatljiva sustava vrijednosti niti prepoznatljive ideologije, pa slijedom toga ni ljudi čiji pogledi sežu dalje od idućih izbora; zato se osnivaju suviše stranke (upravo „stranke“) i sklapaju kratkoročni sporazumi koji se svode na голу računicu; zato su stranački programi bezvrijedna krpa, a stranačke izjave puko ulaganje u najčešće plaćene „rejtinge“.

Odavno eutanaziranim biračima ionako je svejedno, hoće li biti prevareni već prije izbora, ili tek nakon njih: pretežno katolički narod uporno za predsjednike bira nekatolike ili čak protukatolike, a nema pojma – niti mu je važno – razlikuje li predsjednik vlade katoličku crkvu od hinduskoga hrama; crkvene strukture na takvoj su cijeni da pametan čovjek moli da ga javno ne podupiru, a i crkveni intelektualci najvažnijom zaslugom političkih struktura drže njihovu (ne)sposobnost da „izvuku novac“, pa su im svjetonazorska, etička i nacionalno-politička pitanja važna koliko i lanjski snijeg; objavljeni dokazi o suradnji s jugoslavenskim represivnim sustavom za političara koji drži do sebe najbolja su reklama; klanjanje Jugoslaviji ili globalističkom Molohu najsigurnije otvara put prema društvenom, umjetničkom i poslovnom uspjehu, a za izbor na važne društvene položaje najbolja je preporuka pravomoćna osuda kakvoga inozemnog suda za krađu ili barem kriomčarenje dijamanata.

Jer, sve je to nebitno: kad zatreba, za šaku zobi kupit ćemo kakva novinara, emisijicu ili televizijicu, pa će oni danas kaditi onima po kojima su pljuvali jučer (ili obrnuto); prešućivat će jedne, a veličati druge; Hrvatska – ako nekom čudesnom alkemijom uopće postoji – neka postoji samo tako i samo toliko da ju možemo pljačkati...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

O TRGOVCIMA U HRAMU:
RAZVODNJENO KRŠĆANSTVO
KAO IDEOLOŠKA BATINA 3

Zvonimir JONJIĆ

MILANOVIĆU, PLENKOVIĆU,
BUDITE VEĆ JEDNOM
DRŽAVNICI! 6

Alfred OBRANIĆ

O EKSHUMACIJI POBIJENIH U
GOSPIĆU 13

Ivan VUKIĆ

JUGOSLAVENSKI IDENTITET -
NASILJE I DESTRUKTIVNOST .. 17

Tihomir NUIĆ

DRAMATIČNI DOGAĐAJI NA IZVAN-
REDNOM IZBORNOM SABORU
UDRUGE MACELJ 1945. 25

Alfred OBRANIĆ

IZVJEŠĆA UDB-E O NOGOMET-
NIM KLUBOVIMA U METKOVIĆU I
OPUZENU..... 32

Darko UTOVAC

HRVATSKI DRŽAVNI SABOR 1942.:
SPOMENICA SKUPINE ZASTUPNI-
KA IZ STUDENOGA 36

Tomislav JONJIĆ

SUĐENJE BRUNU TOMIĆU I
DRUGOVIMA (1956.) PREMA
UDBINIM IZVJEŠĆIMA 40

Darko UTOVAC

SJEĆANJE NA MARIJANA
GABELICU 46

Tomislav JONJIĆ

O TRGOVCIMA U HRAMU: RAZVODNJENO KRŠĆANSTVO KAO IDEOLOŠKA BATINA

Nema institucije koja je više utjecala na kulturu i povijest Zapada od Katoličke Crkve. Dva tisućljeća postojanja obilježena moći, ali i progonima i sukobima, priskrbila su Crkvi veliko bogatstvo ljudske misli. Posebno je to vidljivo u društvenom nauku Katoličke Crkve, dragocjenom skupu ideja i načela utemeljenih u katoličkoj vjeri, a usmjerenih prema društvenoj zbilji i odgovornom djelovanju katolika u društvu i svijetu.

Te „smjernice“ za društveno i političko djelovanje intenzivno su se razvijale u 19. i 20. stoljeću, u vrijeme kada se oblikovao svijet u kakvom danas živimo. I nerijetko su se one razvijale upravo kroz raščlambu zabluda od kojih je patila sama Crkva ili neki njezini predstavnici. To nam, između ostalog, poručuje i da autoritet Katoličke Crkve u pitanjima društva i politike nikada ne može imati onu snagu koju ima u pitanjima vjere i morala.

Vjeru i vjerske dogme nije moguće tumačiti na način na koji je moguće (pa i potrebno!) tumačiti smjernice i načela za društveno-političko djelovanje. U pitanjima vjere, ozbiljnije nesuglasice unutar jedne crkve nisu dugoročno moguće; u pitanjima politike, takve su nesuglasice životne i očekivane, a možda i potrebne. Naime, Katolička Crkva nije politička organizacija nego nešto puno više od toga, baš kao što je katolička vjera nešto puno više od političke ideologije ili programa.

Ipak, vrlo često se susrećemo s vjernicima, pa i s nevjernicima, a nekada čak i sa svećenicima, koji vjerom pokušavaju

Piše:

Zvonimir JONJIĆ

manipulirati i trgovati, odnosno politički je zloupotrijebiti. Pseudo-vjerski i pseudo-intelektualni torbari redovito pokušavaju oduzeti Crkvi i kršćanima onu duhovnu i intelektualnu širinu koja im prirodno pripada, a samu vjeru i vjernike žele svesti u okvire koji odgovaraju njihovim ideološko-političkim preferencijama. Pritom im je važan saveznik upravo neznanje i pasivnost katoličkih vjernika, slabosti za koje je u konačnici najodgovornija sama Crkva.

Danas kada Zapadom vlada laž zaođjenuta u političku korektnost, kada je živi kršćanski Bog stavljen na marginu zajedno s čitavom *plejadom* starih plemenskih mitova i božanstava, kada je čovjek bačen pod noge jednoj duboko ideologiziranoj, nestvarnoj i nakaznoj predodžbi čovjeka – danas se to vjersko-političko torbarenje često očituje u

razvodnjenu i razblaženu kršćanstvu, mješavini pravila pristojnog ponašanja i plitke duhovnosti koju je suvremeni svijet skrojio po svojoj mjeri.

Sljedbenici toga čudnoga kulta ne razlikuju dobro i zlo, jer – nije im dopušteno suditi; oni ne dižu glas, jer – rečeno im je da moraju ljubiti. Razvodnjeno kršćanstvo poznaje Uskrs, ali ne i Veliki petak. Poznaje Krista koji tješi i liječi, ali ne poznaje Krista koji rastjeruje trgovce iz Hrama ili *slijepe vođe* i *leglo gujinje* pred narodom. Takvo kršćanstvo lišeno je vjerske i filozofske dubine zato što su mjesto uzvišenog ideala, patnje i mučeništva, zauzeli komoditet i kompromis.

Razvodnjeno se kršćanstvo voli razmetati velikim pojmovima ljubavi i milosrđa, prava i slobode. Međutim, kao da svjesno previđa da je kršćanska ljubav, kao i sloboda, neraskidivo povezana s idejom Dobra, odnosno s kršćanskim poimanjem morala, te da prava nužno prati odgovornost, a da milosrđe svoje naličje ima u pravедnosti. Radi se, dakle, o osakaćenoj religiji, o Svetom Pismu svedenom na nekoliko citata i fraza, o bogu kojega je izmislio čovjek, a ne o Bogu koji je stvorio čovjeka.

To i takvo razvodnjeno kršćanstvo sve se češće pokušava ustoličiti kao ispravno i pravovjerno kršćanstvo, kao jedini i istinski Isusov put, a sve kako bi se moglo koristiti kao još jedna ideološka batina vladajućih elita protiv onih kršćana koji još uvijek pokušavaju misliti svojom glavom. No, tom batinom ne razgrađuje se samo tradicionalni katolički nauk, nego i nacionalni identitet i nacionalna svijest – jer, vjernike treba oblikovati i pripremiti za nove društvene realnosti.

U krilu zapadnjačke „kulture smrti“ rađa se svijet bez vjere i bez nacija, rađa se moderni *bogočovjek*, proleter bez identiteta i bez morala. Zato treba zaboraviti da su, kako je nadbiskup Stepinac davno rekao, rase i narodi Božje tvorevine. Treba zanemariti činjenicu da čovjeka ne možemo cjelovito shvatiti ako ga ne smjestimo u kontekst njegove kulture, njegova jezika, povijesti i naro-

da iz kojega je potekao, jer taj kontekst čini važan dio njegova dostojanstva. Zato treba svako očitovanje nacionalne svijesti prokazati kao nacionalizam, a svaki nacionalizam bezuvjetno i isključivo povezivati s najmračnijim epizodama ljudske povijesti.

Svijet se klanja laži pa nije nikakvo čudo da glupost postaje vrlinom, a zdrav razum predrasudom. Ali kršća-

ni su pozvani biti sol zemlje i svjetlost svijeta pa, u ime istinskog ljudskog dostojanstva, imaju dužnost slušati svoju savjest. Imaju dužnost biti slobodni i, poput Orwella, reći da dva i dva daju četiri, unatoč tome što će svijet, kao i poneki pripadnik katoličkog klera, u toj matematičkoj operaciji doći do bitno drugačijeg rezultata...

KAKO MALI JOCO TUMAČI POVIJEST

Slaveći nedavno jugoslavenske partizane, Joco od kužine, tj. **Joško Kliso- vić**, aktualni predsjednik zagrebačke gradske skupštine i autentični izdanak hrvatske kvislinške tradicije, podučio nas je: „Franjo Tuđman je kao anti- fašist znao što radi kad smo u Ustav stavili ZAVNOH nasuprot NDH, dok danas neke stranke imaju agendu da ga

maknu. To im ne će proći, baš kao što u gradskoj Skupštini nije prošao zahtjev da se na Mirogoju napravi ustaško groblje. Dok sam predsjednik to ne će proći!”

Nije pritom Joco rekao kako je Franjo Tuđman kritizirao HOS-ovo znakovlje da asocira na “izgubljeni rat” – priznajući tako da se i sâm osjeća ratnim gu-

bitnikom – a nije podsjetio ni na to, da je “ustaško groblje” preorano u jedno- me totalitarnom, barbarskom režimu, kojemu nijedan drugi, ni vandalski, po barbarstvu nije dorastao.

I doista treba ne imati ni truna obraza da bi se slavilo monstrume koji su preo- rali grobove i oskvrnuli pokopane kosti. Na čast tebi, Zagreb-grade! (C. N.)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA (099-670 41175)

POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. (br. 1-201), 4 CD-a	27 € (200 kn)	Tomislav DRŽIĆ, <i>Hladne je v peklju</i> , Zagreb, 2009.	4 € (30 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997.; 1998.-2002. (br. 1-129), 2 CD-a	8 € (60 kn)	Macelj 1945 - monografija	27 € (200 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. (br. 130-165), CD	3 € (30 kn)	Petar MAMIĆ – Fabijan DUMANČIĆ, <i>Jugoslavenski komunistički zločin: Strijeljane osobe u Zagrebu 1945.-1946.</i> , HDPZ, Zagreb, 2022.	20 € (150 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. (br. 166-201), CD	3 € (30 kn)	Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugome svjetskom ratu i poraću (Izdanje HDPZ – Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo)	20 € (150 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. (br. 202-255), CD	3 € (30 kn)	Drago SUDAR, <i>Odrastanje u Titovim zatvorima</i> , HDPZ, Zagreb, 2014.	10 € (80 kn)
Damir BOROVIČAK, <i>Gvozdansko. Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora</i> , Zagreb, 2012.	16 € (120 kn)	Bruno ZORIĆ, <i>Svjetlo i sjene</i> , (pjesme), HDPZ – Podružnica Zadar, Zadar 2000.	5 € (40 kn)
Ivo BJELOKOSIĆ, <i>Svećenik matični broj St. Gradiška 2019</i> , HDPZ – Podružnica Dubrovnik, Dubrovnik, 2002.	10 € (80 kn)		
Mara ČOVIĆ, <i>Sjećanje – Svjedočenje</i> , Rijeka, 1996.	5 € (40 kn)		

BISKUP IVAN ŠAŠKO: UVOD U MOLITVU NA OSKVRNUTIM GROBOVIMA HRVATSKIH VOJNIKA

(Na zagrebačkome Mirogoju, na Međunarodni dan ljudskih prava)

Druga nedjelja Došašća, 10. prosinca 2023.

Draga braćo i sestre, dragi prijatelji! 1. Potaknuti Božji Duhom, istinom i milosrđem prema mrtvima, prema našim preminulima, okupljeni smo ponovno na ovome grobljanskom polju kojemu hrvatske političke vlasti ne dopuštaju biti to što uistinu jest – polje grobova; ne dopuštaju mu biti polje susreta sa životima i sa spomenom ovdje pokopanih ljudi; ne dopuštaju da ovo bude polje poput drugih na Mirogoju, makar i skromnije: samo s imenima i sa znakovima pripadnosti svojoj vjeri i narodu.

Znamo da groblja nisu samo mjesta ukopa ljudskih tijela. Ona su iznimni sažetci povijesti, društvenih odnosa i brige za nasljedstvo, cjelokupne kulture i vrijednosti naroda. Ona su odgovor društvene zajednice na temeljna pitanja o životu i smrti; mjesta na zemlji koja pripovijedaju o prolaznosti i o vječnosti. Groblja su: zbirke mudrosti, udžbenici života, antologije ohrabrenja i opomena, smjerkazi budućnosti.

Tako gledano, ovo polje puno govori o nama Hrvatima, o prijašnjim i sadašnjim političkim vlastima, o odlučivanju i neodlučivanju, o razlučivanju i nerazlučivanju, o postupanju i nepostupanju koje zbunjuje i nije povezano s deklaracijama o dostojanstvu i pravima čovjeka ni s izjavama o zalaganju za boljitak naroda.

2. Za nas, katoličke vjernike, danas je Druga nedjelja došašća u kojoj – najviše baš u ovaj sat – u našim crkvama u slavljenju euharistije odzvanjaju predivne Božje riječi po proroku Izaiji: *Tješite, tješite moj narod!*

Kao vjernici se okupljamo da bismo jedni drugima bili utjeha i da bismo sami primili utjehu. Tako gledam i ovo naše zajedništvo, u svoj ljepoti tješnja i utješnosti. Osjećamo da nam je potrebna utjeha u svijetu koji, uz toliko dobra, istodobno pokazuje da se gubi; da zaboravlja pravednost i uporišta koja život čine ljudskim. Svaki me put jednakom snagom pogađa, kada susretnem ljude pune razočaranja i gorčine, zbog životnih okolnosti u kojima nedostaje pouzdanja, oslonaca, novih obzora i ushita.

A tamo gdje nedostaje čak i mrvica poštivanja prema čovjeku, tako da mu se

ne dopušta ni imati grob; tamo se otvaraju široki prostori, dvorane za ples nasilja kojemu nije važno propitati ni razlog ni svrhu, nasilja u svim oblicima, nasilja koje postaje predstavom pa čak i zabavom.

3. Hrvatska riječ 'utjeha' upućuje na ublažavanje boli, na smirivanje i olakšavanje, gotovo previše izravno na utihu. No, utjeha nam nije dana da bismo utihnuli. Upravo suprotno. Njezino je značenje ponajprije duhovno ojačanje i potpora, okrpja, pouzdanje, zaštita, čvrstoća, pomoć (tako je s lat. *consolatio*, dakle riječi u: eng., šp., fr., tal.; tako je s njem. *Trost*, povezan s *trou*, vjeran, čvrst).

Evo zašto u molitvi i Duha Svetoga zazivamo imenom: *Consolator optimus* – najizvrsniji Tješitelj.

Tješite moj narod! To je Božji poziv izrečen u povijesnome vremenu koje nije puno različitije od našega, u narodu koji je izgubio kompas, koji se udaljio do svoje sreće i tako prihvaća biti iskorišten. No, prorok je siguran u nadi da dolazi njegovo izbavljenje. Odakle proroku ta sigurnost?

Iskra nade u njemu ne dolazi iz ljudske snage, nego iz čežnje, molitvene nade da će Bog na udaljšavanje naroda od njega, što je prouzročilo trpljenje, odgovoriti svojim milosrđem. Prorok gleda pogledom vjere sposobnim prepoznati Božju plodonosnu prisutnost u trenutcima umora i utučenosti. Prorok zna da čovjek treba Božji povratak; Božji dolazak tamo gdje smo zalutali, umorni i malodušni. Mi vjerujemo da se taj dolazak ostvario i ostvaruje u Isusu Kristu, po njegovu utjelovljenju, po njegovu križu i uskrsnuću.

Ivan Šaško, pomoćni biskup zagrebački (snimio Pero Šola)

4. Kao vjernici znamo da je Gospodin s nama osobito kada smo okupljeni u njegovo ime. S jedne strane: Boga ne vidimo, a s druge ne vidimo ništa tako jasno kao Boga, jer samo on prosvjetljuje, dodiruje i utopljuje naše srce.

S nama je u našim pustinjama, u udolinama naših rana i strahova, na uzvisinama naših kušnja. To je naša utjeha kojom se pripremamo i za slavlje Božića, moleći svjetlo i snagu i noseći utjehu drugima.

Odražaj te utjehe susrećemo i ovdje na ovome polju namjerno gurnutom na rub, na margine koje nisu smjele imati ni ograde ni plotu, na periferiju života i smrti. Zahvaljujemo Bogu za vas, članovi žrtvoslovnih udruga, posebno za vas koji se ističete svojim neumornim zalaganjem u istini i ljubavi. Jer, ne zaboravimo da je Krist bio izbačen iz grada, ubrojen i raspet među zločincima. A ipak, *Njegova su vremena i vjekovi*, kako to piše i na ulazu u ovo groblje. I svatko tko ljude s margina unosi u središte dionik je nebeskoga kraljevstva; svatko tko vraća dostojanstvo otajstvu ljudskoga života.

5. Oni pak koji to ne dopuštaju obnavljaju i supotpisuju naredbu (partizana-ministra V. Krstulovića) iz srpnja 1945. u kojoj stoji da „ograde zidove, plotove... (grobalja) treba odstraniti... vanjska obilježja na pojedinim grobnim humcima... konfesijske i sve druge znakove treba ukloniti“.

Ta su slova naredbe ovdje postala djelom. Ljudi koji to supotpisuju svojim namjernim nečinjenjem onoga što mogu učiniti nedvojbeno će ostati na marginama hrvatske povijesti i povijesti čovječanstva. A što je važnije: uskratit će sebi mir duše. Zato danas molimo i za njih, jer obračun s mrtvima ne ostaje bez računa za žive. Prema toj neljudskoj naredbi na ovome

se prostoru nisu smjeli – kako piše – pokapati „novi mrtvac“, nego je to trebao biti „rasadnik za ukrasno grobno bilje i slične svrhe“, dok će „odstranjeni materijal sa grobova“, nakon što će se „izbrisati netragom svaki znak i natpis“ drvo

iskoristiti drugdje, a kamen, kaže se, „racijonalno upotrebiti“.

Poznato nam je do kuda je sezala ta „racijonalna upotreba“ vidljiva i ovdje na Mirogoju. Tako je, između ostaloga, otimačinom bračkog kamena pripremljenoga za izgradnju crkve Krista Kralja (prema nacrtu Ivana Meštrovića) u zagrebačkome Trnju ovdje na Mirogoju napravljen spomenik partizanima. To nije kamen građevina nekih davnih i mrtvih civilizacija, nego otet živim ljudima, njihovim nadama i utjehama. Svaki put kad netko stane pred taj spomenik dobro bi bilo ne zaboraviti da je to ujedno i spomenik nastao iz duha otimanja i ponižavanja, nepoštivanja i razgradnje života drugih ljudi. Uostalom, sva je komunistička ideologija u sebi takva da razara a ne izgrađuje.

Tako i oni koji i dalje sprječavaju stavljanje imena i znakova na ovdašnje grobove potpisuju takvu „racijonalnost“ iz koje progovara sva nerazumnost i zločinački um i duh.

6. Braćo i sestre, poziv na tješjenje naroda iz Knjige proroka Izaije na hebrejskome izvorniku (*Nahamū, nahamū ammī* – Tješite moj narod!) pokazuju i to da je isti korijen riječi ‘utjeha’ i riječi ‘kajanje’. Biti utješeno povezano je sa sposobnošću da prihvatimo oproštenje i da sebi oprostimo. To je dar

koji nam Bog daje da bismo bili jači. Zato mi se čini važnim da ovdje i pokojnima kažemo da nam oprostite, jer nismo dovoljno učinili. Ovdje su ljudi koji su učinili i više negoli je izgledalo moguće; izložili su i izlažu sebe radi dobra drugih, radi dobra i utjehe naroda.

Ali, ipak vidimo da svi zajedno nismo učinili koliko je moguće i potrebno. Mislim ponajprije na nas vjernike, na nas biskupe, svećenike i cijeli vjernički narod. Jer, ako nam nije stalo, ako nam je svejedno, ako vi-

dimo neljudskost i zaobiđemo ranjenost ne jednoga čovjeka, ne jednoga života, nego cijeloga naroda, pozvani smo pokušati liječiti, usmjeravati, ako je potrebno i opominjati.

Više od trideset godina ovo se polje zaobilazi. I smijemo se pitati, štoviše to se pitanje nameće: Gdje su to hrvatski vjernici, gdje smo to mi, hrvatski katolici, koji ne kažemo dovoljno glasno da sramotno postupanje prema mrtvima za nas nije prihvatljivo? Gdje smo mi, premda znamo da ni Zagreb ni Hrvatska ne mogu biti uspješni, zadovoljni ni sretni dok ovdje iz naše ljubavi ne niknu imena i znakovi koji sežu dalje od prolaznosti.

Zato, pokojni, dok vas preporučujemo Bogu i njegovu milosrđu, oprostite nam, da bismo primili utjehu, bili ojačani i nosili dar Božjega Duha svojim bližnjima, svomu narodu.

Hvala vama, braćo i sestre, što ste i ove godine lahorom utjehe došli otopiti hladne naslage bešćutnosti koje su položene kao humus za rasadnik jedinoga cvijeća koje je niknulo iz komunističke ideologije, cvijeća nepravde i neistine.

Bože, punino utjehe, smiluj nam se!

Blažena Djevice Marijo, utjeho žalosnih, moli za nas!

MILANOVIĆU, PLENKOVIĆU, BUDITE VEĆ JEDNOM DRŽAVNICI!

O d ove godine imamo još jedno mjesto s kojega će **Milorad Pupovac** srbovati, odnosno slati poruke *narodima i narodnostima* Republike Hrvatske i „vascelom regionu“ o ustancima i herojskim podvizima četničko-partizanskih odreda protiv okupatora i domaćih izdajica (čitaj: Hrvata).

Ta nova pozornica je virtualno obnovljen spomenik **Vojina Bakića** podignut 1968. u spomen na „ustanak naroda Slavonije“ na padinama Papuka, nedaleko mjesta Kamenska, Buče, Španovica, Kusionje. Organizator ovogodišnje predstave, može se reći premijere, jest Srpsko narodno vijeće (tko bi drugi), a troškove podmiruje Republika Hrvatska (i opet: tko bi drugi).

Nisam unaprijed znao da se priprema takav igrokaz iz zapadne Slavonije i nakon što je HRT objavio opširnu reportažu, moja prva reakcija bila je da autori nisu baš originalni, već da se radi o plagijatu predstave koju gledamo i slušamo već godinama 27. srpnja iz Srba, s istom glumačkom postavom, pa su čak i statisti isti. A fabula koja prati sve spomenike o podizanju ustanka 1941. u bilo kojem kraju je manje-više ista.

Dakle, četnici uz eventualno kojeg zalutalog partizana, ne mogu prihvatiti bilo kakvu hrvatsku državu, pa tako i Nezavisnu Državu Hrvatsku, dižu pobunu protiv novoproglašene države. Ali kako mlada država još nema ustrojen državni aparat, pa tako niti policiju i vojsku, „ustanici“ svoju mržnju prema svemu što je hrvatsko usmjeravaju prema civilnom stanovništvu, dakle – naseljima u kojima žive Hrvati. Kao što rekoh, isti scenarij u Lici, kao i u Slavoniji, ali da se najprije podsjetimo što se to događalo 1941. diljem Hrvatske u krajevima gdje su uz Hrvate živjeli i Srbi.

Uvertira tih događaja bio je pokolj Hrvata u travnju 1941. odmah po proglašenju Nezavisne Države Hrvatske, što je znanstvenom preciznošću obradio naš pokojni član **Ivan Gabelica**, sku-

Piše:

Alfred OBRANIĆ

Bakićev spomenik je novi oltar pobunjenicima protiv hrvatske države i koljačima civila

pljujući i proučavajući arhivsku građu o prvim danima mlade, tek nastale države. Registrirao je svaku žrtvu imenom i prezimenom te ustanovio da su tijekom travnja 1941. vojnici jugoslavenske kraljevske vojske i četnici uz sudjelovanje srpskoga civilnog pučanstva poubijali preko 300 Hrvata, prije nego što je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pala ijedna srpska žrtva.

To je utemeljena povijesna činjenica koju ne mogu (bolje rečeno: ne žele) čuti ni upamtiti četnici, ni Jugoslaveni, niti tzv. antifašisti, okrivljujući ustaše kao pokretače spirale zločina. Do sličnog zaključka došao je i američki povjesničar židovskoga porijekla **Philip Cohen**: „Ustaški zločini nad Srbima počeli su kao odmazda. Između invazije sila Osovine na Jugoslaviju 6. 4. 1941. i prvih ustaških zločina nad Srbima 27. 4. 1941. četnici su izvršili 11 neprovociranih masovnih zločina nad hrvatskim civilnim stanovništvom. Likvidirali

su 246 civila. Nakon toga uslijedila je ustaška odmazda u Gudovcu kod Bjelovara, kada je ubijeno 176 Srba“.

Odmah nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, katolici, a najvećim dijelom i muslimani, podržali su promjene i prihvatili novostvorenu državu. Policija, oružništvo i administrativne službe prešli su na stranu nove države, a dotadašnja jugoslavenska vojska počela se uglavnom mirno razoružavati. Napetosti i pojedinačni incidenti događali su se na mjestima gdje lokalni Srbi nisu željeli prihvatiti bilo kakvu hrvatsku državu. Recimo u Hercegovini, gdje se predratni velikosrpski pokret „Srbi na okup!“ nije mirio dvije godine ranije ni s uspostavom Banovine Hrvatske, tražeći izdvajanje mostarskog kotara iz Banovine Hrvatske te priključenje Srbiji. Apsurdnost i karakter takvog velikosrpskog zahtjeva može se sagledati iz činjenice, da je prema popisu stanovništva iz 1931. na području mostarskog kotara živjelo 62.895 stanovnika, od čega je Srba bilo 7.228, Hrvata katolika 47.105, muslimana 8.556, a uz njih i manji broj pripadnika drugih nacija.

U ovom štitu nema prostora da spomenem sva travanjska stratišta 1941. od Bjelovara do Čapljine, no može se konstatirati da su prva nasilja i zločine nad civilima na prostoru dotadašnje Jugoslavije počinili Srbi nad Hrvatima, i to ne u okolnostima bilo kakve konkretne ugroženosti ili obrane. Dakle, nasuprot nametnutome historiografskom stereotipu prema kojem su od prvih dana uspostave Nezavisne Države Hrvatske u travnju 1941. od Hrvata stradavali nedužni Srbi, možemo vidjeti da su upravo Srbi proveli prvi val brutalnog nasilja nad Hrvatima, uglavnom civilima i njihovom imovinom.

Tijekom svibnja i početkom lipnja bilo je pojedinačnih sukoba i oružanih incidenata, ali dan nakon Hitlerova napada na SSSR 22. lipnja 1941. srpski pobunjenici započeli su novu fazu nasilja na državne ustanove i hrvatsko sta-

novništvo, osobito na području istočne Hercegovine, gdje su napali sva mjesta s hrvatskim katoličkim i muslimanskim stanovništvom, pa čak i gradove Gacko i Nevesinje. Ta faza rata poznata je pod nazivom Vidovdanska pobuna, što se oslanjaj na kosovski mit s poganskim sklonostima – osveta, klanje, prinošenje žrtve. Na koncu, i u naše vrijeme 28. lipnja 1989., na Vidovdan, održan je veliki miting na tzv. Gazimestanu, gdje je Slobodan Milošević održao huškački govor najavljujući buduće ratove na tlu Jugoslavije, a slavilo se tobože 600. obljetnica bitke na Kosovu.

Stoga nije slučajno da je na „srpski Vidovdan“ 28. lipnja 1914. izvršen atentat na Franju Ferdinanda u Sarajevu, čime je svijet gurnut u Veliki rat, pa isto tako nije slučajno da su na sâm Vidovdan 28. lipnja 1941. Srbi napali selo Avtovac na krajnjem jugoistoku Hercegovine u kojem su se nedovoljnim snagama branili Hrvati uglavnom islamske vjeroispovijesti. Nakon cjelodnevne borbe Srbi su oko pola noći ušli u mjesto te izvršili prvi pouzdano utvrđen zločin uništavanja naselja i pokolj s genocidnim obilježjima nakon početka rata na prostoru Nezavisne Države Hrvatske, ubijajući sve redom, bez obzira na spol i dob.

Srbi su pobili i na bestijalni način poklali 47 osoba, zapravo sve koji pret hodno nisu uspjeli pobjeći. Potom su to selo opljačkali i zapalili, tako da je tu noć izgorjelo u Avtovcu sve što je moglo gorjeti. Srpska strana kasnije je slavila taj događaj kao nešto veoma pozitivno, pa i međunarodno značajno, u svom stilu promovirajući zločin u Avtovcu kao prvo oslobođenje jednog općinskog središta u Europi. Vjerojatno bi vas zanimalo tko danas – nakon oslobođenja na četničko-partizanski način – živi u tom Avtovcu, pa evo tko živi prema posljednjem popisu stanovništva 2013. godine:

Nacionalnost:	Broj:	Postotak:
Srbi	277	100 %
Hrvati	0	0 %
Bošnjaci	0	0 %
Ostali	0	0 %

Okrećem list kalendara, mjesec je srpanj 1941. godine, selimo se na tromedju Like, Dalmacije i zapadne Bosne, prostor na kojemu je pokrenut „ustanak naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika“. Tu rečenicu ste slušali svake godine, 45 godina u propaloj Jugoslaviji, a nažalost i posljednjih dvadeset u slobodnoj i neovisnoj Republici Hrvatskoj.

No, da najprije raščlanimo značenje pojedinih riječi u toj rečenici. Narod su Srbi–četnici, nekolicina Srba komunista i srpski puk s navedenog područja. Hrvati nisu narod, pa budući da nisu sudjelovali u dizanju ustanka (pobune), oni su „domaći izdajnici“. Okupator je talijanska vojska, koja logistikom podupire – koga? Pobunjenike odnosno – „ustanike“. A ustanak, odnosno ustanici su četničke razbojničke bande koje zvjerski napadaju nezaštićeno, civilno hrvatsko stanovništvo, jer policija i vojska mlade države još nije ustrojena.

Zato u arhivskoj građi – bilo četnika ili partizana – nema tragova borbi ustanika protiv ustaša ili domobrana kao vojnih postrojbi, nego civilno stanovništvo Boričevca, Krnjeuše, Zrina i Španovice nazivaju ustašama. Navodim tek nekoliko primjera „junaštva“ na koje nas podsjećaju razni Pupovci i **Habulini** uz logističku potporu raznih **Sanadera, Milanovića i Plenkovića**, s tim da potonji danas imaju istu ulogu kakvu su 1941. imali generali talijanske, fašističke *Armata*.

Dakle, na sâm dan tzv. ustanka 27. srpnja 1941. godine ustanici su na željeznici koj postaji Vaganj zaustavili vlak kojim su se iz Kosova kod Knina – gdje su svetkovali blagdan sv. Ane – u Drvar vraćali hodočasnici sa svojim župnikom **Waldemarom Maksimilijanom Nestorom**. Sve putnike iz vlaka, njih 350, četnici su svezali i pobili nad jamom Golubnjača. Istoga dana ubijen je i drugi katolički svećenik, **Juraj Gospodnetić**, župnik u Bosanskom Grahovu, koga su četnici pred očima njegove majke masakrirali, a zatim ispekli na ražnju.

Sljedećeg dana, 28. srpnja u selu Brotinja nedaleko Srba ubijeno je 37 Hrvata iz obitelji **Ivezić**, od kojih 18 djece od 3-18 godina. Na području Lapca, Srba i Grahova djelovalo je približno 1.000 organiziranih četnika uz koje su stajali ista-

knuti partizani **Gojko Polovina i Đoko Jovanić**, kasnije partizanski generali i „narodni heroji“.

Drvarskog župnika Waldemara Nestora "ustanici" su ubili skupa s njegovim vjernicima na povratku s proslave blagdana sv. Ane

Skoro svakoga dana koncem srpnja 1941. zbio se neki od masovnih zločina, pa je tako 31. srpnja napadnuto čisto hrvatsko selo Boričevac u kojem je živjelo 2.400 duša, od kojih su mnogi pobijeni u samom selu, a oni koji su uspjeli pobjeći, sklonili su se preko Une u Kulen Vakuf. Međutim, četnici su u potjeri za pobjeglima pobili protjerane iz sela Boričevac, ali i domaće muslimane koji su prigrlili izbjeglice, a mjesto Kulen Vakuf opljačkali i potpuno spalili. Time je ličko selo Boričevac zbrisano s karte svijeta, stanovništvo pobijeno ili protjerano, selo opljačkano i spaljeno do temelja i sada poanta, nakon tzv. Oslobođenja 1945. – preživjelim stanovnicima Boričevca jugoslavenska komunistička vlast zabranila je povratak i obnovu sela, a kao vlasnici zemljišta su razvlašteni.

S protjeranim Boričevljanima prešli smo Unu i ušli u zapadnu Bosnu, na teren gdje sam prije 50 godina radio na izgradnji tzv. Ceste AVNOJ-a od Bihaća prema Jajcu. Bio sam voditelj radne jedinice za bušenje i masovno miniranje, čija zadaća jest probijanje trase i priprema terena za građevinsku operativu.

Vrtoče, jedno od sela koje su "ustanici" spalili, prethodno pobivši njegove mještane

Imao sam odličnu ekipu sastavljenu pretežito od Brinjaka – svjetski poznatih minera. Napredujući iz Bihaća prema istoku, nakon opsežnih minerskih radova u Ripačkom klancu pristigli smo na visoravan i neobično pusto selo Vrtoče, gdje smo postavili gradilišnu baraku u koju se možemo skloniti, pospremiti stvari i gdje nam je iz gradilišne kuhinje dovožena hrana. Na zemljopisnoj karti sam vidio da je sedam kilometara sjevernije mjesto Krnjeuša, a deset kilometara južnije Kulen Vakuf.

Što se događalo na tim mjestima 1941., tada nisam znao, a nisam imao koga ni pitati. Tek nekoliko godina kasnije stekao sam prijatelja **Tomu Matijevića**, rođenog 1939. u Krnjeuši. Od njega sam iz prve ruke doznao za sudbinu njegove obitelji i svih mještana sela Krnjeuša. Četnički razbojnici, uz suradnju nekolicine komunista istog zanimanja, napali su selo Vrtoče 8. kolovoza 1941., pobivši 70 stanovnika, jasno – Hrvata, a Krnjeušu sljedeći dan, u subotu 9. kolovoza 1941., kada je moj prijatelj imao dvije godine. Ubijali su sve redom, naime, od 240 stradalih bilo je 35 djece do sedam godina, 14 djece od 8 do 12 godina te 72 žene.

Od brojne obitelji (roditelji i jedanaestero djece) moga danas pokojnog prijatelja Tome, spasilo se bijegom u šumu četvero. Majka **Kata** spasila je sina **Nikolu**, a dvogodišnjeg **Tomu** nosila je i vodila starija 14 godišnja sestra **Jelka**, koja je i sama bila dijete. Oni koji su uspjeli pobjeći, danima hodajući šumom, dokopali su se nekako Bihaća, otkuda su ih vlasti Nezavisne Države Hrvatske transportirale u sjeverne dijelove države, gdje još nije bilo terorističkih akcija. Tako su preživjeli članovi obitelji Matijević smješteni kod jedne obitelji u selu Brezovljani nedaleko Križevaca, gdje je mama Kata živjela do smrti, ne dočekavši povratak u svoje rodno selo Krnjeušu.

Kao i u ostalim mjestima „ustanici“ su bili posebno okrutni prema župniku **Krešimiru Barišiću**, kojega su nakon krvoločnog mrcvarenja još poluživa bacili u zapaljenu crkvu s trojicom malodobnih sjemeništara. Sljedeći dan nakon pokolja uslijedile su orgije i pljačka imovine pobijenih i protjeranih Hrvata te završni čin „herojskog ustaničkog poduhvata“: paljenje kuća. Poslije tzv. oslobođenja 1945. komunističke vlasti nisu više nikad dopustile

preživjelima da se vrte na svoja ognjišta, tako da od predratnih 1.300 vjernika katolika u župi Krnjeuša, danas ondje nije ostao niti jedan. Ustanici nisu imali jedinstvenih oznaka, na kapama su neki imali kokarde, neki zvijezde, neki su bili bez oznaka, ali su svi složno ubijali i palili hrvatska sela.

Krešimir Barišić, krnjeuški župnik nakon mučenja je bačen u zapaljenu crkvu

Pokolj u župi Krnjeuša samo je dio organiziranog etničkog čišćenja zapadne Bosne, istočne Like i sjeverne Dalmacije od Hrvata, tako da su potpuno zatrti Hrvati u župama Bosanski Petrovac, Drvar, Bosansko Grahovo, a u Lici župe Boričevac, Srb, Donji Lapac i Udbina. Četnici i partizani, predvođeni budućim narodnim herojima Đokom Jovanicom i Gojkom Polovinom, učiniše to tako temeljito da nema traga ni župama, niti vjernicima do današnjeg vremena, o čemu svjedoče podatci posljednjeg popisa stanovnika iz 2013. godine:

	KRNJEUŠA:		VRTOČE:	
Srbi	492	99,4 %	176	95,6 %
Hrvati	1	0,2 %	1	0,5 %
Bošnjaci	1	0,2 %	1	0,5 %
Ostali	1	0,2 %	6	3,2 %

Ustanci iz Srba i okolice obavili su 1941. etničko čišćenje Hrvata tako temeljito, da im bivši saborski zastupnik **Nenad Stazić** ne bi mogao prigovoriti na *šlampavosti*, ali su time ustanicima iz 1991. uskratili reprizu – bez Hrvata nije imao tko biti žrtva.

U poslijeratnoj, etnički očišćenoj Krnjeuši obilježavao se dan ustanka i dan oslobođenja ovog sela uz hvalospjeve hrabrim ustanicima koji su 9. i 10. kolovoza 1941. pobili 240 „ustaša i okupatorskih slugu“. Njihova imanja zauzeli su neki drugi ljudi, kuće su opljačkane, crkva je srušena, a groblje u potpunosti

devastirano. O žrtvama desetljećima nitko nije govorio.

Tako je bilo sve do 2015. godine, kada se nakon 74 godine šutnje počelo obilježavati pogrom krnjeuških Hrvata u organizaciji Banjolučke biskupije, a oni koji još i danas slijede ideologiju zločinaca, svake godine obilježavaju Dan ustanka po ustaljenoj komunističkoj matrici – zločini se opravdavaju, a zločinci glorificiraju.

Drugi svjetski rat ne pamtim, ali dobro se sjećam da su po istoj „ustaničkoj formuli“ JNA i pobunjeni Srbi 1991. diljem Hrvatske osvajali hrvatska sela – okupiraj, pobij, protjeraj, opljačkaj, zapali. Stvarna događanja vezana na temu tzv. ustanka 27. srpnja, mogao sam izabrati u bilo kojem hrvatskom selu s tog područja, ali ovog puta sam odabrao mučeničko selo Krnjeušu, zato jer sam imao prijatelja koji je ponikao u tom selu i zato što su ustanci od 13 članova Tomine obitelji poubijali njih devetero.

Osim toga, zbog okolnosti da sam na tom području radio nekoliko godina u cestogradnji, upoznao sam podneblje, djelomice ljude koji su zauzeli prostor s kojega su Hrvati protjerani, registrirao ostatke crkava i kuća, te spomenike podignute u čast i slavu zločincima, pa pomislih kako sam pozvan kazati koju

riječ o toj apsurdnoj pojavi, obilježavanju i proslavama genocida nad vlastitim narodom.

Ono što se zbilo koncem srpnja i početkom kolovoza 1941. u Srbu i okolici, komunistička je vlast proglasila antifašističkim ustankom naroda Hrvatske, te Bosne i Hercegovine, a jedino što je točno jest to da su događaji o kojima riječ vezani na Liku, sjevernu Dalmaciju i zapadnu Bosnu. Najprije treba reći da ustanak u Srbu nisu digli niti u njemu sudjelovali Hrvati, nego isključivo Srbi, nekoliko tisuća četnika i desetak srpskih komunista na čelu s Đokom Jovanicom i *komšije*.

Dakle, ustanak *naroda* pretpostavlja barem dva, ako ne više naroda, a kako se radi o samo jednom narodu – Srbima – u nazivu se odmah pojavljuje jedna ogromna laž. Druga laž jest nazvati ustanak antifašističkim, budući da su talijanski fašisti imali itekako važnu ulogu u organizaciji ustanka i naoružanju ustanika, što je potvrđeno sporazumom između ustanika (četnika i komunista) s jedne strane i talijanskih fašista s druge strane, potpisanim 11. kolovoza 1941. u mjestu Otrić, o daljnjoj suradnji i međusobnom nenapadanju. Ne mogu vjerovati da su odredbe tog sporazuma nepoznate današnjim sudionicima proslave u Srbu, budući da još i danas razni Habulini blebeću o antifašističkom ustanku.

Mogao bih opisivati tragičnu sudbinu svih hrvatskih sela tog područja. Ono

Pogled na Krnjeušu, sjedište jedne od zatrtih katoličkih župa

"Ustanici" su u Krnjeuši ubili i trojicu sjemeništaraca; jedan od njih bio je Ilija Poplašen (1923.-1941.)

Sjemeništarcu Ivanu Skenderu (1929.-1941.) bilo je svega 12 godina kad su ga se dokopali "ustanici" i "osloboditelji"

I tijelo sjemeništarca Jure Tomičića (1924.-1941.) bačeno je u zapaljenu crkvu

što se dogodilo u Krnjeuši, doživjeli su, ali nisu preživjeli mnogi Hrvati, a zabrana povratka preživjelim od strane jugoslavenskih komunističkih vlasti, jasno pokazuje da je cilj ustanka bio etničko čišćenje s obilježjima genocida, što potvrđuju svi poslijeratni popisi stanovništva. To je vjerojatno jedinstven primjer u povijesti, da je manjinski narod počinio genocid nad većinskim i to u njegovoj zemlji.

Jugoslavenski komunisti su poslije rata proglasili 27. srpnja danom ustanka naroda Hrvatske i BiH, kao aksiom o kojem nema pogovora, povijest koju su ispisali pobjednici. Stoga je interesantno zaviriti u notes **Savke Dabčević Kučar** i pročitati bilješku nakon što se 1971. vratila s proslave Dana ustanka u Srbu. Bila je u društvu tada vodećih komunističkih dužnosnika **Vladimira Bakarića, Jakova Blaževića, Pere Pirkera** i **Mike Tripala**. Drugarica Savka je zapisala: „Nikada u svom sudjelovanju na mnogobrojnim proslavama, nisam doživjela nešto slično. Kada smo se pojavili na improviziranoj pozornici, osjetili smo prema sebi zid otpora i mržnje. To je bio miting velikosrpske (bodlje) mržnje prema hrvatstvu i Hrvatskoj. Mrze nas i ne će se libiti za četništvo proliti

krv. Strašno? Smiješno? Opako? Prijeteće. Sve to.“

E, sad se pitam kako to, da je prije 50 godina u tada još uvijek stabilnoj komunističkoj Jugoslaviji, dvadeset godina prije njena raspada, predsjednici SK Hrvatske, dakle vodećoj dužnosnici Socijalističke Republike Hrvatske, bilo jasno da se u Srbu proslavlja protuhr-

O hrvatskom se trošku danas časte oni koji su na ražnju živa ispekli župnika Jurja Gospodnetića

vatski ustanak, a danas u slobodnoj, demokratskoj i neovisnoj hrvatskoj, vodećim političarima istog ranga to nije jasno.

Prema stečenom obrazovanju i nastupima u drugim situacijama, rekao bih da itekako dobro znaju ili bi barem trebali znati, kakva su obilježja ustanka u Srbu – da je bio protuhrvatski, da su ga predvodili četnici, da nije bio antifašistički, nego dapače fašistički. S obzirom na to da već dvadeset godina upravljaju našom državom, očekujem znanstveni pristup iako nisu znanstvenici, te uvažavanje činjenica iz povijesnih izvora.

Ali ne, njima je istina očito samo ono što je prihvatljivo njihovu svjetonazoru, vjerojatno formiranom već u roditeljskoj kući, a to je kult NOB-a; hrvatski nacionalizam nipošto, jugoslavenski je poželjan, makar imali bezbroj primjera, da su baš pobornici velikosrpske ideologije najveći Jugoslaveni, jer su shvatili, da je to finta kojom će pridobiti naivne Hrvateke. A treba reći koju riječ o samom spomeniku podignutom 1951. Autor je kipar **Vanja Radauš**, a srušen je 1995. tijekom operacije Oluja. Vlada Republike Hrvatske u vrijeme Ive Sanadera dala je za obnovu 1,6 milijuna kuna, Vlada u vrijeme **Jadranke Kosor**

Ostatci katoličke crkve u Boričevcu

Ostatci boričevačkoga groblja (snimio D. Borovčak)

2,2 milijuna kuna, a granit za novo postolje, dopremljen iz Srbije, doniralo je Srpsko narodno vijeće, koje i koristi prostor spomenika za svoje predstave ili točnije – velikosrpski kamen za velikosrpski spomenik.

Ostavljam Liku i selimo se u zapadnu Slavoniju, na mjesto koje je lukavi Pupovac zamislio kao novu lokaciju, gdje

će ismijavati hrvatske žrtve, a diviti se hrabrosti ustanika –manje onih iz vremena Drugoga svjetskog rata, ali zato mnogo više onih iz Domovinskog rata. S ovog područja sam također imao prijatelja i cimera u vrijeme studija, niskog rasta, a velike pameti, geologa čiju vriednost su prepoznali i zadržali ga čitav radni vijek u Naftaplenu. On, **Marijan**

Novinc, svjedok je iz prve ruke za zbiivanja u Španovici i bližoj okolici, odakle se od ove godine Milorad sprema „soliti pamet“.

Kao i u Srbu, i ovdje je bio zagonetni Spomenik narodu – heroju Slavonije; tko zna na koji narod je mislio autor, kipar Vojin Bakić, ali itekako se dobro zna na koji narod misli obnovitelj spomenika. Spomenik je otkriven 1968. godine, kažu da je u to vrijeme bio najveća postmodernistička skulptura na svijetu, visine 30 m, obložen limom od nehrđajućeg čelika.

Da bismo shvatili o kakvu se zahvatu radi, dobro je spomenuti da je na zavarivanju limova radilo 150 radnika šest mjeseci u dvije smjene. Miniran je 21. veljače 1992., a svakom dobronamjernom je jasno da sâm čin rušenja nije bio uperen prema autoru Bakiću, nego prema investitoru.

Spomenik bi trebao podsjećati putnika namjernika kao i buduće naraštaje na podvige ustanika, tj. jugoslavenskih partizana. Pa, eto u par riječi o jednom od podviga, što se to dogodilo 4. i 5. listopada 1942. Partizani su napali hrvatsko selo Španovicu u kojem je uoči rata živjelo 1.285 stanovnika, odmah su pobili 142 muškarca, a preostali živući protjerani su u progonstvo s trajnom zabranom povratka. Još je nekoliko stotina Španovčana stradalo u poraću Drugoga svjetskog rata, a oni koji su ostali živi, nastojali su „saviti svoje gnijezdo“ na nekome drugom mjestu. Dobro je spomenuti: osim ljudskih žrtava, partizani su odveli 1.500 grla krupne stoke, 800 svinja, 600 kola hrane, nakon čega su zapalili svih 227 kuća, crkvu, općinu i vatrogasni dom.

Bio je to genocidni partizanski pohod uništenja svega što je hrvatsko. Treba naglasiti, da svi koji su 1942. stradali u Španovici, kao i oni 1991. u obližnjim Kusionjama i Bučju, bili su Hrvati. I jedini razlog da su pobijeni je taj da su bili Hrvati.

Potomci i pobornici ustanika koji su 1942. uništili Španovicu, obnoviše sjećanja na te herojske dane svojih predaka novim zločinima 1991. u susjednim selima Kusionje i Bučje. U selu Kusionje pripremili su zasjedu 8. rujna 1991. i na

Spaljeni Zelinovac snimljen u kolovozu 1941.

zvijerski način pobili 20 mladića 105. bjelovarske brigade. Na mjestu zločina podignuta je kapela Male Gospe, poglavito zalaganjem majki poubijanih mladića. Na drugu obljetnicu njihove pogibije, 8. rujna 1993., priređena je kod kapelice komemoracija, koju su srpski teroristi iskoristili za novi zločin, pod budnim okom UNPROFOR-a. Naime, postavili su minu od koje su na licu mjesta smrtno stradale tri osobe, 11 je teško ranjeno.

Eto, to su konkretna djela novopečenih ustanika, koje 1991. nazivaju pobunjeni Srbi, a ja jednostavno – Srbi.

U selu Bučje ustanici 1991. ustanoviše koncentracijski logor u kojem su mučili i ubijali otete Hrvate iz bliže okolice. Još uvijek nije utvrđeno koliko je logoraša podleglo mučenjima, ali 22 osobe vode se kao nestale, a posljednje prebivalište bio im je logor Bučje. Svima je poznato, da je zatočenik tog logora bio **dr. Ivan Šreter**, čiji posmrtni ostatci nisu nikad pronađeni. Nažalost, nije imao šanse preživjeti, čim se Milorad Pupovac ponudio da će ga izbaviti u trampu za dvojicu Srba.

Ukratko sam opisao te tragične događaje s početka Domovinskog rata, nedaleko mjesta srušenog spomenika, kako bismo pokušali shvatiti motiv koji pokreće Pupovca, da osim u vrućem, srpanjskom Srbu ima u Hrvatskoj još jednu pozornicu za nastupe i u jesenske dane.

Ali, nije Pupovac problem, na njegove laži već smo se privikli od davne 1991., kad je objavio urbi et orbi, kako smo prekrstili 11.000 srpske djece. Drugo je problem: kakva je uloga čelnih ljudi – predsjednika države **Zorana Milanovića** i predsjednika Vlade **Andreja Plenkovića** – u tim performansima Milorada Pupovca?

Sudeći prema brzom uhićenju i procesuiranju mladića koji su pjevali na nogometnim utakmicama, moglo bi se očekivati da će Pupovcu odmah na pozornici u Srbu staviti lisice na ruke i privesti ga u najbliži zatvor. Zašto tako mislim? Usporedite grijeh anonimnih mladića koji su samo *pjevali*, s govorom mržnje toga eksponiranog političara koji *proslavlja etničko čišćenje* Hrvata s prostora Like, Dalmacije i zapadne Bosne te usput pro-

ziva vlast Republike Hrvatske, da se ne zaboravi obračunati s mladim pjevačima.

Nažalost, naši državnici razmišljaju, prosuđuju i donose odluke na jugoslavenski način, kako su vjerojatno odgojeni u roditeljskom domu. Može se to i razumjeti, ali danas kao odrasli i solidno obrazovani ljudi morali bi shvatiti da je to bilo krivo i lažno, makar izgovoreno iz roditeljskih usta.

Držeći se sintagme da je ponavljanje majka mudrosti, još jedanput poručujem Milanoviću i Plenkoviću – zapamtite, da je nekadašnji Dan ustanka naroda Hrvatske, slavljen za vrijeme Jugoslavije kao republički praznik, bio čin vrijeđanja i poniženja hrvatskoga naroda, jer se zapravo radilo o Danu ustanka protiv naroda Hrvatske, a vi kao najodgovornije osobe u državi to podržavate i štoviše, trošite novac nas, svih stanovnika Hrvatske. Ako mislite da vas je Pupovac bilo čime zadužio, budite „frajeri na nivou“ i plaćajte njegove nastupe iz vlastita džepa, a narod će vas ionako izabrati ili odbaciti.

O EKSHUMACIJI POBIJENIH U GOSPIĆU

Hrvatske oružane snage odnosno hrvatska vojska – koju danas nazivamo Hrvatskom domovinskom vojskom – s velikim brojem civila, kako Gospićana, tako i onih koji su se u Gospiću zatekli u bijegu ispred podivljalih jugoslavenskih partizana, povukli su se iz grada 3. travnja 1945., prije jugopartizanskoga napada na Gospić.

Napad je otpočeo 4. travnja 1945. u 6 sati. Razarali su grad neselektivnom topničkom paljbom, malo je koja kuća ostala neoštećena. Pomahnitale partizanske postrojbe nakon topničkog su razaranja ušle u Gospić u poslijepodnevnom satima. Ubijali su sve koje bi na svome ubilačkom pohodu zatekli. Ubijali su muškarce starije od 16 godina, ubijali su i nedorasle mladiće, ubijali su žene i djevojke. Iza ovih postrojbi išle su

Piše:

Ivan VUKIĆ

postrojbe za likvidaciju. Išli su od kuće do kuće, od staje do staje, pregledavali ih i zatečene ubijali. Tražili su i ubijali ljude i po popisima koje su dobili od svojih odbornika dok su još bili u šumi.

Drugi dan po ulasku u Gospić „osloboditelji“ su zapalili zatvor, sud, gimnaziju i još neke veće zgrade. Sud su zapalili kako bi uništili pismohranu u kojoj su se nalazili dosjei njihovih zapovjednika, mahom ljudi nečasne, kriminalne prošlosti.

Trećeg, četvrtog dana po ulasku, na gospićku su tržnicu dotjerali preživjele i razvrstavali ih u dvije skupine. Tko će u koju skupinu biti izdvojen, odlučivali su partijski dužnosnici **Jure Naglić, An-**

tić Uzelac i Ivica Čačić. U prvu veliku skupinu izdvojili su one koje je trebalo zatvoriti, a u drugu one koje treba pustiti kućama, a takvih je bilo malo.

Kroz Gospić protječe rijeka Novčica na kojoj su se okupljali naraštaji Gospićana, a sada ovih tragičnih dana po njoj su plutala tijela nekog od njih i tijela drugih pobijenih. OZN-a je organizirala odraslije mladiće koji su znali plivati, da iz rijeke izvlače tijela. Vode Novčice su protekle, tijela pobijenih su uklonjena, isprana je krv pobijenih, a ostala su sjećanja. Djeca su se počela okupljati na kupalištima njihovih pobijenih, nestalih i prognanih roditelja.

Mladež Gospića, po gradskim četvrtima, okupljala se na kupalištima uzvodno od vodenice Murković na: Bentu, Dolini, Demokratskom, Veneciji, Pločama, a nizvodno na Rajčevcu, Balinovcu i Sastavcima.

U mojoj pismohrani u kojoj su pohranjena svjedočenja o tim tragičnim događajima pronašao sam neobjavljeno svjedočenje gospođe **Tilde Zdunić**.

Gospođa Tilda, u to doba još malodobna djevojčica, ispričala mi je svoja sjećanja:

„Tamo gdje je komunistička vlast izgradila javni zahod na skupnoj grobnici pobijenih bila je zemlja i na njoj drvena gospodarska kućica u vlasništvu gospođe Mayerhoffer. Išla sam s drugom djecom na kupanje na Balinovac, pedesetih godina prošloga stoljeća. Po putu smo se igrali, pa i na zemljištu, u toj drvenoj kućici i oko nje.

Jednom smo otvorili vrata i ostali smo zapanjeni. U kućici je visjelo nečije tijelo. Nismo znali je li muško ili žensko, ostali su mi u sjećanju potplati žrtve koje je imala na nogama. Pobjegli smo, izbjegavali smo tu kućicu. Tu groznu sliku ne mogu potisnuti iz sjećanja, i danas je sanjam.“

O tim grozomornim događajima puno je pisano, objavljeni su iskazi brojnih svjedoka, a ostalo je dosta toga i neobjavljeno. Da su svjedočenja istinita, potvrđuje obavljena ekshumacija koju je provelo Ministarstvo hrvatskih branitelja. Izvršeno je istraživanje temeljem naloga Županijskog suda u Karlovcu, u skladu sa Zakonom o istraživanju, uređenju i održavanju vojnih groblja, groblja žrtava Drugog svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja.

U Gospiću je provedena opsežna ekshumacija posmrtnih ostataka žrtava u tri navrata ispred katoličkog *Gradskog groblja sv. Marije Magdalene*.

U prvom navratu, od 18. listopada do 5. studenoga 2021. obavljeno je pokušno iskapanje i ekshumacija posmrtnih ostataka 84 žrtve.

U drugom navratu pokusnih iskapanja i ekshumacije, od 27. lipnja do 21. srpnja 2022. ekshumirani su posmrtni ostaci 69 žrtava.

U trećem i završnom navratu obavljenom od 20. rujna do 13. listopada 2023. ekshumirani su posmrtni ostaci još najmanje 100 žrtava.

Ukupno u sva tri navrata ekshumirani su posmrtni ostaci najmanje 253 žrtve.

Svi posmrtni ostaci žrtava bit će obrađeni klasičnim sudsko-medicinskim i antropološkim metodama, nakon čega će se utvrditi točan broj. Potom će biti dostojno pokopani u zajedničku grobnicu za žrtve Drugog svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja koju je Grad Gospić izgradio na *Gradskom groblju Sv. Marije Magdalene*.

U postupku istražnih radnji i ekshumacije pregledano je oko 1.800,00 m² zemljišta i raskopano 678,00 m² ceste koja je bila presvučena debelim slojem asfalta, kao da je auto-cesta, što nameće dodatno istraživanje, zašto je prilazna cesta ovako građena.

Svi radovi na ekshumaciji obavljani su stručno i vrlo profesionalno, pod budnim

osiguranjem policije. Sve je dokumentirano i pohranjeno u Ministarstvu hrvatskih branitelja i Policijskoj upravi ličko-senjskoj.

U svome amaterskom istraživačkom radu, kao predsjednik gospićke podružnice HDPZ-a prikupio sam brojna svjedočenja, zabilježio mjesta pojedinačnih i mnoštvenih stratišta i grobišta, što je poslužilo i pri ovoj ekshumaciji tijela žrtava.

Dvije odvojene skupine njemačkih istraživača grobova njihovih vojnika pitale su me, posjedujem li podatke o njihovim stradalnicima. O grobovima njihovih umrlih zarobljenika kod *Gradskog groblja sv. Marije Magdalene* nije ih ništa zanimalo.

Način kako je građen prilazni put groblju, kao da se gradi auto-cesta, s debelim slojem asfalta i visokim slojevima donjeg i gornjeg stroja, te zemlje ispod posteljice ceste, kao da je oranica, neobjašnjiv je. Nepronađeni ostatci oznaka njemačkih vojnika, kao ni temelja kapelice koju su izgradili Talijani, a srušili jugoslavenski partizani, također je neshvatljivo. Na nersrušenoj armiranobetonskoj gredi kapelice vješali su brojne sužnje i prisiljavali Gospićane da nazoče tim vješanjima, što je neupitan dokaz da je kapelica postojala.

Prilikom izgradnje igrališta za male sportove i pristupne ceste izvršen je široki otkop zemlje i kostiju pobijenih te je odvezen na smetlište *Razbojište* kod Perušića i druga odlagališta. Broj pronađenih čahura daleko nadmašuje broj ekshumiranih posmrtnih ostataka žrtava, što potvrđuje da su prilikom izgradnje sportskih igrališta i prilazne ceste groblju otkopane i odvezene kosti žrtava. Njemački istraživači očito su nešto o ovome znali, zbog čega nisu pokazali zanimanje za svoje stradalnike.

Ministarstvo hrvatskih branitelja objavilo je podatke o izvršenoj ekshumaciji, koje sam i ja koristio u ovome štivu, objavili su i dio slika (fotografija) koje svjedoče o težini i veličini izvršenoga zločina. Moja suradnja s djelatnicima Ministarstva hrvatskih branitelja bila je dobra, vidio sam strahotne prizore: otkopane kosture, dijelove kostura, polomljene ljudske kosti, žicu kojom su žrtve bile vezane, čahure metaka kojima su ubijane, žlicu za jelo kojoj je držak bio savijen da se može nositi za opasačem i kovanice novca. Nažalost, nije mi dopušteno fotografiranje, a nisu mi ni slike htjeli dati.

No, sada o svemu ovom naši znanstvenici mogu dati svoj valjani sud. Posjeduju brojne zapise svjedoka, arhivsko gradivo koje im je dostupno te stručno i profesionalno obavljene ekshumacije žrtava koje je obavilo Ministarstvo hrvatskih branitelja.

Na kraju molim gospodina **Karla Starčevića**, gradonačelnika Grada Gospića i gospodina **Miroslava Petrya**, župana Županije Ličko-senjske, da ispune javno dano obećanje, da će se ekshumirane kosti pobijenih dostojno pokopati, a prostor ispred groblja na kojem su se stotine mučenika oprostile od svojih duša i zemlju natopile svojom mučeničkom krvlju, urediti u *spomen obilježje* u znak trajnog pijeteta i sjećanja na žrtvu naših sugrađana, na zavjet i podsjećanje novog naraštaja Gospićana, da zločin ne zaborave, a kršćanski ga oprostite, te da ne dopuste da nam se ovakve strahote ikada više dogode.

Iskreno se nadam se da će dano obećanje ispuniti, te da se ne će prema žrtvama ponijeti neodgovorno kao njihovi predšasnici, pa tako ne će doživjeti njihovu sramotnu i tragičnu sudbinu.

*

Ilustracije preuzete s međumrežnih stranica Ministarstva hrvatskih branitelja.

Identitet nastao *proizvoljnom* odlukom može postati jako zanimljiva

Tihomir NUIĆ

[illegible]

Time je Tito jasno potvrdio da je Jugoslavija u funkcionalnom pogledu egzistirala kao *transnacionalni projekt* u kojem

LITERATUR UND KUNST
New Yorker Zeitung
Freitag, 10. September 2023 - Nr. 381

Im Zollfreilager der Literatur

Gegensatz mit der Schriftstellerin Dubravka Ugrešić über das Exil, das Label „Made in Balkan“ und die Zukunft der Kultur

Dubravka Ugrešić
Die Schriftstellerin Dubravka Ugrešić ist eine der bekanntesten Autorinnen der Welt. Sie ist kroatisch, aber lebt in Deutschland. In ihrem Roman „Im Zollfreilager der Literatur“ (Suhrkamp Verlag) reflektiert sie über das Exil, die Identität und die Rolle der Literatur in der postjugoslawischen Welt. Ugrešić ist eine vielseitige Autorin, die auch als Übersetzerin und Essayistin tätig ist. Ihr Werk ist geprägt von einer tiefen Auseinandersetzung mit der Geschichte und der Kultur ihrer Heimat, aber auch mit der globalen Situation der Literatur.

Der Roman „Im Zollfreilager der Literatur“
Der Roman erzählt die Geschichte einer Schriftstellerin, die in ein Land emigriert ist, um dort zu leben und zu schreiben. Sie findet sich in einer Situation wieder, die sie als Exilantin empfindet. Sie versucht, sich in der neuen Umgebung zurechtzufinden, aber sie fühlt sich immer noch fremd. Sie schreibt über ihre Erfahrungen und über die Rolle der Literatur in der Gesellschaft. Der Roman ist eine Reflexion über das Exil und die Suche nach Identität.

Die Schriftstellerin Dubravka Ugrešić
Dubravka Ugrešić ist eine kroatische Schriftstellerin, die in Deutschland lebt. Sie ist eine der bekanntesten Autorinnen der Welt. Sie hat viele Bücher geschrieben, darunter Romane, Essays und Übersetzungen. Ihr Werk ist geprägt von einer tiefen Auseinandersetzung mit der Geschichte und der Kultur ihrer Heimat, aber auch mit der globalen Situation der Literatur.

LITERATUR UND KUNST
New Yorker Zeitung
Freitag, 10. September 2023 - Nr. 381

Der Witz der Verzweiflung

Die kroatische Schriftstellerin Dubravka Ugrešić über das Exil, das Label „Made in Balkan“ und die Zukunft der Kultur

Dubravka Ugrešić
Die Schriftstellerin Dubravka Ugrešić ist eine der bekanntesten Autorinnen der Welt. Sie ist kroatisch, aber lebt in Deutschland. In ihrem Roman „Im Zollfreilager der Literatur“ (Suhrkamp Verlag) reflektiert sie über das Exil, die Identität und die Rolle der Literatur in der postjugoslawischen Welt. Ugrešić ist eine vielseitige Autorin, die auch als Übersetzerin und Essayistin tätig ist. Ihr Werk ist geprägt von einer tiefen Auseinandersetzung mit der Geschichte und der Kultur ihrer Heimat, aber auch mit der globalen Situation der Literatur.

Der Roman „Im Zollfreilager der Literatur“
Der Roman erzählt die Geschichte einer Schriftstellerin, die in ein Land emigriert ist, um dort zu leben und zu schreiben. Sie findet sich in einer Situation wieder, die sie als Exilantin empfindet. Sie versucht, sich in der neuen Umgebung zurechtzufinden, aber sie fühlt sich immer noch fremd. Sie schreibt über ihre Erfahrungen und über die Rolle der Literatur in der Gesellschaft. Der Roman ist eine Reflexion über das Exil und die Suche nach Identität.

Die Schriftstellerin Dubravka Ugrešić
Dubravka Ugrešić ist eine kroatische Schriftstellerin, die in Deutschland lebt. Sie ist eine der bekanntesten Autorinnen der Welt. Sie hat viele Bücher geschrieben, darunter Romane, Essays und Übersetzungen. Ihr Werk ist geprägt von einer tiefen Auseinandersetzung mit der Geschichte und der Kultur ihrer Heimat, aber auch mit der globalen Situation der Literatur.

Dubravka Ugrešić: tužaljka za Jugoslavijom

Srbi imaju vodeću ulogu u izgradnji zajedničkoga slavenskog identiteta koji će trijumfirati nad religioznim razlikama, a u sadržajnome kao *konstrukcija* u kojoj su se potiskivale razlike koje je povijest stvorila na južnoslavenskim prostorima. (Vesna DRAPAC, *Constructing Yugoslavia: A Transnational History*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010.)

Teško je točno označiti početak *utrvosti* hrvatskoga političkog identiteta koji je doživio svoj vrhunac u jugoslavenskim državama, a dobio kulturni status u neovisnoj i demokratskoj Republici Hrvatskoj. **Volker Pabst**, dopisnik *Neue Zürcher Zeitung* (NZZ), 18. studenoga 2023. je, ne bez stanovite ironije, naslovio članak „Kroatien wird bunter“ („Hrvatska postaje šarenijom“) u kojem predstavlja nove hrvatske dalekoistočne stanovnike, što je sociologinja **Caroline Hornstein-Tomić** popratila žalopojkom kako je „Hrvatska najveći demografski gubitnik u Europi“. Novi „nacionalni

identiteti“ su po volji hrvatskih vladara nadomjestak polumilijunskom gubitku domicilnih Hrvata. Svojim dubokim prijezirom prema svemu hrvatskom, pa i prema braniteljima čijom zaslugom sjeđe na udobnim stolicama te se hrane s državnih jaslama, vladari u Hrvatskoj su uspjeli nametnuti hrvatskom narodnom biću kroatofobiju umjesto kroatofilije. To je narod stavilo pred odluku da se pokori ili napušta zemlju. Dogodila se *depravacija* (izopačenost) koju bi mogla ukinuti jedino osobna sloboda, ali za taj stupanj svijesti potrebne su nove generacije.

Kad su Hrvatska i BiH 1990-ih godina bile izložene jezivoj srpskojugoslavenskoj agresiji, zapadnu demokratsku javnost obmanjivali su, pored vlastitih „stručnjaka“, kriptohrvatski likovi s jugoslavenskim identitetom i hrvatskim putovnicima u džepu. Povjerovalo im se da ih se proganja, ugrožava, prijete smakućem, premda se znalo da redovito posjećuju Hrvatsku, objavljuju u njoj, ti-

Skupo naplaćeno tobožnje prognostvo

skaju i prodaju knjige diljem zemlje. Kad danas prelistavam zapise iz tih godina, ne pada mi ništa drugo na pamet nego jedna rečenica, ako sam ju dobro zapamtio, iz davno čitanog romana *Ulysses* irskog pisca **Jamesa Joycea** koju je objavio prije stotinjak godina: „On je mislio, da je bio mislio da je navodno Židov, a znao je da je znao da je bio znao da on to nije bio!“ To je identitet sveden na *utržak*!

Autori sami o sebi

U totalitarno organiziranim državnim zajednicama, u kojima se podanici identificiraju s likom vođe, pojedince se rasterećuje osobne odgovornosti. U komunizmu su se stoga intelektualci dobrim dijelom ukinuli. Prihvativši ideološko jednodimlje, odrekli su se svih intelektualnih pretenzija i vrijednosnih mjera te tako osigurali trijumf *proizvoljnosti* u svim životnim pitanjima. A ako je proizvoljnost adut i ideja vodilja,

onda društvu više ne trebaju intelektualci, dovoljni su doušnici.

To se odnosi i na visokoobrazovane, inteligentne i svojim književnim ili znanstvenim radovima široj javnosti poznate osobe koje su 1990-ih i kasnije umislile da braneći jugoslavensku tiraniju mijenjaju svijet na bolje. Nekoliko primjera u tekstu koji slijedi, želi otkriti zablude i posrnuća pri nastanku hrvatske države za koju se narod odlučio na najciviliziraniji način izjašnjavanja političkog mišljenja – referendumom (19. svibnja 1991. je na glasanje izašlo oko 82,97 %; ZA je bilo 94,17 %, PROTIV 4,18 %). Umjesto zahvalnosti narodu na čijim su se žuljevima obrazovali, ti intelektualci su se pretvorili ili u zagovornike Velike Srbije ili u jugoslavenske integraliste, te zlosretne graditelje nove, integralne jugoslavenske nadnacije.

Dubravka Ugrešić, „odmetnuta kći Jadranskog mora“ kako su joj laskali i tepali strani novinari, bila je vjerojatno najradikalniji i najagresivniji protuhrvatski bič u Europi. Poput krotiteljice u zoološkom vrtu, počela je bijesom, prosvjedima, da bi na koncu završila u jadikovanju i rezignaciji. Njezin obračun s profesorom **Aleksandrom Flakerom** pokazuje koliko ju je duboko ranila Flakerova ravnodušnost pri njezinu napuštanju Hrvatske 1993. godine, kad joj je hladnokrvno rekao: „To je najbolje što možete učiniti!“ (NZZ, 21. 4. 2012.)

Flaker je znao da će Ugrešić u inozemstvu nastaviti širiti izmišljotine o domovini koju je napustila s putovnicom u džepu, mogla ju posjetiti kad god je željela, objavljivati u njoj članke, tiskati knjige. Za vrijeme Jugoslavije nijedan hrvatski emigrant si nije mogao priuštiti ni posjet roditeljskom domu!

Dubravka Ugrešić je 1995. godine objavila knjigu pod naslovom *Kultura laži*, „posvećenu zemlji i ljudima koji žive u vremenima izokrenutih vrijednosti“. Ona se pita „kako se dojučerašnji Jugoslaven može nositi s činjenicom da je sada Hrvat, Srbin, Slovenac, Bosanac, Makedonac ili Crnogorac, a ono što je ranije uzimao zdravo za gotovo [Jugoslaven] sada je samo pogrdna riječ“. Tvrđila je (NZZ, 23./24. 11. 1996.), da je „protjerana iz zemlje zbog svoga kritičkog

stajališta prema režimu u zemlji krvnih grupa“ (kurziv za sramotan izraz T. N.).

U svom članku „Novi barbari“ Ugrešić kritizira europsko prepuštanje zaboravu godine „protukomunizma i samizdata unutar komunizma“ kad je ona, kao zrela osoba, zaposlena u znanstvenoj ustanovi, mudro šutjela o tim pojavama. **Vlado Gotovac**, **Marko Veselica**, **Franjo Tuđman** i brojni hrvatski disidenti bili su u više navrata zatvarani, njezin se glas nije čuo. Onaj tko te činjenice poznaje, zna koliko je ona vjerodostojan svjedok toga vremena. Ali, ona osvaja tržište prodajući svoj komunizam kao antikomunizam, svoje jugoslavenstvo kao kozmopolitizam, svoj protuhrvatski kompleks kao antifaziizam. „Teror zaborava ima paralelan proces s terorom sjećanja. I jedno i drugo ima svoju ulogu u izgradnji nove države, nove istine. Terorom sjećanja želi se obnoviti navodno prekinuti kontinuitet nacionalnog identiteta, terorom zaborava želi se izbrisati jugoslavenski identitet i svaka mogućnost njegove obnove.“

Ugrešić napada hrvatsku državu, karakterizira njezinu kulturnu politiku fašističkom. A da paradoks bude veći, u istom tekstu tvrdi da „i danas, nakon šesnaest godina života izvan Hrvatske, moja djela nisu potpuno integrirana u hrvatsku književnost. Mnogi me Hrvati ne smatraju hrvatskim piscem“. Također tvrdi da je njezina domovina postala međunarodno priznatom europskom državom „jer je u jednom određenom trenutku bila žrtvom“ – ali ne kaže čijom žrtvom! Međunarodnim priznanjem hrvatske države Europa se prokurvala: „Dugo priželjkivana ljepotica Europa postala je nevjerna kurva!“ (NZZ, 27. 7. 2007.) **François Mitterrand** je nekoliko godina ranije uzviknuo da priznanjem Hrvatske Europa naknadno gubi Prvi svjetski rat! Besramna trivijalnost!

„Privlačila me stvarnost etničke raznolikosti Jugoslavije“, nastavlja Ugrešić. „Nazivala sam se Jugoslavenkom, baš kao što Amerikanci sebe nazivaju Amerikancima. Većini nas nije bilo stalo do Tita (sic!), kao što nam nije bilo ni do Komunističke partije (sic!). Socijalistička Jugoslavija raspala se zbog nasilnih groznih nacionalističkih udaraca i rata. Šokirana onim što se oko mene događa, počela sam pisati o nacionalističkoj histeriji, kriminalu naci-

Benjamin Tolić: Ugrešićka ne zna tko je napao Hrvatsku

onalnih vođa i njihovih političkih pristasa. Odjednom je sve što je imalo veze s Jugoslavijom proglašeno smećem. Opisala sam kulturu laži i diktaturu zaborava. Pisanje eseja činilo mi se najboljim načinom da se obranim od ludila. Mislila sam da će moje stručne kolege dijeliti moje mišljenje, jer sve o čemu sam izvještavala bilo je potpuno otvoreno. Ali nisu. Umjesto toga, 1992. hrvatski mediji pokrenuli su kampanju protiv mene i drugih autora i novinara. Optuživali su me da sam izdajica, vještica, državni neprijatelj. Većina mojih kolega, uključujući i one na sveučilištu, izopćila me. Više puta sam bila uznemiravana anonimnim pismima i prijetećim anonimnim telefonskim pozivima. Imala sam izbor prilagoditi se ili otići iz zemlje.“ (Interview u NZZ, 26. 9. 2009.)

Rada Iveković je objavila knjižicu (64 stranice) na njemačkom pod naslovom

Jugoslawischer Salat (Jugoslavenska salata), Verlag Droschl, Graz-Wien, 1993. Nakon što je pobrojila svoje ratom pogođene supatničke velike poput **Gaje Petrovića**, Dubravke Ugrešić, **Predraga Matvejevića**, **Mire Furlan** i drugih, očajava nad gubitkom vlastitog identiteta.

„Budući da više nemam ime ni identitet, možda mogu biti Muslimanka. Ili Sijuksa, ili Eskima, kako se puno mladih ljudi izjasnilo tijekom *novih događaja* (kurziv T. N. Za taj opis srpske agresije). Nešto drugo se može postati, zašto ne. Kad ne postoji ništa drugo, postaje se onim čim se još može biti. Ja više ne mogu biti Jugoslavenka, jer bi to značilo poistovjetiti se s agresorom koji je ovo ime uzurpirao i preuzeo ga, i jer je premalo ljudi koji bi razumjeli da ovim ne donosim političku ili kulturnu odluku, nego samo određujem kulturne okvire i svoje podrijetlo. Hrvatica mogu biti u najboljem slučaju kao građanka, ali ne na temelju osjećaja, pošto to više ne znači slobodan izbor, nego postaje obvezom, a ne želim li biti smatrana izdajnicom. Ja ne želim nemati izbora što želim biti. Ali se ne želim opredijeliti za nacionalno određenje. To i ne mogu jer bi to značilo identificirati se s nacionalnim diskursom. Nacionalni diskurs mi se gadi bez obzira o čijem se radi.“ (*Jugoslawischer Salat*, str. 10.-11.)

Slavenka Drakulić se otvoreno bori s dilemom vlastitog identiteta. Majka joj je Hrvatica, otac Srbin, muž Srbin. Svoju knjigu *Sterben in Kroatien* (*Umirati u Hrvatskoj*), Hamburg, 1992., posvetila je kćeri po imenu Rujana.

„Moram priznati, za mene – kao i za mnoge moje prijatelje koji su rođeni nakon Drugog svjetskog rata – biti Hrvat nije imalo puno smisla. S jedne strane, odrastala sam s uvjerenjem da je teritorij bivše Jugoslavije moj dom, a s druge strane, mogli smo slobodno putovati u inozemstvo, okolnost koja me gotovo natjerala da vjerujem da granice i nacionalnosti postoje samo u glavama ljudi. Osim toga, kultura mladih '68 nas je približila svijetu kroz rock glazbu, demonstracije,

Slavenka Drakulić (Izvor: Pixsell PXL Agencije / Autor: Matija Habljak/PIXSELL)

filmove, knjige i engleski jezik. Imali smo dosta toga zajedničkog sa Zapadom. Zapravo smo mu duhovno pripadali.“

„Živim u zemlji koja iza sebe ima veći broj ratnih krvavih mjeseci. Poznanici teško shvaćaju da je moja sudbina biti Hrvat. Kako da im objasnim da me u ovom ratu određuje samo moja nacionalnost? I nešto drugo je još teže objasniti. Naime, da sam zbog svoje prošlosti stekla svijest o svojoj nacionalnosti na negativan način. Borila sam se da ne prihvatim nacionalnost kao glavni kriterij za ocjenjivanje osobe. Jako sam se trudila vidjeti ljude iza etikete. Priliku za dijalog sa svojim prijateljima i kolegama u Srbiji držala sam otvorenom i onda kada su sve telefonske veze i putevi bili prekinuti, a trećina Hrvatske okupirana i pod ratnom vatrom. Zajedno s milijunima drugih Hrvata bila sam u konačnici pritisnuta leđima uza zid nacionalnog pitanja – ne samo vanjskim pritiskom Srbije i JNA, nego i unutarnjom nacionalnom homogenizacijom u Hrvatskoj. Upravo to nam rat čini: svodi nas na jednu jedinu dimenziju, na naciju. Međutim, nacionalno pitanje mi predstavlja problem: mene su određivali moj odgoj i naobrazba, moja profesija, moje ideje, moj karakter i, da, moja nacionalnost. Sada se osjećam lišenom svega toga. Ja više nisam nitko jer više nisam osoba. Ja sam jedna od 4,5 milijuna Hrvata.“ (*Sterben in Kroatien*, str. 84.-85.)

Miljenko Jergović je vjerojatno najtalentiraniji pisac svoje generacije, čije stvaralaštvo nije promaklo njemačkom jezičnom području. Njegovi romani i pripovijesti poput *Buick Rivera*, *Free-*

lander, *Volga*, *Volga*, *Sarajevo Marlboro*, *Karivani*, *Rod*, *Crveni Jaguar* prevedeni su s hrvatskog i tiskani kod naklade Schöffling & Co., Frankfurt am Main. Osvrti na njegove knjige mogu se čitati u ozbiljnim tiskovinama iz pera prominentnih književnih kritičara.

Njegova knjiga *Der rote Jaguar* (*Crveni Jaguar*) pojavila se u Frankfurtu na Majni 2021., a na nju se osvrnuo **Jörg Plath**, urednik kulture na Njemačkom radiju (*Deutschlandfunk*)

pod naslovom „*Schwierigkeiten mit dem Anderssein*“ („Teškoće s time da si drukčiji“) (NZZ, 19. 4. 2022). Plath tvrdi da je Jergović „enfant terrible der kroatischen Literatur“ („zločesti dečko hrvatske književnosti“). Koliko me je god buntovnik Jergović obradovao, toliko me rastužila Jergovićeva tvrdnja, prema Plathu, da ga je nakon bijega iz Sarajeva pod opsadom primila Hrvatska, koja mu je tek nakon „omraženog krštenja“ izdala boravišnu dopusnicu. Plath nastavlja citatom iz knjige da ta „primitivna, šovinistička, katoličko-balkanska kultura u kojoj se prokazuje svatko tko, kao jedan od rijetkih Hrvata, ne pripada amorfnoj, uzavreloj gomili koja se diže naokolo iz kanalizacijskih cijevi, odvoda kade i umivaonika... i izmiče svemu što bi na ovaj ili onaj način moglo pomutiti viziju potpuno homogenog hrvatstva kao vrhnje na torti.“

Andreas Ernst, srbofilni novinar NZZ-a je imao podulji razgovor s Miljenkom Jergovićem (NZZ, 21. 4. 2012) za čiju književnost tvrdi „da se uglavnom bavi likovima i događajima iz raspadnute jugoslavenske države“. Jergovićev „rad i njegova recepcija u zemljama sljednicama pokazuju da, unatoč ratovima i novim granicama, i dalje postoji zajednički kvazijugoslavenski kulturni prostor“.

„Ich bin ein jugoslawischer Schriftsteller“ („Ja sam jugoslavenski pisac“) – razgovor se pojavio pod tim naslovom. Na pitanje novinara zbog čega se gotovo sve što piše u trilogiji o automobilima odnosi na zemlju koja je nestala prije dvadesetak godina, Jergović odgovara: „Da, prilično je opsesivno. Čak i kada ne pišem o tome, Jugoslavija se

Jergović: „Teško pitanje s vrlo jednostavnim odgovorom: Ako sve države bivše Jugoslavije postanu članice EU, normalno ćemo živjeti zajedno. Zajedničko članstvo će popraviti velik dio štete, a usput će Hrvatska biti najbolji zagovornik pristupanja Srbije i Bosne. Ono što je za nas ključno je da smo reintegrirani u zajedničku udrugu. Udruga koja jamči određena pravila. To je puno važnije od novca iz pridruživanja.“

Ovaj odgovor je bezazlen dok ne postane stvarnošću. Alexis de Tocqueville je u svojoj knjizi *Stari režim i revolucija* zabilježio jednu znakovitu rečenicu: „Kontrast između bezazlenosti teorija i nasilnosti činâ, jedna je od najneobičnijih značajki francuske revolucije, ne će iznenaditi nikoga, svratimo li pozornost na činjenicu da su revoluciju pripremala najciviliziranija, a izvele najneukije i najneuljudnije klase nacije!“

Novinar: „Kakva je klima razgovora u Hrvatskoj koja je na pragu EU?“

Jergović: „Ovdje je još gore. Utjecaj crkve ovdje je dublji nego u Srbiji, gdje je prije svega politički. Srbija je relativno sekularna država. Nasuprot tome mi živimo u katoličko-klerikalnom društvu.“

Jergovićev način da se zahvali Katoličkoj crkvi za krsni list po kojemu je postao hrvatskim državljaninom!

„Čim se promijenila europska strateška paradigma podjele Europe na dva međusobno suprotstavljena bloka, Jugoslavija je izgubila transnacionalni *raison d'être*, a konstrukcija koja se pozivala na navodnu kulturnu identičnost, odnosno na 'bratstvo i jedinstvo' – a ustvari je počivala na ideologiji, diktaturi i političkoj represiji – urušila se i za sobom ostavila kulturološki disparatno pučanstvo, nepripremljeno za demokratsku izgradnju međusobnih odnosa. Takvo viđenje Jugoslavije izazov je ne samo konceptu jugoslavenstva sa Srbima kao dominantnim narodom nego i svim jugonostalgicima, koji su u Jugoslaviji vidjeli i vide jedinstven kulturološki prostor, a bujanje etnonacionalizama tumače kao manihejsku pojavu zla, a ne kao političke posljedice diktatura i represija obiju Jugoslavija.“ (Srećko M. Džaja)

Int. list, br. 4105/12 - 1.12. 2009.

24 **Komen**

SUMNJIVO LICE
Miljenko Jergović

Tko će u Hrvatskoj otvarati logore

Goli otok bio je Guantánamo jugoslavensko-ga socijalizma. Na tom su mjestu bili zatočeni oni koji su misliju, riječju ili djelom dovodili u opasnost politički poredak i način života. Samo što nisu bili muslimani kao u Americi, nego su bili komunisti. I kao što je čovjek pred organima Sjedinjenih Američkih Država zaštićen od Guantánama ukoliko nije musliman, tako je pred organima Titove Jugoslavije bio zaštićen ako nije komunist.

U Guantánamu nije zatočen nijedan nemusliman, a na Golome otoku nije ležao nijedan antikomunist. Premda su nakon Gologa neki postali antikomunisti. Goli otok je, kao i Guantánamo (te brojna slična mjesta koja Vlada Sjedinjenih Država otvara širom svijeta, a možda i u našoj neposrednoj okolini), bio koncentracijski logor. O strahotama Gologa otoka...

otok bio je i ostao mjesto na kojemu je lijevo orijentirana totalitarna vlast u zatočeništvu držala ljevičare. Iz današnje antikomunističke i crkvene perspektive bilo je to mjesto na kojemu se provodila Božja kazna nad onima koji su se od 1941. borili na strani Antikrista.

„Ako treba, ponovo će se za takve otvoriti Goli otok, pa neka idu tamo tucati kamen!“ uzviknuo je, kako piše u dnevnim novinama, predsjednički kandidat Milan Bandić, pozdravljen pljeskom okupljenih na tržnici u Zaprešiću. „Takvi“ su ovoga puta korupcionaši, predstavnici „birokratskog mentaliteta“ i svi koji su, veli Bandić, „zavukli ruku u hrvatski džep“.

● **Činjenica**, međutim, da se zbog sviju njih ne može „ponovo“ otvarati koncentracijski logor na Golome otoku, budući da ponovo može biti samo ono što je već jednom bilo, kandidata Bandića naročito...

Lakoća neznanja i krivotvorenja: na Golome nije robijao nijedan antikomunist (osim onih koji jesu)

NAŠ NUTARNJI SVIJET (59)

PROLAZNOST

Prolaznost je nestajanje, kad nešto postoji, a onda zauvijek prohuja, i prestane postojati.

Čovjek je trajno suočen s prolaznošću, poznata mu je. Prolazi dan i padne noć, dođe jesen i osuše se krošnje stabala, djeca odrastu i napuštaju roditeljski dom, završi staro prijateljstvo.

Mnoge prolaznosti prihvaćamo s lakoćom. Druge nas uznemire no ipak ih prihvatimo, zato što se nadamo nastavljanju ili novome. Da, djeca su otišla, no uvijek će nas ponovno posjećivati, dijelit ćemo s njima njihov nepredak, dobit ćemo i unuke. Da, srušilo se staro prijateljstvo, no ostale su uspomene i važna iskustva, a vremenom ćemo susretati nove ljude.

Ali ima prolaznosti koje nas povuku na rubove provalija. Kako prihvatiti smrt roditelja, brata ili sestre, žene ili muža, ili, najstrašnije, smrt djeteta! A kako prihvatiti vlastitu prolaznost, izvjesnost da je budućnosti svakim danom manje! Posebno je teško podnijeti očekivanje smrti, i spoznaju o tome da će se umiranje odvit u patnji.

Od malena znamo da sve živo na ovome svijetu mora umrijeti. No nikada do kraja ne uspijevamo dokučiti o smislu i značenju smrti. Najpametniji svih epoha nastojali su se približiti odgovorima. Platon je mislio da smo sposobni za stvaranje baš samo zato što smo prolazni. Epikur je pisao da smrti nema dok ima nas, da ona zavlada kad nas prestane biti. Nažalost razmišljanja nisu osobito korisna. Prvo vodi ka zaključku da smo prolazni kako bismo bili produktivni, a to bi, kad bi bilo točno, bilo žalosnije od smrti. Drugo pak zaobilazi činjenicu da čovjek u svakom trenutku živi istodobno u sadašnjosti, prošlosti i u budućnosti, i da trajno predviđa o onome što će biti sutra i preksutra.

U moderno vrijeme ljudi se snažno oslanjaju na napredak. I zaista, napretku zahvaljujemo da mnogi danas žive dugo, prosječno i više od deset godina dulje negoli

Piše:

Maja RUNJE

se živjelo prije pedeset godina. Ali opet svi umiremo! Prolaznost i smrt zauvijek ostaju s nama, nema biranja, ne postoji način kojim bismo ih ikada ičim mogli nadvladati.

Kako se utješiti! Pojedini spominju da bi pomoglo više konfrontacije, drugi misle da je bolje manje misliti i konfrontaciju izbjegavati, treći savjetuju da se treba vježbati za manje težnje za kontrolom. No, sve su to samo strategije za podnošenje.

Crtež: Stipan Runje

U prostor o prolaznosti pristaje samo vjera. Nema naime ljudske aktivnosti koja bi o prolaznosti mogla reći išta supstancijalno – ne može filozofija, ne može književnost, ni glazba, ni biologija, ni psihologija, ni matematika. Istina, moguće je zaključiti da smo na ovome svijetu slučajno, osuđeni na to da se razmnožavamo te da, dok smo živi, jedemo slabije od sebe dok slabiji jedu još slabije. Međutim, točno gledajući ovaj nevjeran stav spada također u vjeru. Vjera znači držati nešto istinitim i na to se subjektivno oslanjati. „Nevjerna“ vjera oslanja se na vjeru da Boga nema.

Rekli bismo da se vjera u kojoj Boga ima možda ipak može smatrati superiornijom. U vjeri bez Boga nema naime ideje o tome kako je sve uopće moglo početi. I ne objašnjava se kako je moguće da netko tko je ovdje slučajno i bez ikakva višega smisla, cijelim svojim bićem stalno traži viši smisao.

Vjera u bitnome nije u riječima, ali joj riječi nisu strane, dapače. Kako je dakle s katoličkom vjerom, u kojoj smo rođeni, i kršteni, što ona kaže o prolaznosti i smrti? Znamo, tumači da postoji veza između pragrieha i smrti, da je smrt posljedica toga velikog grijeha. I da je Isus, prije dvije tisuće godina, došao među ljude kao čovjek upravo zbog solidarnosti, kako bi usvojio našu smrtnu narav, umro kao čovjek, i umirući, grijehu u potpunosti oduzeo vlast. Smrt se pred njim povukla, on je uskrsnuo. Sveto pismo na više mjesta kaže da smo Isusovom smrću na križu zadobili mogućnost vječnoga života. Ivan

primjerice piše da je Isus rekao: „Tko drži riječ moju, sigurno ne će nigda vidjeti smrt.“ (Iv, 8,51).

Razumom je naravno sve ovo, o katoličkome nauku, teško razvrstati. I uvijek će se ponovno pojaviti pitanje kako je to s grijehom davnih ljudi, kako je moguće da Bog, koji je dobar, dopušta da posljedice zahvaćaju i najbolje među najboljima, i djecu. I zašto je *smislio* tako strašna vrata kao što je smrt, da baš samo kroz njih možemo doći do mira i besmrtnoga.

Na kraju, usput, jer je možda dobro uočiti – na svijetu zaista puno ljudi vjeruje u Boga. Broj vjernika čak i nominalno stalno raste, nije tako da pada. Raste čak i broj kršćana, i to brže negoli raste broj muslimana (čiji se rast percipira osobito brzim). Samo u Južnoj Koreji broj kršćanih porastao je u zadnjih pedeset godina s 300.000 na 11 milijuna. A u Kini, s nekoliko milijuna na 100 milijuna. Ni Europa nije sekularnija negoli je bila. Danas je sve manje ljudi u crkvama, no istraživanja pokazuju da je broj onih koji za sebe kažu da vjeruju u Boga stalan.

Patnja i smrt svima ostaju obavijeni tajnom. A pomisao na susrete sa smrću – na susrete kakve smo prošli gubeći voljene, i na one koji će se još dogoditi – ispunjavaju nas tugom. Nikome nije lako. Ali, neobično, svi smo sposobni za iskorak razuma prema Tajni.

PRESTANAK RADA GOSPIĆKE PODRUŽNICE HDPZ-a

Život čini svoje: zbog starosti, bolesti i smanjivanja članstva, gospićka je podružnica Hrvatskog društva političkih zatvorenika na sjednici Upravnog odbora 4. srpnja 2023. jednoglasno odlučila pokrenuti postupak svoga gašenja. Sljedećom toga je Ličko-senjska županija po svome Upravnom odjelu za opću upravu i braniteljska pitanja, Odsjeku za opću upravu 18. listopada 2023. donijela rješenje kojim se utvrđuje prestanak postojanja podružnice, pa se ona briše iz Registra udruga, a njezin predsjednik **Ivan Vukić** utvrđuje solidarno odgovornim za njezine obveze tijekom pet godina od dana brisanja udruge iz tog registra.

Time je okončano jedno poglavlje koliko zavičajne, ličke povijesti, toliko i povijesti Hrvatskog društva političkih zatvorenika, budući da je gospićka podružnica tijekom svog postojanja – ponajviše zalaganjem svoga dugogodišnjeg predsjednika Ivana Vukića, ali i trudom njegovih suradnika – obavila silan posao na očuvanju uspomene na hrvatska stradanja u doba Jugoslavije, ali i na istraživanju i utvrđivanju razmjera zločina koji su nad gospićkim odnosno ličkim Hrvatima počinjeni u ime Jugoslavije i u ime komunizma.

Htjelo se je učiniti i puno više, a bilo bi to i učinjeno da je bilo više razumijevanja kako svjetovnih tako i crkvenih vlasti. No, i ono što je učinjeno – a predsjednik Podružnice je to ovjekovječio u svojim člancima koji su objavljeni i na stranicama ovog časopisa, kao i u svojim knjigama – sve nas obvezuje na trajnu zahvalnost. A nakon što je opisao tijek gašenja podružnice – prethodno je, naime, trebalo ugasi ti brinjski ogranak, pa skromna sredstva i ogranka i podružnice odlukom Upravnog odbora uplatiti Središnjici za pomoć ovom časopisu – Ivan Vukić je podsjetio:

„Izdržali smo i opstali dok nije, nažalost djelomično, dovršena ekshumacija hrvatskih mučenika koje su jugokomunistički

zločinci po ulasku u Gospić 4. travnja 1945. i u narednim godinama bezdušno pobili kod Gradskog groblja sv. Marije Magdalene u Gospiću.

Ministarstvo branitelja je ekshumaciju obavilo profesionalno, u ekshumaciji je sudjelovalo više stručnjaka različite specijalnosti, korišten je georadar, izvežbani psi, teodolitom su snimili koordinate svakoga kostura i pojedinačnih kostiju. Jedan primjerak istraživačkog uratka zadržali su za sebe, a drugi su dostavili gospićkoj policiji. Izjavili su da će nakon obrade podataka podnijeti izvješće.“

Prema službenom priopćenju Ministarstva, „u tri opsežne faze rada u Gospiću su ekshumirani posmrtni ostatci najmanje 253 žrtve Drugog svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja“, no Vukić podsjeća da time rad ne bi smio biti okončan, jer je i dalje neistraženo ostalo, u najmanju ruku sljedeće:

„1. Prema izjavi svjedoka, prilikom izgradnje igrališta za male sportove, nogometnog igrališta i ceste uz ogradu groblja, preko mnoštvenoga stratišta i grobišta, neutvrđeni dio kostiju pobijenih s otkopanom zemljom odvezen je na sme-

tlište Razbojište kod Perušića i na druga odlagališta;

2. Uz ogradu groblja prema teniskom igralištu, također prema izjavi svjedoka, preko mnoštvenog grobišta pobijenih izgrađen je veliki nasip za čiju izgradnju nema suvisla obrazloženja, osim da se zločin želio prikriti. Tragično je što je taj nasip izgrađen u našoj Republici Hrvatskoj. Svjedok izvršenih zločina pop mons. **Vlado Pezelj** prilikom jednog obraćanja puku je rekao: ‘Preko grobova pobijenih nanijeli su debeli sloj asfalta kao da će mrtvi pobjeći, a i izgradili su novo brdo kao da ih mi u Lici dovoljno nemamo;

3. U postupku ekshumacije pobijenih kod Gradskog groblja sv. Marije Magdalene raskopana je cesta i pri tome je utvrđeno da su visine slojeva trupa izgrađene ceste velike, kao da se gradila auto-cesta, a zemlja ispod postelje ceste nije pjeskulja ili ilovača, kako je to uobičajeno, već je plodna zemlja kakva je do dubine od tridesetak centimetara na ličkim oranicama, što upućuje da je izvršen veliki iskop, pa potom navezena plodna zemlja i visoki šljunčani nasip, preko kojega je nanesen debeli sloj asfalta. Možda je zemlja takva što je natopljena krvlju i raspadnutih tijela žrtava. Zašto se tako duboko kopalo? Trebalo je odstraniti sloj pliće zakopanih strijeljanih mučenika. Svjedoci u svojim svjedočenjima izjavljuju, da su žrtve strijeljane i u slojevima pokapanje;

4. Žrtve su pokapane i u groblju. Pojedini roditeljima i rodbini je dopušteno da nakon strijeljanja žrtvu zamotaju u plahu i u tišini bez pogrebnog obreda pokopaju u groblju.“

Zato ostaje nada da će vlasti, gradske, županijske i državne, pomoći da se istraže i ta i druga potencijalna stratišta i grobišta. Podružnica Gospić u tom smjeru više ne će moći djelovati, ali njezin neprocjenjivi doprinos utvrđenju činjenica i očuvanju sjećanja bit će zauvijek nezaobilazan...

DRAMATIČNI DOGAĐAJI NA IZVANREDNOM IZBORNOM SABORU UDRUGE MACELJ 1945.

Ovogodišnja zbivanja u Udruzi Macelj 1945. uvelike me podsjećaju na ono što se našim HDPZ-u događalo koncem prošlog stoljeća. Nekolicina članova pokušala je nezakonitim postupcima i krivotvorinama ovladati udrugom.

Zbog čega? Dok ovo pišem, još uvijek nemam pravi odgovor na to pitanje.

Posljednji i najžešći pokušaj tih napasnika zbio se na 7. Izbornom saboru Udruge održanom 4. prosinca 2023., pa stoga ovom tekstu prilažem službeni Zapisnik s održanog Sabora, polazeći od pošalice kako je sve za vremena osim *Političkog zatvorenika*, gdje će ostati trajno zapisano.

No, vratio bih se na konac prošlog stoljeća, kada je nekolicina bivših političkih uznika uz fizičku asistenciju nečlanova Društva, predvođenih bivšim predsjednikom **Đurom Pericom** izvršila „državni udar“ (pritom je HDPZ država). Prostorije HDPZ-a bile su tada u prizemlju zgrade na Krešimirovu trgu, kao stvorene za bivše političke zatvorenike, osobito za one starije, praktične zbog blizine tramvaja, željezničkog i autobusnog kolodvora te velikog parkirališta ispred prostorija Društva.

Ta skupina, u daljnjem tekstu nazovimo ih „ustanici“, izvela je klasični razbojnički prepad, promijenivši bravu na ulaznim vratima i fizički svladavši (junaštvo na djelu) tadašnju predsjednicu HDPZ-a **Kaju Pereković**. S obzirom na to da je u prošlom broju našega lista glavni urednik **Tomislav Jonjić** u članku „Uz smrt Đure Perice (1941.-2023.): I o mrtvima samo činjenice“ veoma slikovito opisao ta zbivanja, upućujem čitatelje kojima zbog protoka vremena nije jasna slika tih događaja, da svakako pročitaju taj tekst.

Piše:

Alfred OBRANIĆ

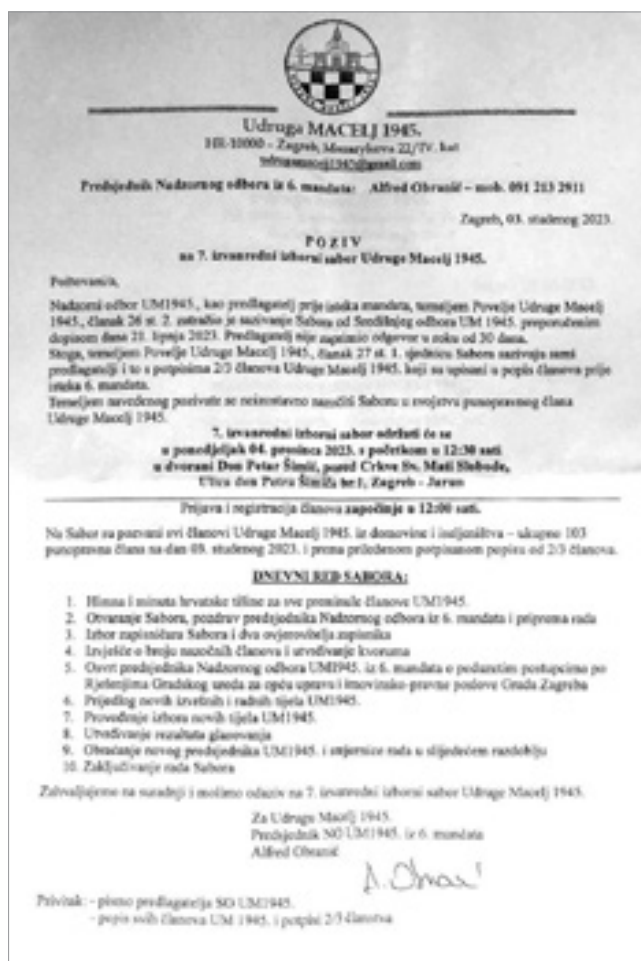
Makar izbačeni i opljačkani (otet nam je sav inventar, pismohrana, namještaj, uredski strojevi, slike), uredili smo nove prostorije HDPZ-a u Vojnovičevoj 15, nastavili raditi – pa je tako u krilu HDPZ-a začeta nova Udruga Macelj 1945. – a kao najvrjednije, nismo predkidali izlaženje našeg časopisa *Politički zatvorenik*, koji, kao što vidite, izlazi još i danas.

A „ustanici“, registriravši se pod nazivom HDPZ-žrtve komunizma, uspjeli su pridobiti u članstvo svoje majušne udruge nekoliko preostalih informbirovaca, a prostorije pretvoriti u kartašnicu i birtiju, da bi u tom ozračju postupno zamrli i – danas više ne postoje.

Neupućeni su me ponekad pitali za tu secesionističku udrugu zbog zbrke u nazivu, a ja sam odgovarao kratkom rečenicom: beznačajni po broju članova, još beznačajniji po rezultatima rada.

Ima dosta sličnosti u postupcima „ustanika“ onih u HDPZ-u prije 25 godina i današnjih iz Udruge Macelj 1945., ali postoje i ogromne razlike. Naime, oni prvi nazivali su nas ustašama, dok nas potonji nazivaju udbašima.

Takve atribucije, a da se odnose na jednu osobu, ne bi raspetljao niti FBI. S obzirom na to da sam bio i jesam aktivan član obiju udruga, HDPZ-a i Macelja 1945., mogu posvjedočiti, da sam na poticaj danas pokojnog **Stjepana Brajdića** – osuđenika na smrt, osuđenika na doživotnu robiju, uznika Stare Gradiške i Srijemske Mitrovice – bio jedan od osnivača Udruge Macelj 1945., da sam tijekom zimskih mjeseci s počasnim članom **Stjepanom Lamotom** prokrstaro Macelj-

Pozivnica za Sabor

sku goru uzduž i poprijeko, registrirajući koordinate potencijalnih masovnih grobišta, a gospodin koji je poželio biti novi predsjednik Udruge Macelj piše našim članovima u Australiju, da sam udbaša i da potkrađam Udrugu.

Znam, imam i dokaze, da se UDB-a bavila mojom osobom prije šezdeset i nešto godina, i da me je otpremila na Goli otok. To je bila jedina moja „suradnja s UDB-om“, a uporište za optužbu da potkrađam udrugu vidim u jednoj zgodi,

Radno predsjedništvo Sabora

kada me je đurmanečki župnik vidio kako s grobnice Maceljskih žrtava uklanjam dogorjele lampione.

Zaključno, član naše Udruge i pretplatnik Političkog zatvorenika **Branko Jažić**, doputovao je iz daleke Australije na 7. Izvanredni izborni sabor, na kojem je održao impresivan govor u ime svih naših članova iz Australije. Zato ovom tekstu, pored službenog zapisnika, prilažem i cjelovito izlaganje našeg Imoćanina, Australca, a nadasve Hrvata. Pametnomu dosta. (A. O.)

GOVOR BRANKA JAŽIĆA NA 7. IZVANREDNOM IZBORNOM SABORU UDRUGE MACELJ 1945.

Poštovani!

Izvanredni Sabor, kao i sve izvanredne situacije, potiču nas na dublje zahvate u kojima tražimo ono iskonsko, ono fundamentalno, onaj početak odakle je sve poteklo, one ljude koji su svoje emocije, svoje ideje pretvorili u djelo i oformili Udrugu Macelj 1945.

Upravo ono početno, ono neiskvareno, onaj početni okupljajući optimizam, mi članovi iz daleke Australije prepoznajemo, štujeemo i apsolutno podržavamo ljude koji su utemeljili našu Udrugu Macelj 1945. a čiji zanos nije niti malo izbljedio. U tom kontekstu svakako mislim na rad i djela osnivača koji su utemeljili spomen na hrvatske mučenike Macelja i križnih puteva.

Usput želim napomenuti da svaka udruga ima svoje pojedince koji se nesebično žrtvuju i ujedno stoje na braniku svojih udruga. Takvi su se i danas ovdje prepoznali, nasuprot onih iza kojih stoje uvrjednive riječi, demagogija i kritiziranje bez utemeljenja.

Poštovani!

Ja sam Branko Jažić, član Udruge Macelj 1945. Dolazim iz Sydneya, iz Australije, umjesto našeg povjerenika gosp.

Tomislava Berama, jednog od osnivača i utemeljitelja Udruge. Došao sam kao izaslanik 20-tak članova iz Australije i Novog Zelanda. Gosp. Tomislav Beram bio je ovo ljeto u Hrvatskoj i u Zagrebu, kada je osobno donio potpise našeg članstva za sazivanje ovog izvanrednog sabora. Zbog godina i zdravlja, on nije mogao još jednom na tako zahtjevan put, ali sam odlukom našeg članstva u Australiji upravo ja ovdje kao njegova zamjena.

Gospodo, došao sam zbog ovog današnjeg Sabora i događanja tijekom 2023. godine u Udruzi koji nas nimalo ne vesele.

Došao sam zbog nekih članova i njihovih stavova, koji zastupaju da se one mogući nama članovima iz iseljeničtva mogućnost elektroničkog glasovanja za tijela Udruge.

Došao sam zbog nekih članova i njihovih poruka, koji nisu skloni omogućiti članovima iz iseljeničtva pratiti rad Udruge uspostavom zoom-veze i ne žele da uživo sudjelujemo u radu svih tijela, pa i ovog današnjeg izvanrednog izbornog Sabora.

Zamislite primitivizma ili sabotaže, kad je danas cijeli svijet elektronički po-

vezan, a neki članovi koji se svim sredstvima bore za primat i vlast u našoj Udruzi to ne žele omogućiti. Zato sam danas ovdje poslije 24 sati leta i znatnoga financijskog troška.

Očito da smo mi članovi iz inozemstva dobri kad plaćamo uredno članarinu, kad doniramo za potrebe izdavanja publikacija Udruge, a nismo dobri kad je potrebno da se čuje naš glas ili kad je potrebno da i mi odlučujemo o radnim tijelima Udruge.

Takvu politiku ima i aktualna vlast u Hrvatskoj i njihove ideje mi ne želimo podupirati kao što ne želimo ni njihove političke zagovaratelje slušati u Udruzi Macelj 1945.

Zato sam danas ovdje.

Nisam putovao 24 sati iz Australije da mi netko soli pamet i podmeće „rog za svijeću“. Jer stvari su vrlo jednostavne i jasne. Vrlo dobro znamo tko je tko u Udruzi i koji su ljudi zaslužni za Udrugu. I prije svega tko su utemeljitelji Udruge i da se prema nekima od njih bezobrazno ponašalo od strane onih koji su pristupili Udruzi kasnije i nisu dali neki osobiti doprinos, osim običnog i destruktivnog.

Poštovani!

Mi sa svoja dva utemeljitelja iz Australije i Novog Zelanda, gosp. Tomislava Berama i gđe Suzanne Brooks Pinčević poručujemo:

1. Podupiremo danas sazvani Sabor, koji vodi gosp. Alfred Obranić i rezultat koji će iz glasovanja proizaći;

2. Podupiremo radna tijela koja je predložilo 8 potpisanih osnivača Udruge Macelj 1945., jer je to najispravniji prijedlog koji i mi u Australiji prihvaćamo. Prema informacijama koje imam, to prihvaćaju i članovi u Sjevernoj Americi;

Branko Jažić (Australija)

3. Molim da se ne šalite s pokušajima da u Udrugu Macelj 1945. „preko noći“ ugrurate one koji nisu članovi, jer nisu prošli proceduru učlanjivanja. To vam poručuje g. Tomislav Beram koji je jučer zaprimio pamflet-poruku takvog sadržaja potpisanu od Zdravka Čepe.

Konačno budimo odgovorni, glasujmo s više od 2/3 glasova i odlučimo na ovom saboru o časnom sastavu radnih tijela i ispravnom budućem putu Udruge Macelj 1945.

Hvala na pozornosti!

UDRUGA MACELJ 1945.

Masarykova 22/IV

10000 ZAGREB

Z A P I S N I K

7. IZVANREDNOG IZBORNOG SABORA UDRUGE MACELJ 1945.

održanog

u ponedjeljak 04. prosinca 2023. godine s početkom u 12,30 sati

u dvorani Don Petar Šimić, pored Crkve Sv. Mati Slobode,

Ulica don Petra Šimića br.1, Zagreb - Jarun

DNEVNI RED SABORA:

1. Himna i minuta hrvatske tišine za sve preminule članove UM1945.
2. Otvaranje Sabora, pozdrav predsjednika Nadzornog odbora iz 6. mandata i priprema rada
3. Izbor zapisničara Sabora i dva ovjerovitelja zapisnika
4. Izvješće o broju nazočnih članova i utvrđivanje kvoruma
5. Osvrt predsjednika Nadzornog odbora UM1945. iz 6. mandata o poduzetim postupcima po Rješenjima Gradskog ureda za opću upravu i imovinsko-pravne poslove Grada Zagreba
6. Prijedlog novih izvršnih i radnih tijela UM1945.
7. Provođenje izbora novih tijela UM1945.
8. Utvrđivanje rezultata glasovanja
9. Obraćanje novog predsjednika UM1945. i smjernice rada u slijedećem razdoblju
10. Zaključivanje rada Sabora

Troje članova, Zdravko Čepo, Mihovil B. Matković i Dinko Sučić započinju ometati skup prije samog početka rada Sabora. Zahtijevaju obraćanje nazočnima prije početka rada po Dnevnom redu. Uvode u dvoranu svog medijskog snimatelja. Damir

Borovčak upozorava kako je bilo izričito upozorenje domaćina - svećenika selezijanaca, u svezi zakupa dvorane prije Sabora, da se ne dopusti ulaz medijima i snimanje, te moli da snimatelji napuste skup. Navedeni članovi ignoriraju zamlbu. Pozvan je svećenik kao domaćin da zamoli snimatelja i goste da se pridržavaju kućnog reda i zahtjeva da snimatelji napuste dvoranu. Gost na saboru Mile Lozančić pozvan od strane troje članova Zdravko Čepo, Mihovil B. Matković i Dinko Sučić, i nadalje neovlašteno snima mobitelom, iritira i provocira zaštitare pozivatelja Sabora. Dolazi do verbalnih sukoba, naguravanja na rubu incidenata. Dojam je da navedeni pojedinci žele prekinuti Sabor prije početka, odnosno nametnuti svoja pravila i svoj protokol. A to je neprihvatljivo jer nisu oni sazvali ovaj Sabor. Cijeli sat vremena traje gužva, nadglasavanje, vikanje, naguravanje, intervencije zaštitara s obje strane, što su izazivali nedoličnim ponašanjem imenovani članovi Zdravko Čepo, Mihovil B. Matković i Dinko Sučić.

Pokušaj ometanja rada Sabora

Cijeli tijek trajanja Sabora od ad 1.) – ad 8.) traju bezobrazna i uvredljiva dobacivanja, vrijeđanja pojedinih članova, lažna optuživanja i galama imenovanih ometača Sabora.

Ad.1.

Nakon sat vremena od najavljenog početka, predvoditelj Alfred Obranić odlučuje započeti Sabor bez himne, zbog predhodnih nemilih scena i događanja, poslije kojih bi sviranje hrvatske himne bilo samo neumjesno izrugivanje počasne pjesme.

Obranić stoga objavljuje samo minutu tišine za sve preminule članove UM 1945. te na taj način započinje rad Sabora.

Ad.2.

Predvoditelj Sabora Udruge Macelj 1945. Alfred Obranić otvara 7. izvanredni izborni Sabor, pozdravlja sve nazočne članove. Iskazuje da je Sabor sazvan potpisima 2/3 članova Udruge Macelj 1945. po čl. 27, st.1. a on je po tim potpisima članova ovlašten za vođenje 7. izvanrednog izbornog Sabora. Za predvoditeljski stol poziva članove Ivana Jaklina i Stjepana Varjačića.

Ad.3.

Predvoditelj predlaže za zapisničarku Vlatku Sakar te dvije ovjeroviteljice zapisnika, članice Udruge Dolores Kociper Buben i Antoniju Pevec, koje su potvrđene većinom glasova nazočnih. Sve je popraćeno negodovanjem remetilačkog dijela članova (ukupno 6) i gostima koji nemaju pravo glasa.

Ad.4.

Pristupilo se utvrđivanju nazočnih članova i utvrđivanju kvoruma. Povjerenik za članstvo, Damir Borovčak izvršio je prozivku članova abecednim redom sa popisa članstva koji je dostavljen uz poziv na Sabor. Na Sabor su pozvani svi članovi Udruge Macelj 1945. iz domovine i iseljeništa – **ukupno 103 pravovaljana člana.**

Utvrđeno je da je Saboru pristupilo 39+1 član zakasnio, 40 članova, no tijekom jednosatnih nemira i onemogućavanja početka rada Sabora, otišla su 3 člana, te je utvrđeno da na Saboru ostalo **prisutnih 37 članova.** Broj prisutnih kontroliran je i s prebrojavanjem Ivana Jaklina za stolom predvoditelja.

Po Povelji UM1945. / izmjene i dopune članak 2. kvorum čini okupljanje 1/10 članova, stoga je zaključeno da **kvorum postoji.**

Damir Borovčak kao povjerenik za članstvo osvrnuo se na popis članova kojeg je e.mailom u subotu 2. prosinca u 15:05 poslao Zdravko Čepo sa popisom 121 člana Udruge Macelj 1945. Taj je popis krivotvoren i ne važeći, jer je s tog popisa članstva:

10 članova pokojno,

9 članova ispisano,

1 počasni bez prava glasa,

1 duplo upisani član (red.br. 20 i 42)

a u popis je ubačeno 16 osoba koje nisu članovi udruge.

Po tom popisu kojeg je potpisao i poslao Zdravko Čepo namjerno su **ispušteni sljedeći pravovaljani članovi:**

BOŽIČEK fra TOMISLAV

ČAVALA TOMISLAV

DUGANDŽIĆ MARIJAN - USA

DUGANDŽIĆ PERO - Australia

GAVRANIĆ ANTE - Australia

GLASNOVA DIANA

HRČEK IVANČICA

HRKAĆ MARINA

JAGAR IVAN

JAKLIN VJEKOSLAV

KAJFEŠ ŽARKO

KOKOTOVIĆ STIPE - Australia

KRČMAR VALENTINA - **utemeljitelj /osnivač**

MIKŠA ROBERT

OLIVER VIKTORIA

PAVIĆ (VUKINA) MILAN - **utemeljitelj /osnivač**

PAVIĆ SUZANA

PEJKOVIĆ JAKOB - Australia

TODORIĆ ANKA

Poimence su navedena imena 19 članova Udruge Macelj 1945. koji se ne nalaze u popisu koji je dostavio Zdravko Čepo. Na njihova mjesta **ubačeno je 16 imena osoba koji nisu članovi**. Zbog jasnoće u Zapisnik sabora prilaže se lista Zdravka Čepe, s unesenim revidiranim stanjem. Borovčak je pri iznošenju tih podataka naglasio da Povelja članak 13 kaže: „O primanju članova odlučuje Središnji odbor na pisani zahtjev“, ali s „**pisanim prijedlogom troje članova utemeljitelja**“. Od 15 utemeljitelja njih 11 je još uvijek aktivno. Osobe koje se evidentiraju na popisu Zdravka Čepe (ukupno 16) nemaju tri potpisa osnivača, prema tome nisu članovi Udruge Macelj 1945. Takav popis „članstva“ nije pravovaljan i nije u skladu s Poveljom Udruge Macelj 1945.

Ad.5.

Obraćanje predsjedatelja Sabora Alfreda Obranića:

Poslije Sabora Udruge održanog 25. veljače 2023. jedna je skupina sazvala tzv. nastavak sabora 6. ožujka 2023. na koji nisu pozvani svi članovi Udruge. S tim zapisnikom se Dinko Sučić prijavio u Gradski ured za opću upravu i imovinsko-pravne poslove Grada Zagreba kao novi predsjednik. Stoga je Gradski ured za opću upravu i imovinsko-pravne poslove Grada Zagreba poslije 6. izbornog sabora izdao dva Rješenja i to na naslov Dinka Sučića i na naslov Vjekoslava Jaklina. Oba rješenja su bila negativna, prvo iz cijelog niza proceduralnih nepravilnosti, a drugo zbog nedovoljnog broja glasova prema članku 28. st.2 – nedostajalo je 5 glasova do potrebne 2/3 glasova prisutnih članova na Saboru.

Zbog oba negativna Rješenja i zbog isteka svih mandata članova izvršnih tijela udruge s danom 27.6.2023., potrebno je bilo sazvati ovaj današnji Sabor temeljem potpisa 2/3 članova.

Ad.6.

Prelazi se na prijedlog novih radnih i izvršnih tijela Udruge, koji predlažu osnivači /utemeljitelji Udruge Macelj 1945. Predhodno predvoditelj Alfred Obranić pita ima li netko drugi prijedlog odnosno još koju listu kandidata.

S obzirom da nema drugih prijedloga predvoditelj Alfred Obranić čita za idući mandat prijedlog sastava radnih tijela:

Glasovanje i prebrojavanje glasova

Središnji odbor Udruge Macelj 1945. čine:

Predsjednik Udruge Macelj 1945.: Vjekoslav Jaklin, mag.jur., odvjetnik

Dopredsjednici: fra Miljenko Stojić, povjerenik za BiH

Damir Borovčak, povjerenik za članstvo

Članovi SO: dr.sc. Petar Bilobrk, Zlatko Cesar, Milan Pavić Vukina, Zlatko Šošćarić, Stjepan Varjačić, Robert Mikša, Ivan Hrvoić, povjerenik za Sj.Ameriku, Tomislav Beram, povjerenik za Australiju.

(povjerenici izvan RH će se u rad SO uključivati zoom-vezom)

Glasnogovornik: Ivan Jaklin

Rizničar Vlatka Sakar, potpisnik u banci

supotpisnici u banci Vjekoslav Jaklin i Damir Borovčak

Nadzorni odbor: predsjednik Alfred Obranić, članovi: Marijan Pinhak, Željko Prpić

Časni sud: predsjednik Željko Tomašević mag.jur., članovi: Marijan Buconjić, Božo Ilovača

Likvidator: Željko Tomašević mag.jur.

Ovaj prijedlog je predložen i potpisan od strane 8 osnivača (Damir Borovčak, Ivan Bastjančić, Radoslav Marić, Milan Pavić, Alfred Obranić, Suzanne Pinčević, Marina Škrobica, Tomislav Beram) od 11 živih osnivača.

Ad.7.

Pristupa se glasovanju podizanjem ruku - akklamacijom. Prebrojavanjem je utvrđeno 29 glasova. Na zahtjev Dinka Sučića prebrojavanje se ponavlja, a drugi puta se broji 26 ruku uz bukačko ometanje i nemogućnost točnog prebrojavanja.

Provjerom fotografija vidljivo je 28 ruku - plus ruka snimatelja Marijana Pinhaka, što potvrđuje 29 glasova. Također 29 glasova potvrđuje i upisna lista evidencije prisutnih.

Lista prisutnosti članova i glasovanja te fotografije glasovanja prilažu se u zapisnik.

Ad.8.)

Predvoditelj Alfred Obranić utvrđuje rezultate glasovanja:

Utvrđuje se 29 glasova za izbor predsjednika i radnih tijela Udruge, od 37 prisutnih, što iznosi više od 2/3 glasova nazočnih članova Udruge Macelj 1945.

Zaključuje se da je izbor tijela Udruge pravovaljan i u skladu s Poveljom.

Ad.9.

Prije obraćanja novoizabranog predsjednika Damir Borovčak moli da se Saboru obrati Branko Jažić, član Udruge Macelj 1945. koji je doputovao na Sabor iz Australije.

Prije njegovog govora bukači i ometači Sabora (6 članova) i njihovi gosti napuštaju Sabor.

Govor Branka Jažića prilaže se u arhivu Udruge Macelj 1945. a glavna misao se unosi u zapisnik: **Članstvo u iseljeništvu zahtjeva u budućnosti mogućnost elektroničkog uključivanja u rad tijela Udruge (zoom-vezom) i elektroničko glasovanje.**

Potom se Saboru obraća novoizabrani predsjednik Udruge Macelj 1945. Vjekoslav Jaklin.

Zaprepaštenje oporbe

Porazeni odlaze

Nastavak rada u mirnom i demokratskom ozračju

Navodi glavne smjernice rada za iduću godinu:

- Prijaviti novu registraciju izabranih tijela
- Organizirati idući izvještajni sabor Udruge
- Organizirati Križni put i četiri mise tijekom 2024. godini na Macelju
- Pokrenuti prijedlog osnutka postulature maceljskih mučenika
- Nastaviti rad na ishodu Zakona o spomen-području Macelj

Ad.10.

Slijedom iznesenog, predvoditelj Sabora g. Alfred Obranić zahvaljuje na pozornosti i objavljuje da je Dnevni red ispunjen i Sabor zaključen.

7. izvanredni izborni Sabor Udruge Macelj 1945. završio je s radom u 14:30 sati.

ZAPISNIČARKA:

Vlatka Sakar

PREDVODITELJ SABORA:

Alfred Obranić

OVJEROVITELJICE ZAPISNIKA:

Dolores Kociper Buben

Antonija Pevec

IZVJEŠĆA UDB-e O NOGOMETNIM KLUBOVIMA U METKOVIĆU I OPUZENU

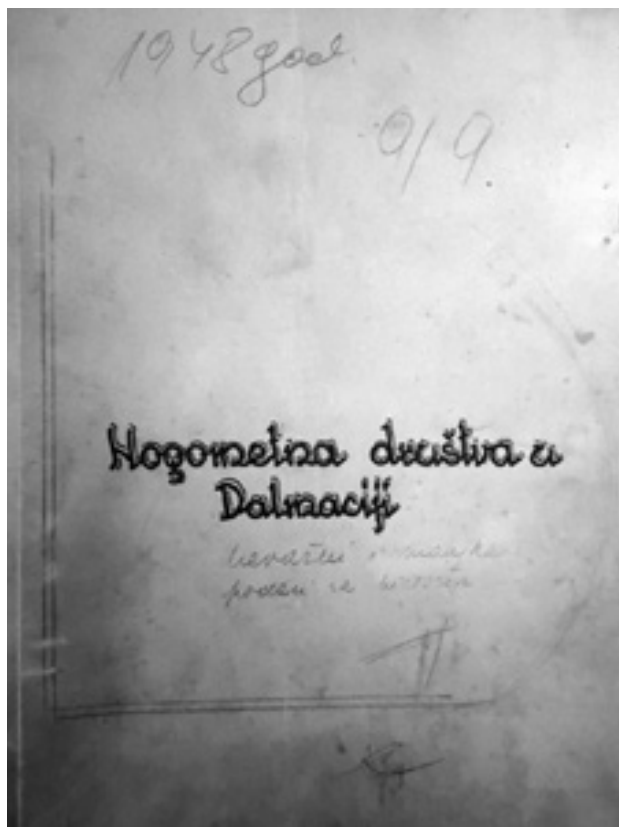
Poslije Drugoga svjetskog rata jugoslavenska je komunistička vlast u Hrvatskoj sustavno pokušavala nadzirati i usmjeravati sve oblike društvenog života. Tako je bilo i sa športom. U drugoj polovici četrdesetih godina sročeni su elaborati za sve važnije nogometne klubove u Dalmaciji, a vjerojatno i u ostatku države. Sva izvješća su skupljena i uvezana, na koricama je natpis Nogometna društva u Dalmaciji, a rukom je napisana godina 1948., pa je vrlo izvjesno to godina kada su izvješća ukoričena, a stanje se odnosi na drugu polovicu 1947. i početak 1948. godine.¹

Današnji NK Neretva iz Metkovića najstariji je nogometni klub u neretvanskoj dolini. Osnovan je 1919. pod imenom NK Naron. U izvješću se navodi da je klub osnovan 1922., što je očito pogrešno. Slijedi da je ime kluba po „direktivi“ Fiskulturnog saveza Hrvatske (FISAH)² 1946. promijenjeno u NK Neretva. Ističe se da je od osnutka do dolaska komunista na vlast ili, kako se u izvješću navodi, od „oslobođenja“ klub bio pod nadzorom nacionalista. Nije jasno na koje se nacionaliste misli, ali je vjerojatnije da se pritom cilja na jugoslavenske nacionaliste (koji su u Metkoviću bili relativno malobrojni.) Spominje se da u trenutku nastanka izvještaja klub ima 140 članova, da je glavna slabost u tome što nema škole nogometnog podmlatka nego uprava nastoji dovesti igrače iz okolnih mjesta. Sám klub se ne navodi kao nogometni klub nego kao FD Neretva. Iako se ne može isključiti mogućnost da akronim FD upućuje na srbizam „fudbalsko društvo“, ipak je vjerojatno da označuje fiskulturno društvo, jer se izraz fiskultura

Piše:

Darko UTOVAC

(dakle: fizička kultura), nastao po sovjetskom uzoru, često ponavlja uza sve obrađene klubove.

UDB-in elaborat o nogometnim klubovima u Dalmaciji

Predsjednik FD Neretva u to doba je **Frane Mlinar**, metkovski krojač, inače Slovenac, za kojega se navodi da je predsjednik mjesnoga Narodnog odbora te član Komunističke partije. Dopredsjednik društva je **Mile Gutić**, Srbin iz Gabele koji je bio trgovac u Metkoviću. Za njega se kaže da je po osnutku Nezavisne Države Hrvatske uhićen od strane ustaša, ali da je pušten na intervenciju **fra Vlade Bilobrka** (čije je ime u izvješću krivo navedeno u obliku: Bijelobr). Politički da se drži pasivno, dok se na fiskulturnom polju zalaže. Mjesto tajnika je zauzimao **Tešo Jaramaz**, Hrvat. Za njega se kaže da je od 1942. pomagao partizanski pokret.

(Inače, postoje ozbiljne sumnje da je u isto vrijeme radio za Ustašku nadzornu službu,³ jer se u tom kontekstu spominje u partizanskim obavještajnim izvorima,⁴ a koji mjesec nakon pisanja ovog izvješća izrazio je potporu Rezoluciji Informbiroa te kao staljinist završio na Golom otoku.)

Drugi je tajnik bio **Đoko Popovac**, za kojega se kaže da je za stare Jugoslavije bio (jugoslavenski!) nacionalist, ali da se nije isticao. Prema izvješću, tijekom rata kod njega je do pada Italije stanovao četnički zapovjednik **Kagutić**. Na kraju se navodi da se nije otvoreno izjašnjavao kao četnik, ali da je za tu opciju radio do kraja rata, te da je neprijateljski raspoložen prema novome komunističkom poretku. Dužnost blagajnika je obnašao **Ante Dujmović**. Tvrdi se da je prije rata pristaša Hrvatske seljačke stranke (HSS), a da je u ratu bio pasivan u odnosu na obje strane. Time je završen prikaz užeg vodstva.

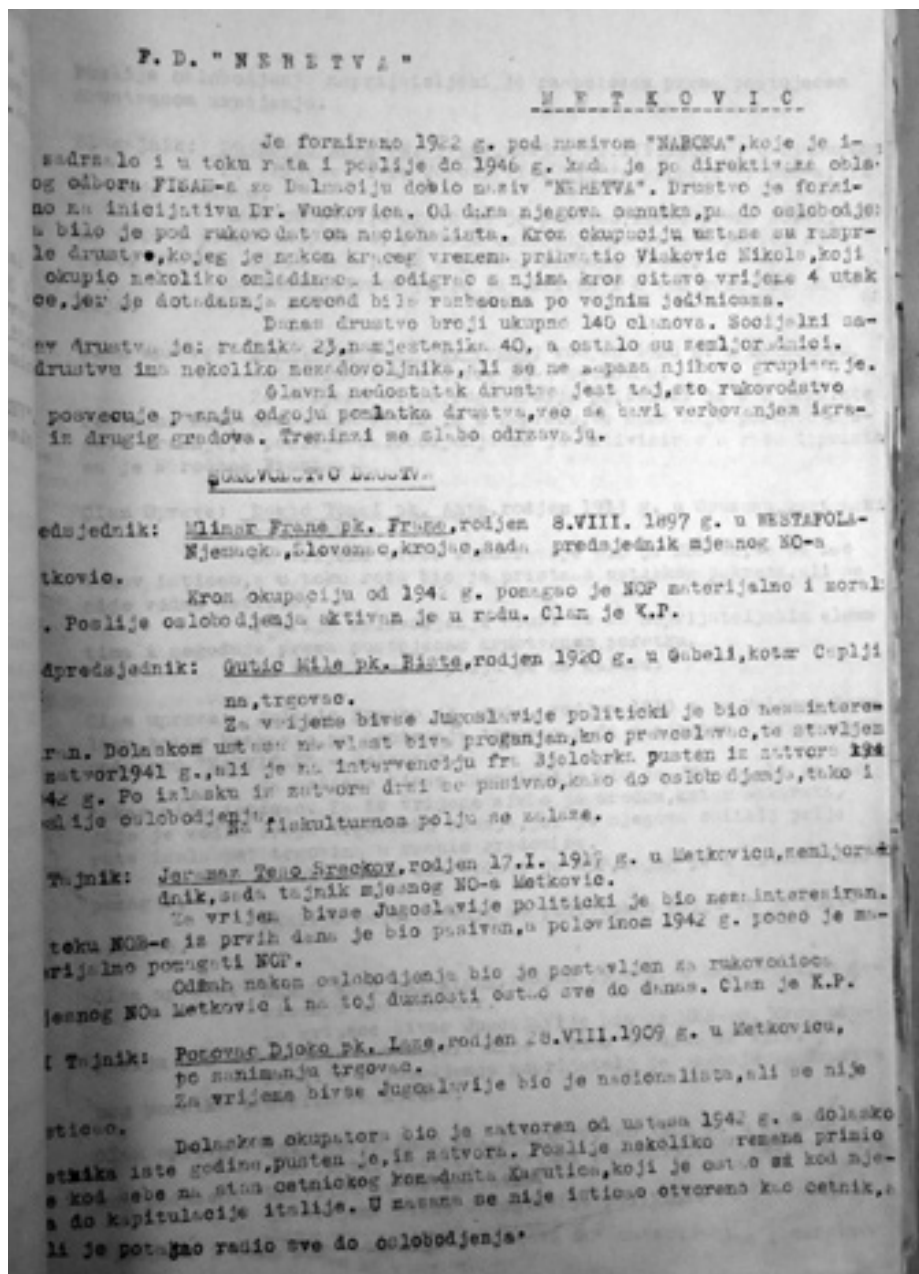
Sastav klupskoga vodstva govori dovoljno sam za sebe. Iako je u Metkoviću i onda živjelo oko 95 posto Hrvata, predsjednik kluba odnosno „fiskulturnog društva“ je Slovenac, dopredsjednik Srbin, a među pet članova najužeg vodstva tek su dvojica Hrvata. Nešto drugačije je narodnosna struktura šire klupske uprave, u kojoj se nalazi i **Dana Obradović**, za kojeg se tvrdi da je bio politički nezainteresiran, uz ogradu da je za vrijeme rata

1 Pohranjena su u Državnom arhivu u Splitu, fond 409, SUP za Dalmaciju, kut. 168.

2 FISAH je djelovao od 1945. do 1952. godine.

3 Ustaška nadzorna služba (UNS), obavještajno-sigurnosna služba Nezavisne Države Hrvatske. Djelovala od 1941. godine do siječnja 1943. godine.

4 Blanka MATKOVIĆ - Stjepan ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i Neretvanski kraj u dokumentima OŽNE, UDBE i Narodne milicije (1944.-1965). Likvidacije i progoni*, Zagreb, 2018., 700., 1125., 1217.

Izvjješće o FD Neretva

bio u Zagrebu, te da nema informacija o njegovu tamošnjem držanju. Član je i **Tonči Damić** koji je prije rata bio pristaša HSS-a. Za njega se tvrdi da je u ratu bio pristaša ustaškog pokreta, da se i sada druži s „neprijateljskim elementima i ne-
goduje prema postojećem poretku”. Tu je i **Srećko Jelavić** koji da je prije rata po-
dupirao jugoslavensku opciju, u ratu je pomagao partizane, a poslije rata se drži pasivno. Za **Matu Repca (Rebca)** se kaže da je prije rata bio pristaša HSS-a, u ratu da je podupirao ustaški pokret, a sada je, kako se tvrdi, neprijatelj današnjeg po-
retka. **Lazo Zelenković** je navodno prije rata bio politički neopredijeljen, u ratu je

pomagao partizane, a sad je član Komu-
nističke partije. Za **Petra Volarevića** se kaže da je prije rata bio pristaša HSS-a, u ratu da je do 1944. bio domobran, ali da je od 1943. surađivao s partizanima, dok je sada član Komunističke partije. **Mladena Scipionija** se opisuje kao poli-
tički pasivnoga prije rata; čitav rat da je proveo na školovanju na Braču, a sada je član SKOJ-a. Na kraju se među članovi-
ma uprave navodi **Ante Zmijarević** za kojega se kaže da je član kotarskog komi-
teta SKOJ-a i član Komunističke partije.

Procjenjuje se da na domaće utakmi-
ce FD Neretva dolazi između 700 i 1000
gledatelja, da je u posljednja tri mjeseca

odigrano sedam domaćih i gostujućih uta-
kmica. Na njima nije bilo osobitih izgreda,
osim na prijateljskoj utakmici u Opuzenu
3. kolovoza, kada se slavi i sveti Stipan,
svetac zaštitnik Opuzena. Tom prigodom
došlo je do masovne tučnjave u kojoj su
sudjelovali igrači i gledatelji. Autor izvješća
krivnju podjednako stavlja na uprave oba
kluba jer da ne čine ništa kako bi se podjele
i sukobi spriječili. Tko je autor izvješća, na-
žalost ne znamo, jer su izvješće i za Neretvu
i za Neretvanac nepotpisana.

Nogomet se u Opuzenu počeo igrati
nešto kasnije nego u Metkoviću. Prema
Ivanu Juriću, prve tragove donekle orga-
niziranog nogometa u Opuzenu nalazimo
1927., kad je zabilježena skupina nogome-
taša pod šaljivim nazivom NK Komarac.
Od 1929., vjerojatno uslijed nacionalnog
gibanja prouzročenog atentatom u be-
ogradskoj Narodnoj skupštini i smrću
Stjepana Radića, skupina se naziva NK
Zrinski.⁵ **Nenad Zonjić**, poznavatelj opu-
zenskog nogometa i autor koji već godi-
nama skuplja građu za monografiju o NK
Neretvanac, mišljenja je da NK Komarac i
NK Zrinski nikad nisu bili registrirani niti
su igrali službene utakmice, pa da služ-
bena povijest organiziranog nogometa u
Opuzenu počinje s NK Neretvanac.⁶

S druge strane **don Jožo Bebić**, negdaš-
nji opuzenski župnik, u svojoj knjizi tvrdi
da je NK Komarac doista postojao, da mu
je predsjednik bio **Stjepan Dropulić pok.**
Ivana, i da je postojao NK Zrinski kojemu
je predsjednik bio **Mate Dropulić pok.**
Stipana.⁷ Informacije je don Joži Bebi-
ću dao **Andrija Dujmović pok. Stipana**,
kojega i 1947. nalazimo na mjestu bla-
gajnika FD Neretvanac i koji je predmet
obrade ovog UDB-ina izvješća. Nevolja je
u tome što nije sačuvan osnivački doku-
ment, pa ne znamo točan datum osnut-
ka kluba, no općenito se uzima da je do
toga došlo 1932. Prema don Joži Bebiću,
prvi predsjednik 1932. bio je **Ernesto Ra-**

5 Ivan JURIĆ, *Hrvatski neretvanski zbornik*, 8/2016., Zagreb, 181.-182.

6 Zonjić već godinama skuplja građu za po-
vijest NK Neretvanac, a autoru ovog tek-
sta izjavljuje kako već oko 80 posto posla
dovršeno.

7 J. BEBIĆ, *Župa Opuzen*, Opuzen, 1983.,
148.

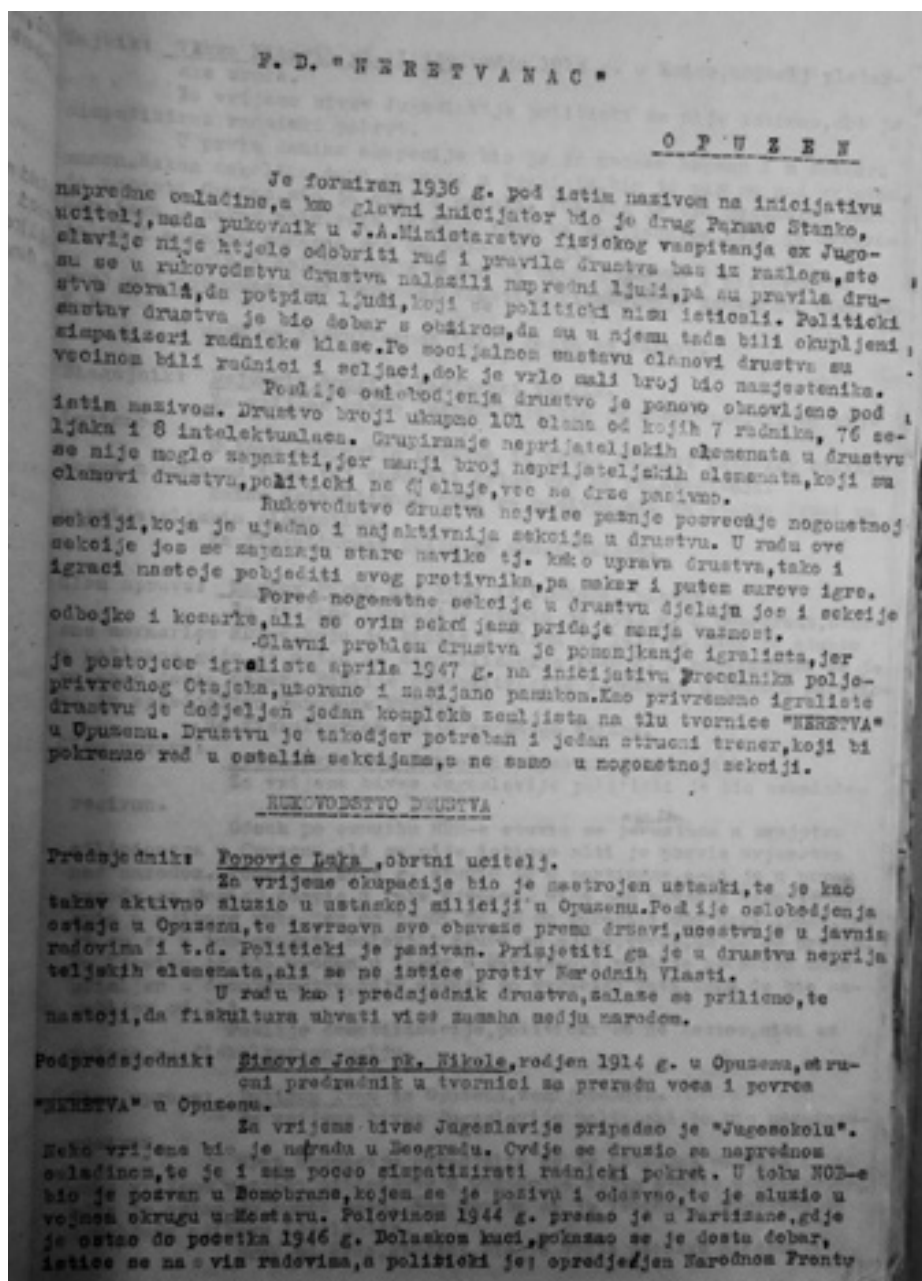
do.⁸ Zabunu unosi činjenica na koju me je uputio Nenad Zonjić, da je 1971. proslavljena 40., a 1982. godine 50. obljetnica. Klub je djelovao do 1942., kad su zamrli svi nogometni klubovi na jugu Hrvatske. Obnovljen je poslije rata i također je bio predmet obrade kao i klub iz Metkovića.

Izvješće o FD Neretvanac počinje prigrješnom tvrdnjom da je klub osnovan 1936., i to na inicijativu „napredne omladine“, pri čemu da je glavnu riječ imao predratni komunist, po zanimanju učitelj, kasnije visoki oficir jugoslavenske vojske **Stanko Parmać**. Kao što smo već prethodno utvrdili, Neretvanac je osnovan znatno ranije. Iako Parmać jest bio među utemeljiteljima kluba, dostupna građa ne podupire tvrdnje da je poticaj za osnivanje kluba bio isključivo njegova, a još manje da je Neretvanac bio klub ljevičarske mladeži ili napredne omladine, kako se tvrdi u izvješću. Prije će biti da se radi o podilaženju mjesnom moćniku.

Nadalje se navodi da društvo ima 101 člana, i da je najbrojnija nogometna sekcija, iako postoje još košarkaška i odbojkaška. Ovo potvrđuje spomenutu pretpostavku da akronim FD koji nalazimo ispred imena Neretve, Neretvanca, ali i ostalih klubova u Dalmaciji (i izvan nje), znači fiskulturno, a ne fudbalsko društvo jer se pod okriljem društva razvijaju i drugi sportovi. Radilo se vrlo vjerojatno o pokušaju centraliziranja svih športova pod jednim vodstvom radi lakšeg nadzora.

Glavna zamjerka nogometašima je grubost jer se protivnika nastoji pobijediti po svaku cijenu, što rezultira grubom igrom. Kuriozitet je da Neretvanac poslije travnja 1947. više nema svog igrališta, jer je pročelnik poljoprivrednog odsjeka naložio da se igralište preore i zasije pamukom. Neretvancu je dodijeljena nova parcela koju tek treba pretvoriti u igralište. Komičan je to primjer komunističke planske privrede koji je teško razumljiv današnjim naraštajima. Kao problem ističe se i nedostatak stručnog trenera.

Vodstvo i uprava Neretvanca su analizirani na isti način kao i u slučaju Neretve. Saznajemo da je predsjednik **Luka Popo-**

FD Neretvanac u udbaškoj analizi

vić po zanimanju učitelj, tijekom rata da je bio ustaški nastrojen i da je sudjelovao u ustaškoj miliciji. U vrijeme pisanja izvješća da je politički pasivan, iako se druži s neprijateljskim elementima. Potpredsjednik je **Jozo Šimović**, a za njega se ističe da je prije rata bio u Jugoslavenskom sokolu, ali da je u ratu bio domobran do 1944., kad je prešao u partizane. Tajnik je **Mihovil Vukša**, učitelj pletarske škole, za kojega se kaže da je prije rata bio pasivan, iako je pokazivao određene simpatije za radnički pokret. Po osnivanju Nezavisne Države Hrvatske da je bio zatvaran i prognan iz Opušena, gdje se vratio 1945. godine. Blagajnik je bio **Andrija Dujmović** – već smo ga spominjali kao informatora don

Joze Bebića o djelovanju NK Komarac i NK Zrinski – za kojega u izvješću stoji da je prije rata bio mačekovac, u ratu bio pripadnik ustaške milicije, a da se poslije rata druži s neprijateljskim elementima.

Članovi uprave FD Neretvanac su okarakterizirani na sljedeći način: **Pasko Maslov** je bio domobran do 1944., kad prelazi u partizane, a sad je opredijeljen za Narodnu frontu. **Ivo Ivanišević** je prije rata bio politički pasivan, u ratu je bio pripadnik ustaške milicije, početkom 1944. je prešao u partizane. U prvoj akciji je zarobljen. Iznosi se sumnja da se je predao, a ne da je zarobljen. Služio je do svibnja 1945. u domobranstvu, te je kao

8 Isto, 127.

takav i zarobljen na kraju rata. Posljednji član uprave FD Neretvanac je **Ivan Butigan** koji je, prema izvješću, bio prije rata politički nezainteresiran, u ratu se opredijelio za ustaški pokret, služio u mjesnoj ustaškoj miliciji, te kasnije otišao u domobranstvo gdje je ostao do kraja rata. U grijehe mu se ubraja i brat **Nedo** koji je kao student postao pripadnik ustaškog pokreta, kasnije je vodio mjesnu ustašku mladež, 1944. godine se povlačio pred partizanima, a sada se za njega ne zna.⁹ Na kraju se za **Ivana Butigana** navodi da je na kraju rata zarobljen i da je u sabirnom logoru proveo godinu dana, nakon čega je pušten i vratio se u Opuzen. U izvješću se tvrdi da i dalje negoduje prema postojećem poretku, ali da se na „fiskulturnom planu” zalaže te da je djelatan igrač nogometne sekcije.

Na kraju izvješća se spominje da je 3. kolovoza 1947. odigrana utakmica između Neretvanca i Neretve pred oko 1000 gledatelja, pri čemu je došlo do masovnih izgreda između igrača, ali i gledatelja. Tjedan dana kasnije održana je utakmica između Neretvanca i Veleža iz Mostara pred oko 900 gledatelja, pri čemu nisu zabilježeni izgredi. Iz opisanih izvješća je razvidno da su komunistički kadrovi potpuno preuzeli FD Neretva iako su, prema izvješću, prije rata klub kontrolirali „nacionalisti“. Ako je točna pretpostavka da se pritom misli na jugoslavenske nacionaliste, vidljivo je da su i sada vodeću ulogu zadržali nehrvatski kadrovi – samo s drugačijim, komunističkim predznakom – i probrani, podobni Hrvati kojima je usprkos odanosti komunističkom režimu namijenjena drugorazredna uloga. Vrlo

Grb Neretvanca iz 1971

rijetki su primjeri da u vodstvu i upravi nalazimo bilo koga koga bi se moglo svrstati u hrvatskim nacionalistom.

Za razliku od susjednog Metkoviću, Opuzen je puno manja i u narodnosnom pogledu čista hrvatska sredina u koju nije bilo previše doseljavanja. Zato veći dio vodstva i uprave nosi stigmju predratne pripadnosti HSS-u i služenja u oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske tijekom rata, jer nije bilo raspoloživih kadrova koji bi zamijenili one nepoćudne. Ova

i slična izvješća pisana u čitavoj Dalmaciji govore nam o nadasve neuspješnu pokušaju jugoslavenskih komunističkih vlasti za uspostavom nadzora nad hrvatskim športom i suzbijanjem domoljubne misli. Unatoč tome, šport je bio jedna od jezgri u kojima su sačuvano hrvatsko domoljublje. Na grbovima brojnih klubova su sačuvani elementi hrvatskog grba, a vrlo su rijetki klubovi u Hrvatskoj čiji bi navijači čak i u ta olovna vremena stavili jugoslovenstvo ispred hrvatstva.

9 Kao što je spomenuto, izvješće je pisano koncem 1947. ili početkom 1948., a svakako prije Rezolucije IB-a.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od kraja rujna do sredine prosinca 2023., svojim su prilogima daljnje izlaženje ovog časopisa nesebično pomogli:

Alfred Obranić	200 €
HDPZ - Podružnica Gospić (Ivan Vukić)	187 €
UKUPNO:	387 €

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

HRVATSKI DRŽAVNI SABOR 1942.: SPOMENICA SKUPINE ZASTUPNIKA IZ STUDENOGA (U POVODU 80. OBLJETNICE) (V.)

Zbog nepravdnoga izbornog sustava i javnoga glasovanja, a dije-
lom i zbog izbornih manipulacija
i krivotvorenja, na izborima održanima
u prosincu 1938. Mačekova je lista u cije-
loj državi dobila ukupno 1.364.524 glasa
odnosno 67 mandata, dok je Stojadino-
vićevoj pripalo 1.643.783 glasa i čak 306
mandata.¹ Prema izračunima iz kruga
HSS-a koji se ne podudaraju u cijelosti sa
službenim rezultatima nego su naprav-
ljeni „na temelju originalnih podataka
izborne pisarne Hrvatske seljačke stran-
ke u Zagrebu, a po službenim izvještaji-
ma kotarskih organizacija i predstavnika
liste“, pa se – prema tvrdnjama iz vod-
stva Hrvatske seljačke stranke – moraju
smatrati „apsolutno pouzdanima i isti-
nitima“,² kandidati te stranke ostvarili
su 801.333 glasa (dakle, nešto manje od
59 posto glasova ukupno palih za tu li-
stu), a od 67 mandata koliko je pripalo
Mačekovoj listi, kandidati HSS-a dobili
su 46 odnosno nešto manje od 69 posto
mandata.³

No, ne će svih približno 180 zastup-
ničkih kandidata i njihovih zamjenika s
prosinačkih izbora 1938. ući mjesec dana
kasnije ni u Hrvatsko narodno zastup-
stvo koje je ustrojeno po nalogu vodstva
HSS-a. Glavni birački odbor je, naime,

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

tek 10. siječnja 1939. proglasio konačne
rezultate izbora i „izvršio raspodjelu po-
slaničkih mandata“,⁴ pa je velika većina
srpskih zastupnika s Mačekove lista od-
lučila ući u Narodnu skupštinu.⁵ No, 15.
siječnja 1939., na konstituirajućoj sjedni-
ci Hrvatskoga narodnog zastupstva kao
svojevrsnoga paraparlamentarnog tijela
– koje je svoje preteče imalo i u prethod-
nom desetljeću, još za Radićeva života –
odlučeno je da izabrani zastupnici HSS-a
ne će sudjelovati u radu Skupštine, a s
njima su se solidarizirali i zastupnici Sa-
mostalne demokratske stranke.⁶

Pri donošenju toga važnog zaključka
kojim se osporava legalnost i legitimnost
beogradske Narodne skupštine, popraće-
nog nizom drugih političkih ocjena (što
je sve objavljeno u novinama, a dobrim
dijelom bilo tiskano i u obliku letaka te
dostavljeno stranim diplomatsko-kon-
zularnim predstavništvima), u radu Hr-
vatskoga narodnog zastupstva sudjelo-
vala su – ne računajući samoga Mačeka
– 83 skupštinska kandidata s prosinačkih
izbora.⁷ Postoji tvrdnja da su posrijedi 83

osobe koje su „na izborima dobili ve-
ćinu, bez obzira je li im po izbornom
zakonu priznat mandat“,⁸ ali se čini da
taj račun ne će biti ispravan, jer ako su
kandidati HSS-a osvojili 46 priznatih
mandata, a zbog izbornog sustava im bili
uskraćeni mandati u još 49 kotara u koji-
ma su dobili većinu,⁹ onda bi se govorilo
o 95, a ne o 83 mandata. No, u stvarnosti
su zaključke jednoglasno izglasovali Ma-
ček i 83 kandidata iz prosinca 1938., bez
obzira na konkretan izborni uspjeh te
bez sudjelovanja i bez spomena stotinjak
kandidatskih zamjenika.

Većina njih pozvana je 1942. na preuzi-
manje mandata u Hrvatskome državnom
saboru, a posve su neutemeljene i površ-
ne – po svojoj površnosti zapravo zapa-
njujuće – tvrdnje poput one Benedikte
Zelić, da su u Sabor pozvani tek „neki
hrvatski zastupnici koji su bili izabrani u
Narodnu skupštinu Jugoslavije na izbo-
rima 1938.“, skupa s većim brojem „oso-
ba iz redova ustaškog pokreta i uglednih
građana“. ¹⁰ Da bi se takvo što napisalo,
potrebno je s velikom odvažnošću igno-
rirati elementarne činjenice i previđati
osnovne izvore, a usput imati poteškoća
s osnovnim računskim operacijama.

Od 204 osobe koje su pozvane u prvi
mah, prvim Vukelićevim proglasom, bila
su 53 odnosno 54 kandidata te 26 od-
nosno 25 zamjenika kandidata s izbora
održanih u prosincu 1938. odnosno 79
osoba. Kako je, naime, samoborski zasu-
pnik Đuro Španović umro 1939., na nje-

- 1 T. JANČIKOVIĆ, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.*, Zagreb, 1939., 13.; Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942., 601.-602.; Lj. BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*, Knjiga prva, Zagreb, 1974., 367.; F. TUĐMAN, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji 1918.-1941. Knjiga II.: 1929.-1941.*, Zagreb, 1993., 183.
- 2 T. JANČIKOVIĆ, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.*, 7.
- 3 Isto, 27.

- 4 „Službeno saopćenje o rezultatu izbora“, *Novo doba*, 22/1939., br. 9, Split, 11. I. 1939., 1.
- 5 „Ulazak u Skupštinu poslanika srpskog dijela UO“, *Novo doba*, 22/1939., br. 12, Split, 14. I. 1939., 2.
- 6 „Rezolucija narodnih zastupnika u Zagrebu“, *Novo doba*, 22/1939., br. 13, Split, 16. I. 1939., 1.
- 7 Popis tih osamdeset trojice članova Hrvatskoga narodnog zastupstva (od kojih su 82 bili katolici, a jedan musliman, Islam Filipović) kao i pritom donesene zaključke v. u: T. JANČIKOVIĆ, *Hrvati u*

izborima 11. prosinca 1938., 60.-64.

- 8 F. TUĐMAN, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji*, II., 236.
- 9 T. JANČIKOVIĆ, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.*, 14.
- 10 B. ZELIĆ, *Nezavisna Država Hrvatska (1941.-1945.) u mom sjećanju*, Split, 2007., 35.-36.

govo je zastupničko mjesto po sili zakona stupio Fabijan Lenard koji je pozvan u Hrvatski državni sabor. Preostala 53 kandidata s Mačekove liste iz 1938. koji su 1942. pozvani u Sabor bili su: Juraj Antolić (Ivanec), Tomo Baburić (Bjelovar), Stjepan (Stipe) Balentović (Đakovo), Ivan Banković (Karlovac), Josip Berković (Hvar i Korčula), Niko Bjelovučić (Metković), Franjo Borić (Crikvenica), Ante Budimirović (Bugojno, zamjenik zastupnika za kotar Travnik), Ante Cividini (Čabar), Ivan Čelan (Livno), Mato Do-

mović (Prigrada), Mate Goreta (Knin), Stjepan Hefer (Valpovo), Franjo Hegeduš (Bjelovar), Luka Ileković (Križevci), Mijo Ipša (Daruvar), Gjuka Kemfelja (Donja Stubica), Pavao Krce (Sinj), Živan Kuveždić (Šid), Niko Ljubičić (Derventa i Fojnica), Ivan Majcen (Donji Miholjac), Dane Malić (Krapina), Filip Markotić (Slavonski Brod), Ivan Martinčić (Sisak), Stjepan Martinović (Našice), Stipe Matijević (Makarska), Milutin Mayer (grad Zagreb), Martin Mesarov (Virovitica), Mato Mikić (Brčko i Gradačac), Ivan Petar Mladineo (Brač), Matija Moguš (Senj), Karlo Mrak (Pisarovina), Franjo Novosel (Jastrebarsko), Ante Odić (Varaždin), Josip Palaić (Nova Gradiška), Andrija Papa (Sveti Ivan Zelina), Andrija Pavlić (Čazma), Alojz Pećnik (grad Zagreb), Ivan Petković (Prelog), Spasoje Prce (Stolac), Ivan Robić (Velika Gorica), Ivan Sigmundjak (Perušić), Mijo Stuparić (Kutina), Lovro Sušić (Slunj), Rudolf Sušić (Vrbovsko), Marko Suton (Mostar), Emil Tanay (Slavonska Požega), Ignac Terihaj (Novska), Ljudevit Tomašić (Klanjec), Stjepan Tonković (Petrinja), Janko Tortić (Osijek), Tomo Vojković (Đurđevac, zamjenik kandidata u kotaru Garešnica) i Mihovil Vuković (Imotski).

Iz različitih su, većinom precizno ne-utvrdivih razloga, u Hrvatski državni sabor umjesto nositelja liste u pojedinom kotaru već u prvome pozivu predsjednika Vrhovnog suda pozvani sljedeći zamjenici kandidata s prosinačkih izbora 1938.: Ilija Pile Ančić (Duvno), Stipe Bošnjak (Mostar), Vilim Božo (Osijek), Niko Buško (Dubrovnik), Ivan Dujmo-

vić (Brinje i Otočac), Josip Filipović (Jajce), Tomo Hudan (Dugo Selo), Antun Jakovac (Delnice), Andrija Jambrec (Novi Marof), Adam Jurić (Vinkovci), Nikola Kovačević (Prozor), Kazimir Kušnjačić (kotar Zagreb), Petar Mađerić (Đurđevac), Marko Marković (Županja), Gjuro Maršić (grad Zagreb), Pero Matovina (Podravska Slatina), Matija (Mato) Očić (grad Zagreb), Gabro Petanjek (Zlatare), Vid Radiković (Čakovec), Ilija Rebba (Brčko i Gradačac), Ilija Sertić (Udbina), Mile Smojver (Gospić), Valentin (Vale) Ulaković (Vrbovsko), Anton Vuković (Brinje i Otočac) te Jakov Zoko (kotar Split).

Iz popisa kandidata i kandidatskih zamjenika iz 1938. koji su pozvani u Hrvatski državni sabor jasno se vidi pokušaj državnih vlasti odnosno samog Pavelića – kao nesumnjivog autoriteta za kojega se i bez posebnih dokaza može pretpostaviti da je i u tom pogledu imao konačnu riječ – da svi dijelovi države budu predstavljeni u Saboru. Nije, dakle, posrijedi bio samo grad Zagreb, u kojem Mačekova lista 1938. nije osvojila nijedan mandat (jer su sva četiri pripala Stojadinovićevoj listi!),¹¹ ali su u Hrvatski državni sabor pozvana ipak dva ondašnja HSS-ova kandidata (Milutin Mayer i Alojz Pećnik) te dva zamjenika (Gjuro Maršić i Matija Očić). U novoj je državi bez pozvanog saborskog zastupnika (dakle, i bez zamjenika iz 1938.) s područja bivše banovine Hrvatske ostalo samo sedam kotara. Bili su to kotari: Ilok (kandidat je bio Marijan Karlović), Koprivnica (Mihovil Pavlek Miškina i zamjenik mu Franjo Gaži), Ludbreg (gdje je nositelj bio Ivan Pernar), Ljubuški (Bariša Smoljan), Novi (Grga Hećimović) i Pakrac (gdje je HSS imao samo zamjenika, seljaka Miju Strganca, ali se on nije našao na popisu pozvanih).

Dakako, kao što 1920. u jugoslaven-skoj Ustavotvornoj skupštini nije bilo zastupnika iz područja koja su pripala Kraljevini Italiji, tako ni 1942. u Hrvatski državni sabor nisu mogli biti pozvani ni oni zastupnici čiji su kotari na temelju

11 T. JANČIKOVIĆ, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.*, 40.

Rimskih ugovora iz svibnja 1941. postali sastavnim dijelom Italije, poput Nike Matanića (Krk), Ante Vrkljana (Sušak), Josipa Silobrića (Biograd na moru), Karla Žunjevića (Preko), Dane Škarice (Šibenik), Pernarova zamjenika Jose Štokala (Rab) ili Paške Kaliterne (kotar Split), premda je Kaliternin zamjenik Jakov Zoko pozvan u Sabor zahvaljujući činjenici da je prebivao u Dugobabama, selu u splitskom zaleđu koje je ostalo u sastavu Nezavisne Države Hrvatske. No, drugi splitski kotar nije bio te sreće, pa su i njegov kandidat Jozo Mratinović i njegov zamjenik (Ante Mijić) ostali bez poziva, budući da su prebivali na području koje je obuhvaćeno talijanskom aneksijom (kao i Šutejev zamjenik u gradu Splitu, Vjekoslav Ivanišević).¹² Dobar dio zastupničkih kandidata i njihovih zamjenika iz kotara koji su 1941. pripali Italiji potražiti će *modus vivendi* s Komunističkom partijom Jugoslavije, stavljajući joj se u službu izravno ili posredno, suradnjom s krugom oko Šubašića, što neke od njih ne će spasiti poratnih progona.

Drugačija je, međutim, bila situacija s Međimurjem, budući da Hrvatska nije priznavala mađarsku okupaciju i aneksiju Međimurja. Zahvaljujući tomu, u Hrvatski državni sabor pozvan je hrvatski zastupnik kotara Čakovec Vid Radiković (koji je 1938. bio zamjenik nositelju liste Hinku Krizmanu iz SDS-a), a pozvan je i Ivan Petković, narodni zastupnik iz Preloga. Potonji je, kao „poznati narodni borac iz Preloga u Međimurju“, nažalost umro u ožujku iduće godine te bio ispraćen s počastima hrvatskih državnih vlasti.¹³

Uza sve to, zanimljivo je primijetiti – što je *ostrožinsko-fočanskoj historiografskoj školi* neizostavno promicalo – da od poziva na preuzimanje vjerodajnica u Hrvatskome državnom saboru 1942. nisu bili isključeni ni oni koji su nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske

Ante Pavelić za saborskom
governicom (foto: Tošo Dabac)

bili nakratko uhićeni: Ljudevit (Luju) Tomašić (kotar Klanjec), Gjuka Kemfelja (kotar Donja Stubica) i Anto Budimirović (kotar Bugojno, ujedno zamjenik kandidata u kotaru Travnik).¹⁴ Kemfelja je iz zatvora pušten u siječnju 1942. upravo zato da bi mogao preuzeti saborski mandat.¹⁵ A kao što je sazivanjem Hrvatskoga narodnog zastupstva 1939. bila dijelom ispravljena nepravda prema onim kandidatima koji su u prosincu 1938. u svojim kotarima ostvarili nadmoćnu većinu glasova, ali su zbog izbornog sustava ostali bez mandata, tako se je nastavilo i 1942. u Hrvatskome državnom saboru. Nije se, dakle, režim poslužio mogućnošću da te zastupnike zaobiđe zato što su potjecali iz bivše Hrvatske seljačke stranke.

U novinstvu iz doba nakon izbora, ali i u predratnoj publicistici koja je slovila (a i danas slovi kao temelja literatura za svaku raščlambu prosinačkih izbora

1938.),¹⁶ u tom se je kontekstu osobito ukazivalo na primjere Ante Odića (Varaždin), Dane Malića (Krapina), Milutinu Mayera (grad Zagreb), Alojza Pečnika (grad Zagreb) i sl. Najdrastičnije se je ta nepravda ogledala na primjerima bliskoga Mačekova suradnika Luje Tomašića, ali i Malića i Odića, pa je šteta da *ostrožinsko-fočanska historiografska škola* nije našla vrijednim uočiti i podsjetiti na to da se je pozivom u Hrvatski državni sabor 1942. tim ljudima odavalo priznanje i satisfakcija zbog osobnoga i nacionalnog poniženja iz prosinca 1938. godine.

Tomašić je tada, naime, u klanječkom kotaru dobio 7.614 glasova, dok je za njegova protukandidata s vladine (Stojadinovićeve) liste u tom kotaru palo svega 14 glasova, ali je zbog izbornih pravila mandat ipak pripao vladinu kandidatu (Milanu Dobrovoljcu) koji je – k tome – istodobno osvojio i drugi mandat, u Krapini, gdje je dobio samo 52 glasa.¹⁷ Usprkos tom izbornom nasilju, Tomašića je Hrvatsko narodno zastupstvo 1939. s punim moralnim pravom smatralo svojim članom, a takvim su ga – usprkos kratkotrajnom pritvaranju u travnja 1942. – proglasili i sastavljači popisa osoba pozvanih na preuzimanje mandata u Hrvatskome državnom saboru.

Sličan je bio i Odićev slučaj: u Varaždinu je dobio 14.525 glasova, ali je zastupnički mandat pripao Bogdanu Stoparu s 380 glasova. Liječnik dr. Dane Malić je 1938. u krapinskome kotaru ostao bez mandata, premda je dobio 8.632 glasa nasuprot 52 glasa već spomenutoga Milana Dobrovoljca.¹⁸ I Malić i Odić su, jednako kao i Mayer, Pečnik, Tomašić i niz drugih uvršteni 1939. u Hrvatsko narodno zastupstvo, a 1942. su pozvani u Hrvatski državni sabor premda 1938. formalno nisu bili osvojili skupštinski mandat, pa je, dakle, postojala pravna osnova da ih se zaobiđe, no očito je da su sastavljači popisa članova Sabora više vodili računa

12 U članku „Kako HSS izvrće istine o Hrvatskom saboru 1942.“ neprecizno se navodi 13 imena zastupnika koji su po toj pravnoj osnovi ostali bez poziva, u što se uračunavaju i Šutej i Andres.

13 Petković je u dobi od 49 godina umro 23. III. 1943., kako je javio HN, 5/1943., br. 694, 30. III. 1943., 8.

14 J. TORTIĆ, „Hrvatski narodni zastupnici H. S. S. odlučili su se slobodno za Nezavisnu Državu Hrvatsku“, Hrvatska, 3/1949., br. 12, Buenos Aires, 14. VII. 1949., 42.

15 I. VUKIĆ, Radni logor Jasenovac, Zagreb, 2018., 132.

16 T. JANČIKOVIĆ, Hrvati u izborima 11. prosinca 1938., 13.-14.

17 R. HORVAT, Hrvatska na mučilištu, 602.-603.

18 Isto. Usp. Hrvatski Državni Sabor Nezavisne Države Hrvatske. Izdanje povodom 60. godišnjice 1942.-2002., 30.

Članovi Sabora na plenarnoj sjednici

U ministarskim klupama: Kulenović, Budak, Artuković i Puk

o stvarnome izbornom legitimitetu među hrvatskim biračima, nego o formalnim izbornim pravilima koje su – ne valja to smetnuti s uma – propisale ne hrvatske, nego nekadašnje jugoslavenske vlasti.

No, na temelju same zakonske odredbe bili su, kao što je spomenuto, od članstva u Saboru isključeni oni koji su se izravno stavili u službu Jugoslavije. Tako su bez saborskog mandata ostali, primjerice, Vladko Maček i August Košutić: prvi je u studenome 1939. imenovan članom Senata Kraljevine Jugoslavije (kasnije je postao potpredsjednikom jugoslavenske vlade, pa je – povrh toga – u travnju 1941. pozivao i na oružanu borbu za Jugoslaviju), drugi – inače izabran u gradu Zagrebu, premda je ostao bez mandata – u to je tijelo biran još 1938. godine.¹⁹

Članom Hrvatskoga državnog sabora nije mogao postati ni jugoslavenski ministar pošta Josip Torbar (biran 1938. u kotaru Zlutar), a ni ministar trgovine Ivan Andres (zastupnik kotara Rab, koji bi i po

toj osnovi ostao bez mandata), kao ni ministar bez lisnice u jugoslavenskoj vladi Bariša Smoljan (kotari Mostar i Ljubuški). Umjesto Košutića, u Hrvatski je državni sabor pozvan njegov zamjenik Gjuro Maršić, umjesto Torbara pozvan je njegov zamjenik iz 1938. Gabro Petanjek, dok Pernarovo mjesto nije mogao preuzeti njegov zamjenik Joso Štokalo, jer je i njegovo prebivalište (Banjole na Rabu) i cijeli izborni kotar pripao Kraljevini Italiji.

Nije u Hrvatski državni sabor, razumljivo, pozvan ni Ivan Šubašić, koji je 1938. izabran u delničkom kotaru, ali je u kasno ljeto 1939. postao jugoslavenskim namjesnikom u Hrvatskoj (banom banovine Hrvatske) i nositeljem režima koji je u koncentracijske logore bacio veliki broj hrvatskih nacionalista (i komunista) te uveo komesarijat u Maticu hrvatsku i onemogućio preimenovanje Jugoslavenske akademije u Hrvatsku, a potom se odmetnuo u političku emigraciju kao pripadnik jugoslavenske izbjegličke vlade; no njegovo je mjesto 1942. preuzeo njegov zamjenik iz 1938., Antun Jakovac.

Nije pozvan ni splitski i tomlislavgradski zastupnik Juraj Šutej koji je kao jugoslavenski ministar izbjegao iz domovine: i on i Šubašić su dotad dali desetke izjava kojima ne priznaju uspostavu neovisne države i zahtijevaju obnovu Jugoslavije,²⁰ pa već zbog toga nisu ni mogli biti pozvani u Sabor (a na njih se je odnosila i druga pravna osnova: napuštanje područja Nezavisne Države Hrvatske). No, Šutejev mandat u kotaru Duvno preuzeo je njegov zamjenik iz 1938. Ilija Pile Ančić, dok drugi, splitski Šutejev mandat

nije mogao preuzeti njegov nekadašnji zamjenik Vjekoslav Ivanišević, jer je imao prebivalište u gradu Splitu koji je, nažalost, ušao u sastav Kraljevine Italije.

Jednako tako, u Hrvatski državni sabor nije pozvan ni Ivan Pernar, zagrebački odvjetnik i žrtva skupštinskog atentata iz 1928., koji je u veljači 1938. izabran za jugoslavenskog senatora,²¹ premda je 1938. u Ludbregu biran zastupnikom, a inače je bio među prvacima HSS-a kojima je Pavelić, prema nekim svjedočenjima, pri formiranju prve Hrvatske državne vlade u travnju 1941. nudio mjesto ministra.²² Zašto, pak, u Sabor nije pozvan njegov zamjenik iz 1938., Rok Križanić, nisam uspio utvrditi.

Članom Sabora, dakako, nije postao ni drugi HSS-ov ministar u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi Juraj Krnjević, koji se je 1938. još nalazio u emigraciji, pa nije sudjelovao na izborima, ali je od travnja 1941. pozivao svijet na obnovu Jugoslavije, a svoje sunarodnjake malo potom da se pridruže *Jugoslovenskoj vojsci u otadžbini* pod zapovijedanjem Draže Mihailovića.²³

Kao jugoslavenski senatori mandat u Hrvatskome državnom saboru nisu dobili ni zastupnici odnosno zastupnički zamjenici iz 1938. godine Jakov Grgurić (kotar Prozor),²⁴ Islam Filipović (kotar Jajce),²⁵ Franjo Malčić (kotar Zagreb)²⁶ i Nikola Srdović (kotar Dugo Selo),²⁷ ali su na njihovo mjesto u veljači 1942. pozvani stupiti njihovi zamjenici, redom: Nikola Kovačević, Josip Filipović, Kazimir Kušnjajić i Tomo Hudan.

(nastavit će se)

19 *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, Beograd, 2016., 157.-159., 183.-186.

20 Opš. Dragovan ŠEPIĆ, *Vlada Ivana Šubašića*, Zagreb, 1983.

21 *Senatori Kraljevine Jugoslavije*, 217.-218.

22 Opš. T. JONJIC, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, 341.-342.

23 Niz Krnjevićevih govora kojima se Hrvate poziva u četnike i uopće u oružanu borbu za Jugoslaviju, iz *Službenih novina Kraljevine Jugoslavije* u svoj polemički obračun s Krnjevićem uvrstio je Dinko Šuljak (D. ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, München-Barcelona, 1988.)

24 *Senatori Kraljevine Jugoslavije*, 115.-116.

25 *Isto*, 97.-98.

26 *Isto*, 193.

27 *Isto*, 276.

SUĐENJE BRUNU TOMIĆU I DRUGOVIMA (1956.) PREMA UDBINIM IZVJEŠĆIMA

Odmah poslije 10. travnja 1941. u Metkoviću kao i u ostatku neretvanske doline brzo je uspostavljena vlast Nezavisne Države Hrvatske. Jugoslavenske je oružnike poslije kratkog obračuna porazila Hrvatska seljačka zaštita koja je uspostavila javni red i mir te odmah počela sustavno razoružavati pripadnike jugoslavenske vojske koji su prolazili neretvanskim područjem. No, već tih dana su u dolinu Neretve stigli istočnohercegovački četnici koji su počeli klati hrvatske civile katolike i muslimane u Čapljini i okolici.¹

Bilo je to prije nego što su hrvatske vlasti ikoga uhitile, a kamoli počinile kakav zločin. Nakon što su ih samoorganizirani Hrvati pod vodstvom Hrvatske seljačke zaštite porazili u okolici Čapljine, četnici nisu mirovali. Nakon uzmaca dublje u Hercegovinu počinili su čitav niz zločina nad Hrvatima obiju vjera.² Kako svaka akcija izaziva reakciju, tako su i četnički zločini prouzročili odmazdu s hrvatske strane. Bio je to začarani krug nasilja iz kojega nije bilo izlaska. Tako su ustaše sa šireg područja Čapljine uhitili više stotina Srba te ih kamionima prevezli prema jadranskoj obali gdje su ih vjerojatno kanili usmrtiti. Pri tome su zastali u Metkoviću, gdje su provalili u zatvor te među dvjestotinjak uhićenih Srba i komunista probrali sedmoricu najistaknutijih pristasa velikosrpske politike u Neretvi: šest Srba i jednoga Hrvata koji je usprkos svom podrijetlu bio na neretvanskom području nositelj liste Dimitrija Ljotića, srpskog političara poznata po simpatijama za fašističke i nacionalsocijalističke koncepcije.

Piše:

Darko UTOVAC

Kako su doista izabrani samo najradikalniji i najviđeniji predstavnici velikosrpskih opcija u neretvanskom kraju, lako je zaključiti da su ti hercegovačke ustaše imali pomoć nekoga iz Metkovića. Uhićenici su kamionima prebačeni do Opuzena, jer je vjerojatno postojao naum da ih se usmrti na ušću Neretve. No, zbog velikih kiša prethodnih dana put je bio neprohodan, pa su ubojstva izvršena na obali Neretve, nizvodno od

Bruno Tomić

Opuzena na lokalitetu Pod topolom. O tome svjedoče stariji Neretvani, čija kazivanje opovrgava jugoslavenske komunističke izmišljotine da je mjesto smaknuća izabrano pomno i unaprijed, i da su bile pripremljene grobne rake. U stvarnosti je mjesto smaknuća plod spleta okolnosti, a nikakvih prethodno iskopanih raka nije bilo. No, tu je ubijen neutvrđen broj osoba. Zločin je puno puta spominjan već tijekom rata, a još više se o njemu pisalo u poraću, pa i broj žrtava oscilira između 150 i čak 4000. U svakom slučaju, već je hrvatska oružnička postaja Opuzen kritičkim tonom izvještavala o tom doga-

đaju,³ a i iz jugoslavenske komunističke memoaristike nedvojbeno proizlazi da su uhićenici iz Metkovića odvedeni silom, bez znanja i privole službenih struktura hrvatske vlasti.⁴

Ovdje se bavimo višekratnim pokušajem jugoslavenskih komunističkih vlasti da sve neretvanske Hrvate koji su imali ikakve veze s ustaškim pokretom povežu s tim zločinom. Prvi pokušaj zbio se već 1945., kad je sa skupinom Metkovčana suđen **Bruno Tomić**, koji je u inkriminirano vrijeme bio logornik Ustaške mladeži. Tomić je zarobljen na povlačenju u svibnju 1945. i doveden na suđenje. Kakav je bio sud u ono doba, nije potrebno ponavljati. U prvom stupnju je osuđen na smrtu kaznu, a u drugom je stupnju njegova kazna preinačena na 20 godina zatvora. Od starih Metkovaca sam čuo da je Tomićeva supruga prodala dobar dio imovine i zlatnicima podmitila jednoga visokoga jugoslavenskog državnog dužnosnika te svome mužu tako spasila život. Od 20 dosuđenih mu godina odležao je oko pet, pa je vjerojatno bio obuhvaćen amnestijom (ali to ne možemo sa sigurnošću tvrditi) te se vratio u Metković.

Sredinom pedesetih godina u Neretvi je došlo do unutarpartijskog sukoba. Predratni komunist, partizan i kasnije oficir Jugoslavenske armije (na koncu i admiral) **Stanko Parmač** (1913.–1982.) po svaku je cijenu htio biti kandidat na predstojećim izborima, no službena je *partijska linija* imala drugog kandidata. Obojica su se kandidirala, ali je naravno službeni kandidat pobijedio. Parmač je bio osobito teško poražen u Metkoviću. Zbog toga se je odlučio osvetiti, a to mu nije bilo teško, jer je uživao osobito Titovo povjerenje. U tom je kontekstu inicirao reviziju „slučaja Pod topolom“, što je ponovo dovelo do uhićenja velikog

1 <https://hercegovackiportal.com/2019/02/16/zvjerstva-cetnika-u-capljini-i-okolnim-selima-godine-1941/> pristupljeno 10. IV. 2023.

2 Opš. Stjepan LOZO, *Ideologija i propaganda velikosrpskog genocida nad Hrvatima*, Split, 2019.

3 Usp. *Dokumenti iz narodnooslobodilačkog rata 1.*, Metković, 1978., 64.–66.

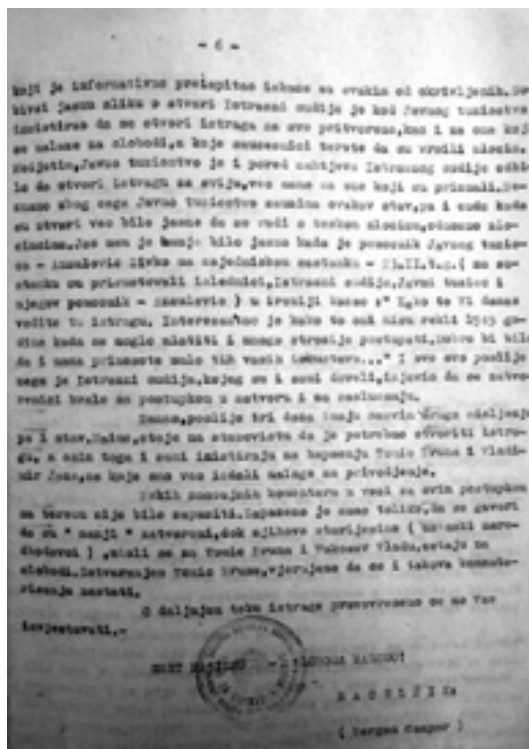
4 Drago PIPINIĆ, *Ratni kotar Metković u NOB*, Split, 1986., 46.

broja stanovnika Metkovića i okolice, uključujući Bruna Tomića. Je li pritom prekršeno zakonsko načelo koje je postojalo i u komunističkoj Jugoslaviji, da se za isto kazneno djelo ne može suditi dva puta, ili je smišljen neki pravni manevar da se to pravilo zaobiđe, tek treba utvrditi.

No, pri ispitivanju prve skupine uhićenika, komunistički su istražitelji mučenjem, silom i prijetnjama uspjeli prisiliti dio uhićenika da zločin priznaju, da terete jedni druge i da prokažu još širi krug navodnih počinitelja. To je dovelo do novog vala uhićenja, a zanimljivo je da se među uhićenima ovog puta našao i **Mojmir Miličević**, predratni pripadnik komunističkog pokreta, potom partizan, a poslije rata javni tužitelj i visoki mjesni komunistički dužnosnik. Njega se sada počelo teretiti da je bio nazočan izvršenju tog zločina 1941., ali i da je poslije rata kao javni tužitelj zlopotrijebio svoj položaj i ovlasti te odbio pokrenuti postupak za kažnjavanje odgovornih. Teško je reći, ima li u tome imalo istine, no smatra se nepo bitnim da je Parmać držao kako je Miličević uz **Matu Babića** (1920.–1964) najodgovorniji za njegov neuspjeh na izborima. Babić je bio predratni komunistički agitator, potom partizanski oficir, a obnašao je više političkih dužnosti poslije rata. Široj je javnosti poznatiji je po sinu, književniku **Goranu Babiću** koji se je istaknuo progonima neistomišljenika, a u posljednjem je razdoblju života svojom domovinom izabrao – Srbiju.

U hajci koju je Parmać orkestrirao, Babić je prošao bolje od Miličevića: izgubio je mjesto člника mjesnih komunista te dobio premještanje na položaj javnog tužitelja u Mostaru. A optuženicima su na drugom suđenju opet dosuđene drakonske kazne, Bruno Tomić je ponovno osuđen na smrt, veći dio optuženika na višegodišnje

kazne zatvora, a manje je dio oslobođen, jer ih se baš nikako nije moglo povezati sa zločinom. Branitelji su uložili žalbe protiv presude te je Vrhovni sud NR Hrvatske u drugostupanjskom postupku oslobodio još jedan dio optuženika, dok je većini kazna preinačena tako da je po prilici bila izjednačena s trajanjem pritvora, pa su neki odmah, a neki nakon kojeg mjeseca pušteni iz zatvora. Jedino je Bruno Tomić dobio nešto strožu kaznu: zatvor u trajanju od pet godina.

Jedno od Tomićevih izvješća iz doba Nezavisne Države Hrvatske

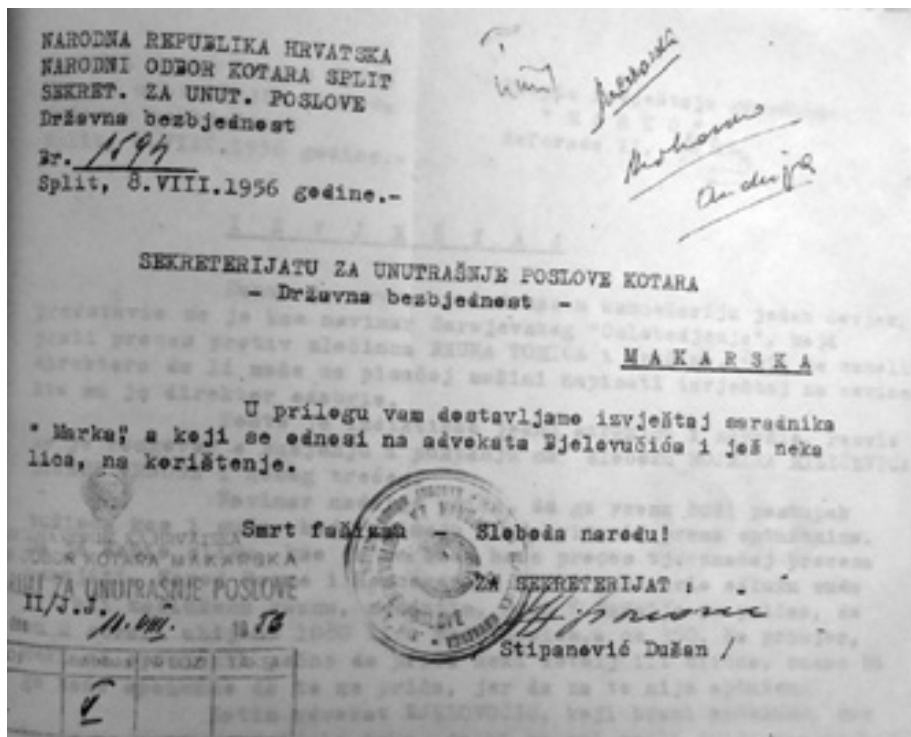
Ako se ima na umu da je predsjednik drugostupanjskoga sudskog vijeća bio zloglasni Vlado Ranogajec, čovjek koji je mnoštvom smrtnih osuda ostavio krvav trag u modernoj hrvatskoj povijesti, moglo bi se pretpostaviti da takvo ublažavanje kazni izrečenih u prvo me stupnju sugerira da osuđenima zapravo nije dokazano nikakvo zlodjelo, nego je tražen način da se kompromisnom osudom udovolji povrijeđenoj taštini Titova miljenika, a usput zastraši pučanstvo te

pošalje jasna poruka ostacima nekađšnjim ustaškim pristašama. Jer, treba napomenuti da je zbog povezanosti sa suđenje Tomiću i drugovima, poslije rata ubijeno nekoliko stanovnika Opuzena i okolice, dok je veći broj osoba bio suđen na dugogodišnje kazne zatvora. A kad bi se zbrojile osobe s čapljinskog područja koje su suđene ili su bez suđenja ubijene kao tobožnji ili stvarni izvršitelji ovog zločina, te osumnjičenici s područja Metkovića i Opuzena, došli bismo do broja koji je nekoliko puta veći od broja izvršitelja koje su spomenuli suvremenici odnosno svjedoci saslušani bilo na prijedlog obrane, bilo na prijedlog tužiteljstva.

Mjesna UDB-a je bila vrlo zainteresirana za ovaj slučaj, ali i nezadovoljna načinom na koji se postupak vodi. Ovdje ćemo opisati nekoliko njezinih sačuvanih izvješća o tome

Prvo je izvješće datirano u Makarskoj 25. veljače 1956. pod naslovom „Ratni zločini – izvještaj o postupanju“. Javlja se kako je sukladno dopisu br. 144/56 pokrenut postupak protiv osoba za koje postoji osnovana sumnja da su počinili ratni zločin nad Srbima na lokalitetu Pod topolom kod Opuzena. Potom se detaljno navodi tko je uhićen, što se je od uhićenika doznalo i koga se još planira uhititi. Među onima koje se

Udbaško izvješće o tijeku postupka

Suradnik Marko o odvjetniku Bjelovučiću

kani uhititi spominje se i ime Bruna Tomića koji više ne živi u Metkoviću, nego u Splitu. Mjesni načelnik UDB-e **Gašpar Bergam** tuži se da nema dovoljnu potporu u javnom tužiteljstvu, dapače primjećuje da službenici tužiteljstva ironiziraju i pitaju zašto ovaj slučaj nije pokrenut

1945., kad ga je, prema njima, bilo lakše voditi nego danas. Na kraju navodi da su poslije tri dana zajedničkog rada promijenili mišljenje i odlučili pokrenuti slučaj. Tvrdi još da u pučanstvu nema neke osobite reakcije, nego da se čuje mrmljanje kako su pohvatane male ribe, dok su

velike i dalje na slobodi. Izražava mišljenje da će i to utihniti kad budu uhićeni Bruno Tomić i **Vlado Vukosav**.

Drugo izvješće je sačinjeno u makarskoj UDB-i 11. kolovoza 1956. godine. U njemu se izražava nezadovoljstvo jer je javno tužiteljstvo odustalo od progona Mojmira Miličevića, **Stipe Vrnoge** (predratnog pripadnika HSS-a iz Metkovića, kasnije ustaše i mjesnoga ustaškog dužnosnika, suđenog poslije rata, a prije ovog procesa na 7 godina zatvora, konfiskaciju imovine i gubitak građanskih prava) te **Ive Rada**. Isto tako se izražava nezadovoljstvo

radom javnog tužitelja općenito, a poglavito jer nije bolje iskoristio priznanja osumnjičenih za koje se tvrdi da su dani „bez psihičkog i fizičkog pritiska“.

Koliko je to točno, jasno govori činjenica da su skoro svi optuženici na samom suđenju povukli dijelove ili čitav svoj iskaz očito iznuden u istrazi, a osoba koju je optužba pripremala za neku vrstu onoga što danas zovemo svjedokom-pokajnikom i koja je trebala teretiti ostale optuženike, završila je u zatvorskoj umobolnici. Ustvari su komunistički istražitelji pri ispitivanju osumnjičenika u istrazi uspjeli natjerati dio pritvorenika da optužuju jedni druge. I ne samo to, nego da počnu dovoditi u svezu s događajem desetke drugih osoba. To je dovelo do uhićenja druge grupe. UDB-a se pritom žali da je do uhićenja došlo prekasno i da su uhićenici već bili upoznati sa sadržajem optužbi. Pri tome osobito upiru prstom u metkovskog odvjetnika **Niku Bjelovučića**, za kojeg se tvrdi da je uhićenike iz druge skupine pripremio i upoznao sa sadržajem optužbi. Službenik UDB-a napominje da su snimali razgovore između uhićenika i njihovih odvjetnika, te da su i te materijale dali tužiteljstvu, no da oni nisu dovoljno iskorišteni.

Ne treba ni napominjati kako je čak i u ona mračna vremena razgovor odvjetnika i optuženika trebao biti tajan. Službenik izvještava da su pokušali osigurati što bolji sastav sudskog vijeća (dakle, što ovisniji odnosno pristraniji), i da su nezadovoljni što je slučaj dobio sudac **Ostojić** kojega drži lijenim i nesposobnim. Također izražava čuđenje što optužbu ne zastupa javni tužitelj nego njegov pomoćnik. Primjećuje da sudsko vijeće i tužiteljstvo očito nije htjelo u svojim rukama držati tijek suđenja, nego da je u sudnici dominirala obrana. To je, prema tom UDB-inu izvjestitelju, izazivalo reakciju mase u sudnici. Treba naglasiti da na takvom suđenju nije u publici bilo nepristranih promatrača nego se je prostorija, uz mali broj rodbine optuženih koji su u pravilu zbog straha bili pasivni, planski punila komunističkim agitatorima koji bi sustavno navijali za tužitelja i tražili što strožu osudu.

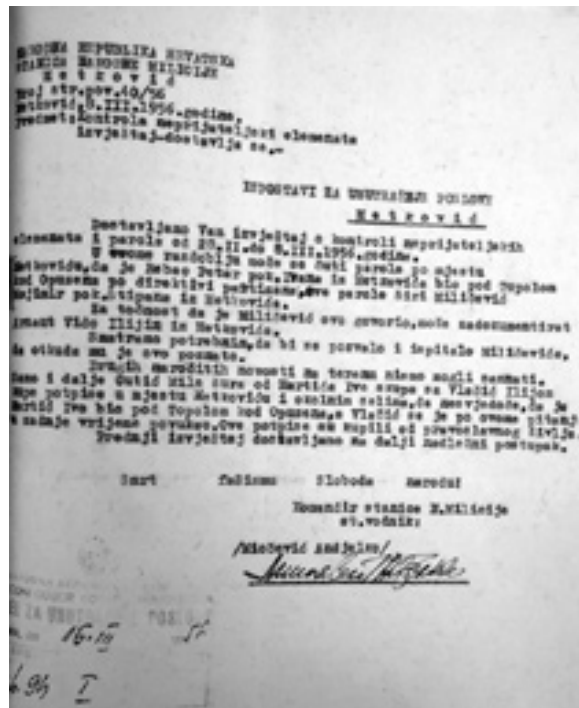
Izvješće tereti Mojmira Miličevića da je kao javni tužitelj 1945 prikrivao počinite-

Prijepis izjave suradnika Marka

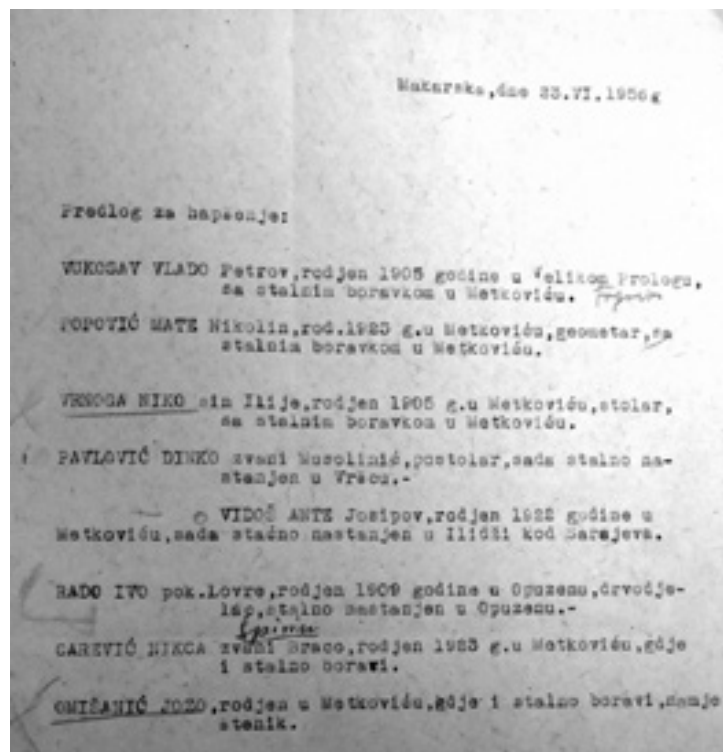
lje. Za njega napominje da je razgovarao tri sata s javnim tužiteljem prije povlačenja optužnice i još dva sata poslije oslobođanja. Izvjesno je da je UDB-in službenik prilično siguran u njegovu krivnju. Potom se žali na činjenicu da su gotovo svi optuženi na sudu povukli iskaze iz istrage i da je optuženik Z. P. koji je trebao teretiti Miličevića i neke druge, završio u duševnoj bolnici. Opet se vraća na temu prisluškivanja i tvrdi da je Tomić rekao odvjetniku da će on, ako ga Miličević bude teretio, imati itekako što reći. Iznenađila ga je i završna riječ tužitelja koja je prema njemu bila preblaga. Bilježi da su se u sudnici čuli povici: „Zar netko ovdje štiti ustaške koljače?“ Tvrdi da je tako mlaku završnu riječ iskoristila rodbina kako bi prikazala da optuženi nisu krivi, ali da je to išlo naruku, kako on kaže, proustaškim elementima, da šire svoju promidžbu. Službenik iznosi mišljenje da je tužiteljstvo kanilo osloboditi ne samo Miličevića nego i Bruna Tomića. Zamjera tužitelju što je Tomića prikazao kao „malog HSS-ovca“ iako je nedvojbeno da je ustaša od 1939., logornik Ustaške mladježi, časnik u Lakoprijevoznom zdrugu i naposljetku od 1943. ustaški logornik Metkovića. Izvješće zaključuje sumnjom da neka neimenovana žena zaposlena na okružnom sudu prenosi supruzi Bruna Tomića i drugima povjerljive informacije. Izvješće potpisuje za načelnika **Miljenka Vitasovića** nepoznati UDB-in službenik.

Treće izvješće iz kolovoza 1956. svojevrsna je analitička obrada dosadašnjeg tijeka suđenja. Nije datirano, samo stoji da je nastalo u Splitu u kolovozu. Radnog je naslova „Osvrt na proces koji je umjesto suda vodila obrana optuženih zločinaca dok su sud i tužiteljstvo bili pasivni“. Tekst počinje tvrdnjom da je poslije duge i mukotrpne istrage podignuta optužnica „protiv zločinaca koji su

Metkovska milicija o Mojmiru Miličeviću

27. i 28. jula počinili zločin nad 500 Srba iz Hercegovine i Metkovića". Razvidno je da autor optužene već unaprijed drži krivim, a i brojka ubijenih je već počela značajno rasti. Saznajemo da je glavni sudac bio **Drago Ostojić**, a da su u ime tužiteljstva optužnicu zastupali **Živko Anzulović** i **Ljubo Prvan**.

UDB-in prijedlog za uhićenje dijela druge skupine

Potom se obrušava na odvjetnika Niku Bjelovučića za kojega tvrdi da je bio organizator Hrvatske seljačke zaštite, poticao razoružavanje poražene jugoslavenske vojske, internirao časnike jugoslavenskog pješačke pukovnije („puka“), a vojnu imovinu predao ustašama. Još ga se optužuje da je istražne materijale pokazivao ljudima koji će tek biti optuženi u drugoj skupini te time sabotirao postupak. Uz njega za istu stvar optužuje i odvjetnika **Bosančića** te izražava čuđenje zašto protiv njih nije pokrenut barem stegovni („disciplinski“) postupak. Zanimljivo je da autor izvješća ukazuje na navodno lažno svjedočenje dijela svjedoka te se pita, zašto protiv njih nije pokrenut postupak zbog lažnog svjedočenja. Optužuje sudsko vijeće da je često krivo diktiralo zapisnik, u korist optuženika, i pita se zašto sud nije dopustio optuženom **Jakišiću** da kaže što zna o obavještajnoj mreži UNS-a, zašto se nije upitalo Miličevića, tko je taj koji je štitio počinitelje, jer je izjavio da to nije on nego netko drugi. Pita se zašto sud nije detaljnije ispitao svjedoka **Mirka Gabrića** koji je ustvrdio da odvjetnik Bjelovučić ne bi trebao u ovom procesu

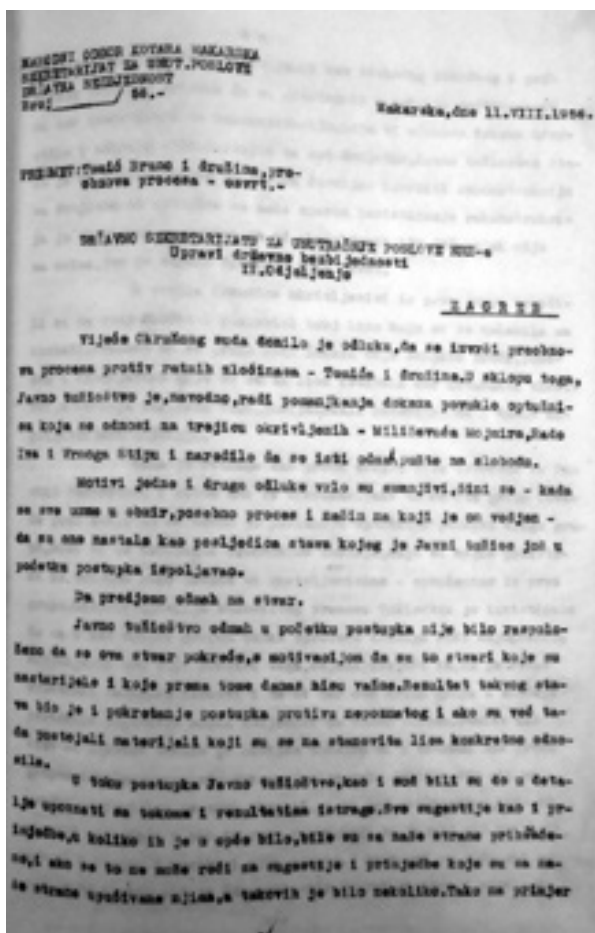
biti branitelj nego optuženi. Prigovara što optužnica tereti optužene za 350, a ne 500 ubijenih i zato što sudnica nije dovoljno velika za sve zainteresirane. Drži neprimjerenim što je sudac zaprijetio publici da će biti izbačena iz sudnice ako nastavi negodovati. Čudi se da optužnica nije proširena, nego se je odustalo od progona dijela optuženih. Pita se, zašto se citira izvješće Komisije za ratne zločine koja ne spominje nikoga od optuženih. (To je doista zanimljiva činjenica i otvara brojna pitanja.) Na kraju, temeljem do sada vidnog analitičar procjenjuje da će većina optuženih biti oslobođena ili vrlo blago kažnjena. Ne znamo tko je

autor ovog teksta jer je potpisan samo inicijalima N. V.

Posljednje i najzanimljivije izvješće UDB-e je nastalo 5. kolovoza 1957. u Makarskoj i nosi br. 929/57., a upućeno je Državnom sekretarijatu za unutarnje poslove NRH, Upravi državne bezbjednosti, II. odjeljenju. Predmet je: Tomić Bruno i drugi – osvrtni povodom presude Vrhovnog suda. U izvješću se izražava zadovoljstvo dosuđenim kaznama u prvom stupnju. Iz činjenice da više nema nezadovoljstva radom sudskoga vijeća, jasno je da je UDB-a u međuvremenu izravnije pritislula njegove članove. Naglašava se kako su prvostupanjske presude dobro primljene u „pozitivnom dijelu“ naroda i da su proustaški elementi time ušutkani.

No, kako su okrivljenici uložili žalbe protiv prvostupanjske presude, izvješće nam kaže da je neimenovani sudac Vrhovnog suda došao u Metković te uzeo izjave svjedoka. Njegov rad UDB-a negativno ocjenjuje, jer da su svi svjedoci rodbinski povezani s optuženima ili proustaški orijentirani. Opet se spominje prisluškivanje razgovora između odvjetnika i optuženih, pri čemu se tvrdi da su se svi odvjetnici osim **Petra Nizetea (Niseteo)** postavili negativno, jer su savjetovali optuženima da ne terete jedni druge i povuku iskaze. Ponovo se ukazuje na veliku aktivnost obitelji pri traženju svjedoka, pa i nastojanje za promjenom isказа svjedoka optužbe. Spominje se nastojanje odvjetnika Bjelovučića da za svjedoke obrane dobije **Jozu Raića, Luku Dujmovića i Ivana Rodina**, što je završilo neuspješno.

Za Luku Dujmovića se navodi da je „naš suradnik“, a za Ivana Rodina da je tijekom rata bio osoba od ustaškog povjerenja. Spominje se kako je i odvjetnik Bjelovučić tražio da sâm bude saslušan

Drugo UDB-ino izvješće

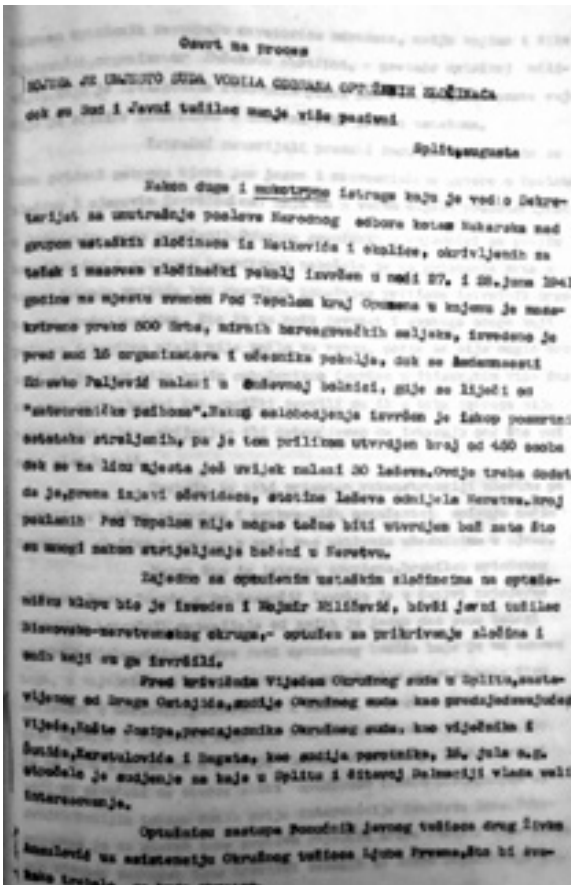
Preprata uhićenika na drugostupanjsku raspravu

u svojstvu svjedoka na okolnost da je optuženi Bruno Tomić s njim pio kavu upravo u vrijeme počinjenja zločina. Za

Bjelovučića se opet naglašava da je sudjelovao u interniranju pukovnije („puka“) jugoslavenske vojske i da je novac, materijale i oružje predao ustašama. Optužuje ga se da je poticao ljude neka idu u domobrane. Osvrću se i na svjedoka obrane **Milu Gutića** za kojega kažu da je, iako je Srbin, bio preko ustaških veza pušten iz zatvora, da je prešao na katoličanstvo, oženio sestru jednog od mjesnih ustaških dužnosnika i obavještajno radio za ustaše. Nadalje se opisuje više navodnih drugih pokušaja rodbine da mitom ili prijetnjom potaknu svjedoke da promijene iskaz. (Zanimljivo, ako je to sve UDB-a znala, zašto nije ništa poduzela?)

Spominje se da je optuženima **Augustinu i Veraji** za odvjetnika došao **Mile Vukosav** za kojega kažu da je bio predratni zakleti ustaša. Prema izvješću, na njegov nagovor i oni su povukli iskaze dane u istrazi. Izvješće naglašava da je odluka Vrhovnog suda NR Hrvatske izazvala ogorčenje kod „pozitivnih građana“ i Srba, pa da se priča i to kako su proces vodili ljudi s ustaškim idealima, da su sudci podmićeni, a treći su pak tvrdili kako je svemu krivo sudsko vijeće u Splitu koje nije pravilno vodilo postupak. Posebnu pozornost Izvješće posvećuje reakcijama mjesnih Srba koji izražavaju sumnju prema komunističkoj vlasti, a pojedinci poput **Jove Bojbaše** izjavljuju da će se prije kolektivno iseliti u Srbiju nego svakodnevno gledati zločince.

Primjećuje se da i „proustaški elementi“ prkose, izazivaju pa čak i prijete pojedinim članovima Partije. Zabilježeno je da je stanovita **Zora Vladimir** prijetila članovima obitelji **Vištica** iz koje su bili svjedoci optužbe, a za **Antu Kovačića** iz Opuzena se navodi da je na vijest o znatnom ublažavanju kazni vikao: „Dolaze naši, naša je pobjeda, živili naši!“ Prenosi se i izjava doušnika pred kojim

UDB-in osvrt na proces

Izvjeshće republičkoj UDB-i

je **Ivo Rodin** rekao da je na temelju njegova svjedočenja došlo do oslobađanja dijela osuđenika, da ga sada komunisti ne će dobro gledati, ali da ga nije briga. Izvješće navodi da je i odvjetnik Bjelovučić pred neimenovanim suradnikom izjavio kako je doživio veliku pobjedu, da je spasio naše ljude od sigurne smrti, te da ponovo ima volju za svoje zvanje.

Prema izvješću UDB-e **Mate Rebac** je govorio kako su mislili Srbi i komunisti da će sve nas Hrvate pozatvarati, no da nisu u tome uspjeli. **Martinu Jerkoviću** se pripisuje da je rekao kako su pušteni naši, ali da su nasmrtno isprebijani pa se sada moraju liječiti, te da je trebalo pobiti sve Srbe, ni mačka da ne ostane, pa ne bi do ovoga došlo. Za **Jakova Kettinija** se kaže da je neprijatelj današnjice i bivši oružnički poručnik te da je govorio kako su Srbi mislili izaći kao pobjednici i kako su optužili sve najbolje Hrvate, ali da su sada potulili glavu, a mi se smijemo. **Jure Taslak** je, prema izvješću UDB-e izjavio da srećom Božjom naši ljudi nisu stradali – neprijateljima našega hrvatskog naroda nije uspjelo da unište prave Hrvate. Ne ćemo više nikada dopustiti neprijateljima hrvatskog naroda da nas tuku i ubijaju.

Navodi se da su proustaški elementi u Metkoviću svečano dočekali oslobođene iz zatvora, da su priređivane svečane večere, a da se zbog uzbuđenja oko dočeka puštenih iz zatvora nije održao ni redoviti ples. Na već spomenutim večerama pred većim brojem ljudi povratnici iz zatvora su prema Izvješću na sva usta govorili protiv službenika SUP-a, tvrdeći da

su sve što su priznali u istrazi, priznali pod teškim mukama. Na kraju se prenosi razgovor između neimenovanog suradnika i **Brace Donellija** (on i Bruno Tomić su oženili dvije sestre), koji da je u razgovoru rekao kako je uhvaćena veza s jednim sudcem Vrhovnoga suda koji je bio sudac za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske i koji da je dosljedan Hrvat.⁵

Time završava navođenje reakcija Neretvana na ishod suđenja. Na samome kraju Izvješća se konstatira: „Svi pozitivni građani otvoreno reaguju, kao što je i prije istaknuto, groze se i protestiraju na ovako blagu presudu, a proustaški elementi prkose i izazivaju, a što sve skupa dovodi do međusobne netrpeljivosti i raspirivanja mržnje između Srba i Hrvata. Ovo je naročito došlo do izražaja prvih dana nakon njihovog puštanja i još traje iako se osjeća izvjesno popuštanje.”

Potpisnik ovog izvješća je nepoznat službenik UDB-e za načelnika Gašpara Bergama. Nedvojbeno je da je ovaj proces završio kao poraz UDB-e i jugokomunističkih struktura, a na radost Hrvata Neretve. Oni su htjeli više desetaka bivših ustaških dužnosnika i pripadnike ustaške milicije povezati sa zločinom Pod topolom koji se nesumnjivo jest dogodio, ali na koji način, u kojim razmjerima i u čijoj neposrednoj izvedbi, i dalje je nepoznato. Da je bilo ikakvih dokaza protiv konkretnih optuženika, kazne bi zasigurno bile znatno više. A da je u neretvanskom puku itko sumnjičio optuženike, njihova bi imena barem netko spomenuo, ako nikomu drugom, a ono Komisiji za ratne zločine.

5 Među sudcima Vrhovnog suda u ovom predmetu (br. K-186/1957-36), pored Vlade Ranogajca nalazimo još Dragutina Pavića, Marinka Djurića, Hrvoja Vukovića i Marijana Hiršla. Ako je izvješće UDB-e uopće točno, ostaje nepoznato, je li spomenuti sudac jedan od njih, ili se radi o kojem drugom sudcu Vrhovnog suda koji uopće nije bio član konkretnoga sudskog vijeća.

SJEĆANJE NA MARIJANA GABELICU

Ne računajući nekoliko kratkih i uglavnom suhoparnih bilježaka na zavičajnim portalima, smrt **Marijana Gabelice** (1940.–2023.) prošla je nezamijećeno. Dok se divi kojekakvim protuhama i hohštaplerima te slavi svoje kvislinge i časti svoje izdajice, Hrvatska, prema već ustaljenoj običaju, nije ni opazila da nas je u rujnu ove godine napustio taj bivši hrvatski politički uznik i u svoje doba poznati politički emigrant, novinar i publicist. Njezina šutnja – da parafraziramo misao kojom je **Matoš** ujesen 1908. na drugi svijet ispratio **Silvija Strahimira Kranjčevića** – logično slijedi iz činjenice da je toj nesretnoj zemlji zaslužni pokojnik posvetio cijeli svoj život.

Ne tek figurativno, nego u najdoslovnijem značenju te riječi: od dječaćkkih i mladenačkih zanosa u rodnoj Imotskoj krajini, preko robijanja na Svetome Gruru do dugih emigrantskih desetljeća, protkanih upornim radom – daka-ko nauštrb vlastite obitelji i njezine materijalne sigurnosti – i neprekidnim ideološko-političkim borbama, raščišćavanjima i polemikama koje su nerijetko bile tako oštre i nemilosrdne da se, opet matoševski, od njih samo u Hrvatskoj nije umiralo.

Pokopan je bez govora i talambasa, skoro krišom, na groblju svetoga Luke u rodnome Kamenu Mostu, napogled Imotskomu, a nešto opsežniji, premda ne puno informativniji nekrolog osvanuo je u zadarskome *Hrvatskome tjedniku*, jednoj od posljednjih oaza hrvatskoga novinstva u ovoj zemlji.

I ako je u tim uzgrednim bilješkama i kratkim nekrolozima išta kazano o njegovu životu, kazano je tek to da je bio u vodstvu Odbora za obranu hrvatskih boraca za slobodu i državnu neovisnost (**Zvonka i Julie Bušić, Slobodana Vlašića, Frane Pešuta i Zvonka Matanića**), koji su pred američkim sudom bili optuženi za otmicu zrakoplova u rujnu 1976. godine, pa je usput spomenuto kako o tome nešto ima u **Maruninoj** knjizi *Otmičari ispu-njena sna*, objavljenoj 1995., to jest u

Piše:

Tomislav JONJIĆ

vrijeme kad je njezin autor već naveliko tražio domovinska priznanja svoje inače neupitne književne veličine, a reputaciju razbarušena rebela i duhovita cinika odlučio zamijeniti posve suhoparnim i u svakom slučaju trećerazrednim državnim sinekuricama (zbog čega je od *Drine* – tako je, naime, u neka druga vremena nazvao svoju kćer, valjda u skladu s onom da je njezino ime njegov program – počeo sebi preko Matičina *Vijenca* nezaustavljivo utirati put prema glavnom odboru **Račanove** Partije koja se samodopadno zakamuflirala pod nazivom Stranke demokratskih promjena, odnosno prema *Goranovu proljeću* i lukovdolskim lovorikama).

Marijan Gabelica u mlađim danima

U vrijeme koje u toj knjizi opisuje Maruna, Marijana Gabelicu nisam poznavao – imao sam jedanaest-dvanaest godina, ni ne primirisašvi preko *plota Fenerjota*, a on je cijelo to vrijeme bio u emigraciji,

u Francuskoj i u Sjedinjenim Državama – ali mi se i kao djetetu činilo da otmicu zrakoplova i suđenje hrvatskim borcima doživljavam neposredno, jer je u to vrijeme **fra Boro Vlašić**, Slobodanov brat, bio kapelan u susjednoj franjevačkoj župi u Prološcu kod Imotskoga, pa su se moji roditelji, navlastito otac, družili i s njim i s tadašnjim župnikom **fra Antom Matićem**, kao i s većinom drugih svećenika u Imotskoj krajini. Naravno, ta *veza* je bila samo emocionalna: ni u kasnijim godinama, sve do slamanja Jugoslavije, nisam previše doznao niti znao o tim događajima, a ni danas ne znam dovoljno da bih se usudio uspoređivati dokumentarističku s literarnom vrijednošću Maruninih navodno dnevnčkih zapisa – jer njegova je reportaža u prvom redu književnost – zapisa koji su prepisivani naknadno i redigirani 1987. kad su se, izgleda, trebali pojaviti kao knjiga.

Zašto nisu, ne znam, ali je dosta lako uočiti da su pri tom prepisivanju i redigiranju donekle i mijenjani i prilagođavani, jer će i nevještije oko u njima mjestimice prepoznati odbljeske naknadne pameti. Osvanuli su osam godina kasnije: 1995., u posve drugim okolnostima, u neovisnoj i demokratskoj hrvatskoj državi, s predgovorom koji je (navodno u ljeto 1994.) povjeren **Josipu Šentiji**.

Je li, pak, taj graditelj **Tripalova** hrama i jedan iz plejade **Krležinih** adoranata izabran kao autentičan tumač ondašnjih emigrantskih previranja, kao povjesničar koji je prostudirao barem novinske članke što su se bavili otmicom i njezinim posljedicama, ili je angažiran kao znalac američkoga pravosudnoga sustava koji će čitatelju objasniti procesna pravila po kojima je suđeno hrvatskim optuženicima, lako je zaključiti. Jer, Šentija nikad nije bio baš ništa od svega toga, ali je zato svoju minimalističku zadaću obavio uzorno, nudeći novi alibi onim hrvatskim krugovima koji su 1976. bili tako spremni prelomiti štap nad otmičarima; i utirući svojim predgovorom pute **Jakši Kušanu** koji će ne-

koliko godina kasnije u svojim uspomenama iz 2000. (*Bitka za Novu Hrvatsku*) – uz dlaku činjenicama i bez ikakva dokaza, ali zato s podmuklim aluzijama – ponoviti ono što je u *Novoj Hrvatskoj* i drugdje trubio četvrt desetljeća ranije: da je otmica teško pogodila „demokratsku legitimaciju hrvatske borbe“ i da su „mnoge pametne inicijative“ – ne zna se koje i kakve (ako se ne misli na podoknice **Milovanu Đilasu** i tzv. beogradskoj opoziciji koja se je domalo iščahurila uglavnom u šubarama) – „bačene godinama unatrag“; ukratko da je cijeli pothvat imao „katastrofalne posljedice ne samo za neposredne sudionike već i za cijelu emigraciju“ (str. 116.).

Ljubitelji povijesnih analogija možda će se sjetiti, da su se sličnim mudrolijama besprizornici razmetali i nad rakovičkom rakom **Eugena Kvaaternika** i njegovih drugova. Njega i njih pamtimo, za mudrace na protivnoj strani odavno nitko i ne zna da su postojali. Iz povijesne je perspektive jasno da je sudbina dala za pravo rakovičkim ustanicima koji su bili i ostali uzor brojnim hrvatskim naraštajima, a tako bi – čini se već danas – hrvatska povijesna tezulja mogla prevagnuti i kod otmice zrakoplova iz 1976. godine: bez ikakve je sumnje uzvišenije nasljedovati ondašnje otmičare nego njihove kritičare.

A u svom je tekstu Maruna – pored mjestimičnih zajedljivih opazaka – ponudio uglavnom simpatičan Marijanov *croquis*, priznajući mu neumoran rad, eksplozivnost i kremenitu ustrajnost. Reklo bi se da su se tih tjedana njih dvojica bili zbližili, a i u domovinu su se obojica vratili približno u isto vrijeme: Maruna na čelo Hrvatske matice iseljenika, Marijan na marginu. Nema sumnje, obojica su doživjela strahovito teško razočaranje hrvatskom stvarnošću nakon oslobođenja tisuću devetsto devedesetih – kao da su u tome bili sami! – no očividno je da su na nj oni – i Marijan i otmičari – odgovorili na jedan, a Maruna na posve drugi način. Je li on na samrtnoj postelji bio zadovoljan svojim

S Brunom Bušićem u Parizu

izborom, ja ne znam; no da je Gabelica usprkos svim silnim frustracijama bio zadovoljan svojim, bio bih spreman jamčiti: njegovu je tvrdoglavost obilježavala i nespremnost da se prijeđu granice koje se ne smiju prijeći. Jedna od njih je i ta, da se krvniku i kvislingu nikad, ni po koju cijenu i s nikakvim izgovorima, ne smije dati izlika za zločin i alibi za izdaju.

Svođenje, pak, Marijana Gabelice samo na rujan 1976. i na suđenje koje je uslijedilo, kao što je to učinjeno u spomenutim posmrtnim bilješkama, znači drastično reduciranje njegove političke i životne borbe iz koje su tako, najvjerojatnije nehotice, amputirana dva burna desetljeća u kojima su i on i bliski mu prijatelj i suradnik **Rudolf Arapović** (1937.–2007.) i još niz drugih hrvatskih političkih emigranata, u novim europskim i svjetskim okolnostima tražili nove puteve za postignuće hrvatske slobode. Ne uvijek na isti način i ne uvijek kao ljudi koji o svemu misle isto, ali uvijek kao lojalni suradnici kojima je slobodna i neovisna hrvatska država jedini cilj vrijedan svakog života i svake žrtve.

Istini za volju, ni ta događanja ni intelektualna i ideološka previranja u tome krugu – dovoljno mladom da više ne bije sve one bitke koje su su bile do svibnja 1945., a dovoljno starom da s roditelj-

skog ognjišta ponese žar sjećanja na hrvatsku državu i samoprijegor onih koji su padali za nju – nije lako rekonstruirati, ali nekoliko novina i časopisa te stotine novinskih i publicističkih tekstova koji su u tom žarištu nastali, zorno pokazuju kojim se sve stazama htjelo doći od hrvatske državne neovisnosti: od prividnog koketiranja sa socijaldemokratskom ljevicom, koje će i zbog naivnoga, skoro bezuvjetnog *atlantizma* staroga emigrantskog naraštaja i zbog djelovanja jugoslavenskih i nejugoslavenskih agenata dovesti do potvora za prosovjetsku orijentaciju (čime se je uostalom – ne valja to zaboraviti – pokušavalo kompromitirati i **Bruna Bušića** /1939.–1978./ i nešto stari-

jega **Kazimira Katalinića** /1927.–2018./ i mnoge druge), preko zajedničkog otkrivanja **Ivana Oršanića** (1904.–1968.), njegove koncepcije *integralne slobode* i njegove Hrvatske republikanske stranke koja je nudila organsku sintezu tradicije i baštine s jedne, a novih strujanja s druge strane, ostajući otvorena i za oružanu, revolucionarnu borbu za slobodu; do određenog stapanja s dijelom proljećarskoga emigrantskog vala te *duha Lunda* i pokretanja *Hrvatskoga lista*.

U tom smislu se dodir te skupine s republikancima na čelu s Oršanićevim nasljednikom **dr. Ivom Korskyom** (1918.–2004.) i njegovim suradnicima čini jednom od intelektualno najintranjnih i najpoticajnijih epizoda poratnoga hrvatskog emigrantskog djelovanja. Nadajmo se kako će buduća istraživanja rasvijetliti razloge njihova razlaza – izraženijega kod Gabelice nego kod Arapovića – razlaza koji, dakako, nije rezultirao neprijateljstvom, ali je možda poučan i u naše doba, kad se mnogima – i onima koji su *dotepec* u hrvatsku nacionalnu borbu, a i onima koji su se od nje možda umorili – čini kako je ulazak u hrvatsku budućnost moguć samo putem nekakva *ideološkog moratorija*.

Jer uostalom, nijedan argument koji u domovini tomu u prilog slušamo ovih godina, nije nov niti originalan; sve smo

Gabeličine napomene za pismo autoru ovog nekrologa

ih čuli u davnim šezdesetima i sedamdesetima prošloga stoljeća (a njihovo nizanje započelo je zapravo već slomom Nezavisne Države Hrvatske), sve su ih ponavljali i varirali i mudriji i manje mudri, ali – nijedan nije izdržao kušnju vremena. Jasno je i zašto: „povijest se ne briše“, kao što je istaknuo Oršanić u naslovu svoga znamenitog članka, objavljenog 1951., u prvom broju stranačkoga časopisa *Republike Hrvatske* – za moj ukus najvažnije ideološke tribine poratne hrvatske emigracije – niti se može preskočiti i zaobići.

Zorno o tome govori i životopis spomenutoga Marijanova prijatelja i suradnika Arapovića: stotine je stranica on napisao kritizirajući preostale *ustaške* emigrantske sentimente, polemizirajući pritom i osobno i krvavo, među

ostalima, i s bivšim ministrom i kasnijim prvakom jednoga krila Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta, **dr. Vjekoslavom Vrančićem** (1904.–1990.), a onda je – samo naizgled paradoksalno – u posljednjoj fazi života shvatio kako je politički nužno razbistriti polazišta, pa je zadnje desetljeće svog života posvetio domovinskom (formalno: washingtonskom) pritisku upravo Vrančićevih knjiga. Vrančićevih, jer je Vrančić faktografski uvjerljivo, stilski uzorno i intelektualno superiorno ponudio više od uspomena: ponudio je objašnjenje zašto je i kako njegov naraštaj u ondašnjim svjetskim ideološkim burama i olujama stvarao i branio Državu. Jer: čak i kad bismo mi to htjeli, povijest se ne briše niti se može preskočiti i zaobići.

U tom kontekstu, mislim, treba čitati i tumačiti članke koje je pisao odnosno novine i časopise koje je pokretao krug kojemu je pripadao Marijan Gabelica. No, usprkos tomu, i sâm držim kako su upravo rujanski događaji 1976. odnosno kasnije suđenje *otmičarima* duboko i trajno obilježili njegov život. On je o tome pripovijedao nerado i šturo – ta konspirativnost očito nije bila posljedica samo višedesetljetnoga emigrantskog iskustva, nego je zacijelo izvirala i iz nemilosrdnosti američkih propisa – ali je i to bilo dostatno da se shvati kako nije bilo slučajno ni ishitreno ono pritvorsko pismo Zvonka Bušića od 22. rujna 1976., kojim se osnivanje odbora za obranu *otmičara* povjerava Marijanu Gabelici, a uza nj još i predsjedniku Izvršnog odbora Hrvatskoga narodnog vijeća **Jan-ku Skrbinu**, hercegovačkom franjevcu **fra Mladenu Čuvalu**, čovjeku kojega je Marijan iznimno cijenio, te Zvonkovej sestri **Zdravki Bušić-Logarušić**.

Nije bilo dovoljno što se je taj odbor našao pred nemogućom zadaćom – obraniti one koji su unaprijed osuđeni, i pozornost svjetske javnosti skrenuti na pravo naroda kojemu su baš svi odricali ikakva prava, čak i pravo da bude narod – nego ga je trebalo po svaku cijenu kompromitirati, jer: medijski odjek čina bio je veći od odjeka svih drugih hrvatskih emigrantskih pothvata, a mobilizacija hrvatskog iseljeničtva impresivna i dirljiva. Naravno, klevetničke denuncijacije – i među Hrvatima je bilo onih koji su rado upadali u udbaške i uopće tuđinske zamke – brzo su razobličene. I američke su savezne vlasti potvrdile pravnu i moralnu besprijeekornost djelovanja Odbora, ali: ožiljci su ostali. O njima je rječito govorila činjenica da je Marijan izbjegavao o tome potanje govoriti, pa sam se i ja – svoj silnoj znatiželji usprkos – zadovoljavao njegovim kratkim i fragmentarnim usmenim objašnjenjima te preslikom jednoga iznimno opširnog pisma koje je uputio tada još utamničenu Zvonku Bušiću, pišući mu sa svim obzirima prema činjenici da je Zvonko i dalje iza rešetaka, ali upućenijima usprkos tomu rješavajući neke nedoumice.

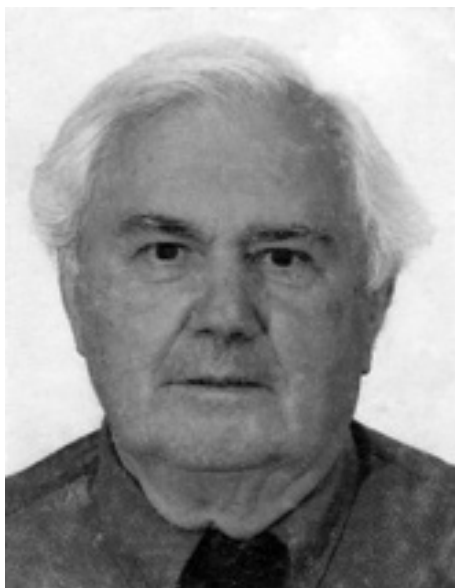
Ipak, ustezao sam se o tome pitati i samoga Zvonka, kasnije, kad je izišao iz

zatvora i vratio se u domovinu. Naivno sam se nadao da će za to biti vremena. Nije mi padalo na pamet da se Zvonku nakon uzničkih desetljeća tako silno žuri. A da ne uvrijedim Marijana, nisam se usudio Zvonka pitati ni za komentar jedne davne (1992.) i naizgled uzgredne – ali višekratno ponovljene, dakle: neupitno važne – Marijanove opaske, prema kojoj Bruno Bušić zapravo i ne bi bio glavni, a svakako ne jedini autor dokumenata koji su na zahtjev otmičara kao letak bacani nad New Yorkom, Chicagom, Montrealom, Londonom i Parizom („Deklaracija Glavnog sjedišta hrvatskih osloboditeljskih snaga“), odnosno letka koji su sami otmičari htjeli baciti nad Zagrebom i hodočasničkim mnoštvom u Solinu („Poziv na dostojanstvo i slobodu“) te na koncu dokumenta čije su objavljivanje u velikome američkom tisku postigli („Appeal to the American People“, „Poziv američkom narodu“).

Autorstvo tih dokumenata – pokazuje to i Maruna u svojoj knjizi – itekako je zanimalo američki sud, dakle i američke (a naravno i jugoslavenske) vlasti, no – svi su ostali kratkih ruku. Zvonko je, poput srednjovjekovnog viteza, odlučio preuzeti odgovornost za sve, ali je, politički mudro, glavno autorstvo „Deklaracije Glavnog sjedišta hrvatskih osloboditeljskih snaga“ pripisao skupini istomišljenika u Zagrebu (Maruna, str. 110.-111., 118., 119., 121.-124.). Priznao je da je tekstu tog dokumenta pridonio i sâm (Maruna, str. 104.), kako ne bi izgledao kao oruđe u tuđim rukama, ali u odnosu na spominjanje te domovinske skupine važnije od toga bilo je pokazati da postoji živa veza između domovine i otmičara; da oni zapravo izvršavaju volju svog naroda. Na tužiteljska, pak, i sudačka nasrtanja o imenima tih domovinskih suradnika, odgovarao je kako ih ne će odati ni po koju cijenu, jer: te bi ljude u Jugoslaviji čekala smrt ili teška i dugotrajna tamnica.

Zacijelo poput mnogih, ili čak većine drugih, iskusni je **Ante Ciliga**, kako piše Maruna (128.) vjerovao da je Bruno Bušić napisao i „Deklaraciju“ i „Poziv na dostojanstvo i slobodu“, a Šentija je u svome napatku za oprezno pristupanje potencijalno pogubnu apsolutno i be-

zuvjetno protujugoslavenskom gradivu učeno zaključio kako bi „svatko tko imalo pozna stil i ideje Bruna Bušića“ zaključio „da bi on mogao biti autor navedenih proglaš“ (Maruna, str. 11.). Omaklo mu se time priznanje da krivo misli kako su „ideje Bruna Bušića“ samo Bušićeve ideje, i usput je blefirao da iz (valjda engleskog) prijevoda „Deklaracije“ razaznaje Bušićev stil (što bi odgovaralo intelektualnoj uvjerljivosti tzv. grafološkog vještačenja fotografije tobožnjega **Cesarčeva** napisa čavlom na ožbukanu zidu iz srpnja 1941., zapravo poratnog falsifikata nastalog za potrebe svjetlanja *antifašističkog* obraza ovdašnjega kvislinškog naraštaja, koji je – potisnut od korita i jasala – odjednom oćutio potrebu makar izmišljotinama uzveličati hrvatski prinos obnovi Jugoslavije i tzv. Revoluciji).

Marijan Gabelica u posljednjim godinama života

Što je, dakle, s tim *otmičarskim* dokumentima? Prva su dva već uvrštenjem u prvo izdanje Bušićevih sabranih djela (*Jedino Hrvatska!*, 1983.) kanonizirana kao njegova (premda, eto, i oko toga ima nekakvih nedoumica, dometaka i napomena), a i Maruna je barem „Poziv na dostojanstvo i slobodu“ bio sklon pripisati Brunu Bušiću (str. 81.). No, petnaestak godina kasnije, pozivajući se na Zvonkovo svjedočenje, **Anđelko je Mijatović** (*Bruno Bušić. Prilog istraživanju života i djelovanja /1939.-1978./*, 2010.,

str. 168.), ustvrdio kako su „Deklaraciju Glavnog sjedišta hrvatskih osloboditeljskih snaga“ i „Poziv na dostojanstvo i slobodu“ u Njemačkoj, nekoliko mjeseci prije otmice, redigirali Bruno i Zvonko Bušić. S druge pak strane **Julie Bušić** u svojoj sjajnoj, u svakom pogledu izvan-serijskoj prozi *Ljubavnici i luđaci*, opisuje kako je Bruno uz Zvonkovu asistenciju pisao „letak koji će se upotrijebiti u slučaju medijskog događaja“ odnosno „dokument“ koji je upravo ona imala prevesti na engleski, pa je to i učinila, a imala je prigodu čitati i nečiji prijevod tog teksta na francuski (VII. izdanje, str. 267.-268., 270., 272., 273.).

Iz podudarnosti svjedočenja moglo bi se smatrati da je autorstvo barem glavnih crta „Deklaracije“ raščišćeno. No, možda i nije sasvim tako, jer će u tom kontekstu ipak trebati objasniti, zašto je onda Bruno Bušić negdje u listopadu 1976. pisao Marijanu Gabelici, da mu prijevod „Deklaracije“ na hrvatski „unatoč stilskim i gramatičkim neusklađenostima“ djeluje dosta dobro“. (Arapović, *Bruno Bušić*, str. 72.) Zašto bi naime on – ako je doista glavni autor teksta i (samostalno ili sa Zvonkom) redaktor njegove završne verzije – o „Deklaraciji“ sudio na temelju njezina hrvatskog prijevoda, a ne izvornika? Može li se sve objasniti razlozima konspiracije – bojazni da će njegovo pismo Gabelici pasti u ruke američkim vlastima – i nije li ipak logičnije da bi se engleski prijevod uspoređivao s izvornikom, a ne s njegovim prijevodom natrag na hrvatski?

Nije li to potvrda da je posrijedi dokument kojemu Bruno Bušić i nije dao završni oblik? A podjednako je nejasno – ali i zbog njegovih bezrezervnih pohvala tom tekstu ipak izvjesno – je li pero Bruna Bušića imalo glavnu ulogu i u nastanku „Poziva na dostojanstvo i slobodu“. No, što je s trećim dokumentom: „Pozivom američkom narodu“ („Appeal to the American People“)? Nije on manje zanimljiv i važan, a i njega je Julie Bušić čitala prije otmice zrakoplova: iz njezina je teksta posve očito, da je to onaj „dodatni letak, koji je napisao jedan njegov [Zvonkov] prijatelj“ (str. 281.). I on je itekako zanimao sud, i čike u kožnatim mantilima.

APPEAL TO THE AMERICAN PEOPLE

The American people, in 1776, proclaimed in the Declaration of Independence that every nation has a right to national self-determination and freedom, and this declaration, which inspired later the principles of the French Revolution in their formulation of the "Declaration of the Rights of Man," has served as a model, to many other nations throughout the years, which have striven to free themselves from colonialism or imperialist forces.

One can truly say that world decolonization began when the original 13 colonies proclaimed independence from Great Britain. Later, Woodrow Wilson perpetuated this guiding principle in American policy, stating his support of national self-determination of nations at the Versailles Peace Conference in 1919, a position that America, in 1945, in the Atlantic Charter, continued to support and honor.

According to various persons in influential government positions, this philosophy continues, theoretically, to be adhered to in questions of American policy. The Secretary of State, Henry Kissinger, stated recently, as quoted in *The New York Times*, April 28, 1976, that "there can be no doubt that the United States remains committed to the principles of its Declaration of Independence. We support self-determination."

These are the guiding principles included in the United Nations Charter, and provide the basis upon which the policies of the United Nations should rest.

At the 15th anniversary convention of the United Nations, this declaration, which succinctly defined and formulated the inalienable right of national self-determination, was unanimously accepted. In principle, the inalienable right of nations who are legitimately entitled to, but denied, self-determination, is upheld, even to the extent that an armed resistance is necessary.

Unfortunately, memorandums sent all over the world reporting of the unbearable economic, cultural, and political exploitation in Croatia were, for the most part, ignored.

Recently, however, the State Department replied to one of these (the reply read that the United States would in the future support and respect that "integrity and unity of the state of Yugoslavia").

We have also been informed that Secretary of State Henry Kissinger sent a letter, with these same contents, to Yugoslavia. This letter was read aloud before the Yugoslav Parliament, providing this artificial government with additional support in the continuation of its oppressive policies, which are the epitome of "Great Serbianism," totalitarianism, racism, and Nazi terror.

Thus, the United States supports the colonialist enslavement of the non-Serbian nations within Yugoslavia. An ugly paradox arises then one realizes that the theoretical and practical applications of American support for self-determination are in direct opposition to one another.

Democratic and Communist countries alike, or more accurately, their governments, often justify the use of force upon smaller nations with the same terminology, even utilizing the identical terminology of Hitler, Mussolini, and other Nazi ideologues and theoreticians.

It is difficult to criticize many American politicians, and especially the American people, for the fact that official U.S. policy shows no awareness of or sympathy for the desires of small, oppressed nations. This is quite clear and comprehensible to those who have an understanding of American history, since America, in her entire 200-year history, has never once experienced any form of national problems, problems which Europe and other parts of the world have known and continue to encounter.

As one illustration, which all who are familiar with the exact situation in Yugoslavia can comprehend, let us make an interesting and instructive analogy.

Yugoslavia, or Yugoslavia, South Slavia, is a product of the forced consolidation, created by the Big Powers, of the southern Slav nations: Croats, Serbs, Slovenians, Macedonians, and Montenegrins, and thus, is the quintessence of terror, a continuing ideological and exponential hoax.

If the formation of South Slavia has solved the problems between the southern Slav nations, and created an "historical ideal" through this forced consolidation, why should not the Big Powers follow this glowing example, forming, in the Middle East, as in South Slavia, a purportedly voluntary union of Syrians, Palestinians, Jews, Jordanians, Libyans, and Egyptians?

Through the creation of a unified state, the Middle East section of the State Department would, then, to avoid further headaches in this area, simply appoint one of these nations as the ruling force, (as the Serbs are in South Slavia), with supreme authority over all the other nations, and supply this chosen nation with all the weapons necessary to defend the new state from any opposition, or to impose its will on the others.

This ludicrous idea would find no support from any faction of government whatsoever, but, nevertheless, total support for South Slavia is often all too apparent. If South Slavia is not a criminal and political abomination, then the Middle East State would be even less.

We decided to undertake this particular action for many reasons. First, our goal was to present an accurate picture of the brutal oppression taking place in Yugoslavia. When the eventual spring against Serbian imperialism begins, the American people will not, then, allow themselves to be further manipulated regarding the justifications of such an occurrence. Next, we decided on this method in order to illustrate the idea that there indeed exist solid values that the preservation of a bloody, totalitarianistic, and imperialistic creation, is less important or necessary than the freedom of other nations!

Croatians have optimistically attempted, many times, to effect legal changes in the oppressive political climate of Yugoslavia. Stjepan Radich, founder of the Croatian Peasant Party and a confirmed pacifist, was assassinated in the Yugoslav Parliament in 1928. In the spring of 1971, the Croatian Communist Central Committee, headed by Miko Tripalo and Dr. Stjepan Dapcevic Kuruc, were, with the full support of Washington and Moscow, purged militarily from power by the Belgrade government.

Thousands and thousands of Croats were imprisoned, without even attempting to calculate the number who emigrated as a result.

We hold no illusions that Serbian imperialism will allow (as imperialism by its very nature prohibits) that the Croatian national self-determination we hold no illusions that it shall understand in the future, as it was failed in the past, any methods of resistance including those it is self-employed in the occupation of Croatia and in the maintenance of this occupation.

The final question which comes to mind is then: Why was an American aircraft taken? The United States has systematically provided the Belgrade regime with billions of dollars of economic and military aid, as outright gifts, regardless of the fact that Yugoslavia is a multinational state, and the weapons intended to prevent outside invasion would not, in the event of internal unrest, be used against a foreign aggressor.

The point to be made here, obviously, is not to conclusively define "terrorism," an impossible and unnecessary task, but, rather, to explain the ultimate necessity for our extreme decision and to ask others to judge this decision objectively and unemotionally.

We must remember that today's "terrorists" are often tomorrow's policymakers, having participated in the formation of a new, independent state. Such was the position of the supporters of the Declaration of Independence, after the American colonies were freed

from British subjugation. Thus, the successful outcome to be "terrorists," but, upon success, are counted by all governments. With this reality happening dependently from one day to the next, an ethical and moral resolution led for so-called "terrorist" acts is necessarily irrational.

Illegal actions against a government take place in every country, regardless of the governmental system. However, where a possibility for constructive change through legal channels exists, a forum for discussion, and an opportunity to publicize one's dissatisfaction, violence, and terror is rarely condoned, and gross practices, violence under such conditions rarely occur as popular bases of support. Thus, fringe groups such as the SLA, the New World Liberation Front, or the Red Guerrilla Family may succeed in getting publicity, but fail even to recruit enough members or sympathize to realize their aims.

In countries where no opportunity for democratic change, peaceful lobbying, or publication of one's views exists, another method must necessarily be utilized. Jean McVie, winner of the Nobel Peace Prize, expressed this idea well:

"If oppression amounts to genocide... people are entitled to fight back. The framers of the Universal Declaration of Human Rights recognized that, in the Declaration, they pointed out that unless human rights are protected under the rule of law, people will be driven to violence."

Aware of the fact that violence, even when justified, still inspires fear and reaction in some of the populace, we shall use as little violence as possible to achieve our demands. As these demands are quite easily fulfilled and involve nothing more than disseminating accurate information, all should run smoothly and come to a satisfactory conclusion. If our goal is accomplished, we gladly accept all punishment and consider these ideals worthy of suffering for. The failure of our demands to be met would result in actions which would rightly be not on our consciences, but on those of the people in a position to meet such brutal demands.

We have undertaken this action in the utmost seriousness, conscious for all its possible consequences and far-reaching effect on world peace.

viranjima u hrvatskoj emigraciji, molio sam ga – ni sâm ne znam koliko puta usmeno, a barem tri puta pismeno – da napiše uspomene, makar tako da odredi neka se one ne objavljuju dulji niz godina iza autorove smrti.

Nije se radilo samo o očuvanju spomenutih njegovih tvrdnji o autorstvu otmičarskih dokumenata, nego uopće o narodnoj potrebi da ljudi koji su sudjelovali u javnome životu svoje uspomene ostave budućim naraštajima. K tome, držao sam do njegovih intelektualnih sposobnosti i bio zahvalan na stotinama rijetkih knjiga i časopisa koje mi je darovao tijekom više od tri desetljeća – jer je Marijan Gabelica usprkos nedostatku formalne naobrazbe bio jedan od onih hrvatskih boraca kojima pristoji atribut nezajažljiva čitača i bezobzirna razmišljača – i vjerovao sam kako bi te uspomene mogle biti važan prinos hrvatskoj političkoj povijesti.

Bojim se, nažalost, da su te moje molbe ostale uzaludne. Razočaranje hrvatskom zbiljom, a zacijelo i frustracija zbog izostanka priznanja za njegov doprinos emigrantskoj borbi – u Hrvatskoj su od 1990. do danas bili i ostali na cije-ni samo oni emigranti koje se je moglo upotrijebiti za vlastitu političku promociju; nikad nije bilo dovoljno skromnosti i dovoljno mudrosti da se zaslužnima odaju barem simbolična priznanja – odveli su ga u studij drugih tema, o kojima je jedva pristao za ovaj časopis napisati članak „Urota tvoraca ‘novoga svjetskog poretka’“, objavljen u dva dijela u ljeto 1997. godine. Moje pozive da nastavi suradnjom uspješno je otklanjao, sve snažnije se okrećući molitvi i kontemplaciji odnosno Svetom Pismu i Katoličkoj crkvi, nalazeći da je ona zadnja crta obrane njegova dostojanstva i njegova zapadnjaštva, sve naglašenijeg u svijetu u kojem je suvremeni konzumeristički Zapad tako jeftino i nemilosrdno proigrao sve ideale zapadnog čovjeka. Na koncu: nisam ga vidio mjesecima, ali sam siguran da je u tom uvjerenju otišao na drugi svijet...

Apel američkom narodu iz rujna 1976.: djelo Marijana Gabelice

Premda je Zvonko pred sudom tvrdio kako je on strojem „otipkao“ taj „Apel“ (Maruna, str. 103.), jasno je da je time htio kazati da ga je prepisao. Njegov prijatelj koji ga je napisao bio je, prema svemu sudeći – Marijan Gabelica.

Štoviše, ne želeći da se to pitanje poteže za njegova života, on je u četiri oka ustvrdio kako je u znatnoj mjeri sudjelovao i u nastanku prvih dvaju dokumenata, dok je treći („Apel“) „skoro u cijelosti“ njegovo djelo, u koje su ugrađene još i neke misli i formulacije koje je prethodno razradio s Arapovićem. Sve u dogovoru s Brunom i Zvonkom, jer: Gabelica (i Arapović) već godinama

žive u Americi, pa će bolje pogoditi način na koji se treba obratiti američkom čitatelju.

Sada, kad je Svevišnji pozvao Marijana k sebi, vrijeme je da objavim tu njegovu tvrdnju (koja, dakako, u novome svjetlu prikazuje i njegovu ulogu u cijelome tom pothvatu).

Ne znam, je li ju povjerio još komu – i mogu li ju potvrditi još živi akteri tih povijesnih događaja – ali znam da sam ja želio ne ostati jedinim svjedokom te se tako pretvoriti u svojevrstnog jamca u stvari u kojoj uopće ne mogu jamčiti. I zbog toga, ali i zbog Marijanova sudjelovanja u spomenutim važnim i zanimljivim idejnim i političkim pre-

IN DIESER AUSGABE

Anlässlich des Internationalen Tages der Menschenrechte (10. Dezember) hielt der Zagreber Weihbischof **Msgr. Ivan Šaško** eine Predigt auf dem umgepflügten Friedhof kroatischer Soldaten aus dem Zweiten Weltkrieg auf dem Zagreber Zentralfriedhof. Bereits im Sommer 1945 zerstörten die jugoslawischen kommunistischen Behörden systematisch die Friedhöfe ihrer Kriegsgegner im gesamten damaligen Jugoslawien. Während jedoch die Bundesrepublik Deutschland die Friedhöfe deutscher Soldaten wiederherstellen durfte, verbieten die kroatischen Behörden bis heute die Restaurierung von Friedhöfen und die Aufstellung von Denkmälern für kroatische Soldaten. Darüber hinaus erklärt der Präsident des Zagreber Stadtparlaments, **Joško Klisović**, Mitglied der reformierten kommunistischen Partei (Sozialdemokratische Partei Kroatiens), offen, dass diese Erneuerung dort ausgeschlossen ist, wo die reformierten Kommunisten an der Macht sind.

*

Ivan Vukić berichtet über die Exhumierung kroatischer Soldaten und Zivilisten, die im April 1945 in Gospić getötet wurden, unmittelbar nach dem Einmarsch der jugoslawischen Armee in die Stadt. Über das Ausmaß dieses Verbrechens und die Tatsache, dass die jugoslawischen Behörden über einem der Massengräber eine öffentliche Toilette errichteten, wurde auf diesen Seiten bereits berichtet. Die jüngsten Ausgrabungen, die zwischen 2021 und 2023 dreimal durchgeführt wurden, führten zur Exhumierung von mindestens 253

Opfern. Niemand wurde jemals für das Verbrechen zur Rechenschaft gezogen, und die jugoslawische Armee wird bis heute als „Befreiungsarmee“ gefeiert, obwohl sie erneut 1991 unter demselben Namen und mit denselben Symbolen aufbrach, um die Stadt und ganz Kroatien zu zerstören.

geschrieben, die die Kroaten jahrzehntelang mit Waffen und Gefängnissen verfolgten. Wieder einmal werden kroatische Lieder und kroatische Nationalsymbole verboten, unerwünschte Daten aus dem Kalender gestrichen. Deshalb appelliert der Autor an die staatlichen Behörden, sich wieder auf eigene Füße zu stellen und Mut und Würde zu zeigen.

*

Zagreb-Stadtmitt: Jelacic-Platz um 1880

*

Der Text von **Alfred Obranić** problematisiert die Haltung des heutigen kroatischen Staates gegenüber denjenigen, die gegen ihn gekämpft haben. Während die Kämpfer für den kroatischen Staat, für Freiheit, Unabhängigkeit und Demokratie als Nationalisten und Chauvinisten stigmatisiert werden, werden auf Staatskosten Denkmäler errichtet und Lobreden auf die jugoslawischen Bolschewiken und andere

Zvonimir Jonjić schreibt über ein verwässertes Christentum, das gerne mit großen Begriffen wie Liebe und Barmherzigkeit, Recht und Freiheit prahlt, sich aber in Wirklichkeit von der christlichen Moral und der Idee des Guten entfernt. Indem es sich die vermeintlich orthodoxe Auslegung des Evangeliums zu eigen macht, betet es in Wirklichkeit einen von Menschen erfundenen Gott an und nicht den Gott, der den Menschen geschaffen hat. Deshalb entsteht im Schoß der westlichen „Kultur des Todes“ eine Welt ohne Religion und ohne Nationen, d.h. der moderne *Gottesmensch*, der Proletarier ohne Identität und ohne Moral.

*

Das jugoslawische kommunistische Regime war natürlich bestrebt, eine totalitäre Kontrolle über alle Bereiche der Gesellschaft auszuüben. Der Sport ist einer der Bereiche, dem die Kommunisten große Aufmerksamkeit schenkten. In dieser Ausgabe schreibt **Darko Utovac** über die Versuche und Methoden, die Kontrolle über Sportvereine im Neretva-Tal zu etablieren.

IN THIS ISSUE

In connection with International Human Rights Day (December 10th), Auxiliary Bishop of Zagreb, **Monsignor Ivan Šaško**, delivered a sermon at the re-plowed cemetery of Croatian soldiers from World War II at the central cemetery in Zagreb. Communist authorities in Yugoslavia had systematically destroyed the cemeteries of their wartime opponents throughout Yugoslavia as early as the summer of 1945.

While the Federal Republic of Germany was allowed to restore the cemeteries of German soldiers, the current Croatian authorities continue to prohibit the restoration of cemeteries and the erection of monuments to Croatian soldiers. Furthermore, the president of the Zagreb City Assembly, **Joško Klisović**, a member of the reformed communist party (Social Democratic Party of Croatia), openly declares that such restoration is excluded where reformed communists are in power.

public restroom over one of the mass graves. The latest excavations, conducted three times between 2021 and 2023, have led to the exhumation of at least 253 victims. No one has ever been held accountable for the crime, and the Yugoslav army is still celebrated today as a “liberating” force, despite the fact that under the same name and symbols, it embarked on the destruction of the town and all of Croatia in 1991.

Zagreb: old cathedral before the earthquake 1880

decades. Croatian songs are once again banned, Croatian national symbols are prohibited, and inconvenient dates are removed from calendars. Therefore, the author appeals to the state authorities to stand up and show courage and dignity.

*

Zvonimir Jonjić writes about a diluted Christianity that likes to showcase grand concepts of love and mercy, rights and freedom while actually avoiding Christian morality and the idea of Good. By purportedly claiming a right interpretation of the Gospel, it essentially worships a god invented by humans, not the God who created humanity. Thus, in the embrace of the Western „culture of death“, a world is born without faith and nations, creating a modern

god-human, a proletarian without identity and without morals.

*

Ivan Vukić brings a report on the exhumation of Croatian soldiers and civilians massacred in Gospić in April 1945, immediately after the entry of the Yugoslav army into the town. These pages have already covered the extent of that crime as well as the fact that Yugoslav authorities erected a

Alfred Obranić's text problematizes the current Croatian state's attitude towards those who fought against it. While fighters for the Croatian state, freedom, independence, and democracy are stigmatized as nationalists and chauvinists, monuments are erected and praise is written at the state's expense for Yugoslav Bolsheviks and others who, with weapons and imprisonment, persecuted Croats for

The Yugoslav communist regime, naturally, sought to establish totalitarian control over every segment of society. Sports was one of the areas to which the communists paid significant attention. In this issue, **Darko Utovac** writes about the attempts and methods used to establish control over sports clubs in the Neretva Valley.

- 137 -

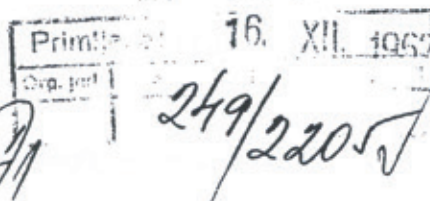
RSUP SRH ZAGREB
SLUŽBA DRŽAVNE SIGURNOSTI
CENTAR - SPLIT

Split, 13. XII 1967. god.

Izvor: Saradnik

Informacija broj 366

NEPRIJATELJSKA DJELATNOST
EMIGRANTA GABELICA MARIJA
NA.-

U augustu mj. ove godine orjentisali smo saradnika "Danka" da podržava i dalje pismene kontakte sa emigrantom GABELICA MARIJANOM, upraviteljem "Vjesnika ujedinjenih Hrvata Amerike".

Dana 19. XI ove godine Gabelica je odgovorio na jedno - "Dankovo" pismo u kojem iznosi da je upoznat sa neuspjehom akcije "Brijeg", on se zgraža nad time i tvrdi da je Cindrić, koji je ubačen u zemlju, uhapšen kao žrtva akcije UDB-e. Ističe potrebu da tim povodom treba otkriti špijuna u redovima emigracije i sa njime nemilosrdno obračunati.

Gabelica u pismu ističe kakav mora biti emigrant koji se bori za novu Hrvatsku državu - protiv režima u Jugoslaviji. On je ogorčen na sve one, koji uzaludno provode vrijeme u emigraciji i ne rade aktivno u borbi protiv po-
retka u zemlji.

64

U pismu posebno naglašava potrebu borbe oko rasvjetljavanja kako je u zemlju dospio pop Draganović. Gabelica ističe, da je Draganović kidnapovan od strane UDB-e i poziva "Danka" da poduzme akciju oko organizovanja demonstracija pred našim predstavništvima, a kao krajnji cilj ističe potrebu da se Draganovića pod svaku cijenu mora po novo dovesti na Zapad, gdje će mu se omogućiti da reče pravu istinu u pogledu njegovog odlaska u Jugoslaviju.

Kao najvažnije Gabelica na kraju pisma iznosi da su potrebne akcije prema zemlji, ali ne onakve kakve su do sada organizovane. To treba poduzimati organizovanije i u većoj tajnosti u formi trojki. Prema njegovim koncepcijama odjednom se mora upućivati više trojki u zemlju, koje ne smiju znati jedna za drugu. Predhodno moraju biti do-

1931
VIŠI VOJNI SUD JUG. ARMIJE
II Sud.br. 2499/45
20 augusta 1945 g.

VOJNOM SUDU XI KORPUSNE VOJNE OBLASTI

Viši vojni sud Jugoslavenske Armije razmotrio je presudu toga suda od 3 augusta 1945 godine, sud br. 428/45 u krivišnom predmetu protiv VIDA KOVIĆ LUKE i drugih, kojom su svi u prvostepenoj presudi navedeni radi kriv. djela iz čl. 13 i 14 UVS. osuđjeni na kaznu smrti strijeljenjem i trajan gubitak građanske časti, pa je tu presudu u pogledu izreke o krivnji za sve osuđjene POTVRDIO, a u pogledu izreke o kazni PREINACIO i primenom Zakona o vrstama kazni od 5 jula 1945 g. osudio ih:

1. VIDA KOVIĆ LUKU, SVETIĆ STIPU, DATLER VILKA, KOLAČEVIĆ STJEPANA, KOJIKOVIĆ STJEPANA, BIŠKUPČIĆ BOŽU, KOLAK DJURU, SVETIĆ MILU, i BOGDANIĆ ILIJU na kaznu SMRTI STRIJELJANJEM i TRAJAN GUBITAK POLITIČKIH i POJEDINIH GRAĐJANSKIH PRAVA, a

2. TOMLJENOVIC KATU i STARČEVIĆ JOSIPA svakog na kaznu LIŠENJA SLOBODE S PRINUDNIM RADOM U TRAJANJU OD 20 /DVADESET/GODINA i GUBITAK POLITIČKIH i POJEDINIH GRAĐJANSKIH PRAVA, osim roditeljskih prava, u TRAJANJU OD 10 /DESET/ GODINA.

Za osuđjene pod t.1./prvostepeni sud je pravilno utvrdio krivnju i primjenio kaznu.

Tomljenović Kati odužmerena je vremenska kazna prema njenom djelu u zločinima, uzvši u obzir da je krvno povezana s neprijateljem, a Starčević Josipu takodjer nije konkretno utvrđeno učešće u masovnom ubijstvu koja su se vršila kod Jadovnog, a nevide se ni posljedice zarobljavanja savezničkih pilota.

Smrt fasizmu - Sloboda Narodu !

Sekretar, porucnik:
Potpis nečitljiv/ v.r.

M.P.

Za predsjednika suda, major:
/Potpis nečitljiv/ v.r.

Da je prepis vjeron svome originalu tvrdi i ovjerava,

Sekretar suda, zastavnik:

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

*Arctic Ljose
Arctic Ljose*

2. PREPISATI